

Baltkrievija:demokrātija neopadomju mērcē – kādas ir demokrātiskās kustības cerības?

Lai arī protesti Baltkrievijā pielāgojas aizliegumiem un to dalībnieku skaitam ir tendence palielināties, tomēr sekmīgu izmaiņu potenciāls ir zems.Aleksandrs Lukašenko ir paranoisks par varas noturēšanu un pašsaglabāšanos un savā politiskajā darbībā sevi parāda kā spilgtu reālpolitikas piekopēju – mērķis un vara attaisno jebkādus līdzekļus, un ideāli, morāle, ētika vai likumību de facto nav politiskās darbības un filozofijas sastāvdaļas. Protestētājiem tā rezultātā ir ļoti maz cerību panākt izmaiņas vai nu politiskā dialoga un sabiedriskā spiediena vai vardarbīgā ceļā.Turklāt opozīcijas politiskā filozofija ir ilgstoši bijusi orientēta uz „anti-Lukašenko” indivīda, sava līdera meklēšanu un tad attiecīgu atbalstīšanu, kas gan parasti šāda līdera atrašanas gadījumos arī bijusi ievērojama. Taču tas savukārt ir atvieglojis režīma drošības dienestu darbu, jo „neitralizēt” vienuvai dažus indivīdu ir bijis vieglāk kā sabiedrisku kustību. Jaunākās divas protestu kustības „Revolūcija caur sociālajiem tīkliem” un tā saucamā „Visbaltkrievijas opoziconāru sapulce”, abas ir balstītas tieši uz kustības ideju, nevis līderu izvirzīšanu, taču abas vēl ir pārāk mazskaitlīgas, lai spētu jebkādā veidā ietekmēt režīma stabilitāti un nekas neliecina, ka tās varētu skaitliski ievērojami izaugt.Turklāt, to nevēlēšanās un neieinteresētība konkrēta līdera izvirzīšanā iespējams mazina to pievilcību cilvēku acīs, kuri ir vecumā virs četrdesmit.

*„Kas ir dumpinieks?
Cilvēks, kas saka nē.”
Albērs Kamī*

Saturs

1. Ievads.....	1
2. Vēsturiskā pieredze Baltkrievijā.....	4
3. Esošā politiskā situācija.....	13
4. Sociālā situācija.....	19
5. Ekonomiskā situācija.....	21
6. Esošā protestu situācija.....	25
7. Protestu attīstības potenciāls.....	31

1. Ievads

Protesti Baltkrievijā jau ir tradīcija – to kļūst vairāk uz katrām „parlamenta” un jo sevišķi - prezidenta vēlēšanām.Kādu laiku pēc 2005.gada tie notika regulāri 16.datumospamatā zem džinsu vai džinsu auduma simbolikas¹, notikuši arī dažādi flešmobi² ar svecīšu nolikšanu vai masveida smaidīšanu³, bijuši salūti politiskajiem ieslodzītajiem⁴.Neregulāri publiskās vietās uz tiltiem vai ēku jumtiem kādi

¹ „Jeans Revolution.” Wikipedia. en.wikipedia.org/wiki/Jeans_Revolution

² „Акция протеста студентов в Минске: «Сопротивляйся!».” Хартия’97. 13.09.2011. charter97.org/ru/news/2011/9/13/42548/

³ Doctorow, Cory. „Belarus „smile mob” organizers face jail time.” Boingboing. 05.10.2006. boingboing.net/2006/10/05/belarus_smile_mob_or.html

⁴ „Салют Беляцкому!” Хартия’97. 26.09.2011. charter97.org/ru/news/2011/9/26/42956/

drošminieki izkar aizliegto Baltkrievijas pirmo valsts karogu (balt-sarkan-balto). Notikuši un notiek arī protesti ar pazudušo un politieslodzīto cilvēku fotogrāfijām un nu jaunākie protesti, kas sākās vasarā, notikuši trešdienās, klusībā vai plaukšķinot, vai atskaņojot mobilo telefonu signālus. Pēdējās lielākās demonstrācijas bija 2010.gada 19.decembrī, prezidenta vēlēšanu dienas vakarā, kad Minskā demonstrācijā piedalījās iespējams līdz 40 tūkstošiem cilvēku, protestējot pret apšaubāmajiem vēlēšanu rezultātiem, kuros līdzšinējais prezidents vai prezidenta vietas izpildītājs guva uzvaru⁵. Turpmākos dažus mēnešus pēc decembra vēlēšanām protestu bija mazāk – nebija gaidīta tik brutāla protestētāju izdzēšana, noritēja simtiem tiesu prāvu ar maziem un arī smagiem sodiem, apcietināja un tiesāja arī lielāko daļu prezidenta amata kandidātus. Varas iestādes izmantoja moderno tehnoloģiju iespējas, un, piemēram, lielāko daļu no tiem, kas piedalījās protesta gājienā vēlēšanu dienas vakarā, turpmākajās nedēļās izsauca uz intervijām milicijā, paskaidrojumu sniegšanai. Šos cilvēkus atrada pēc mobilo telefona kompāniju sniegtajiem datiem, pēc kuriem var precīzi noteikt, kur konkrētajā laikā atradies ieslēgts mobilais tālrunis ar konkrēto sim-karti. Tādējādi, uz kādu periodu izdevās sabiedrību atkal iebiedēt. Lai sabiedrība, apcietinātie un notiesātie neaizmirstu valsts stingro nostāju, „darbs” ar apcietinātajiem arī esot apcietinājumā turpinās kopš decembra. Tie tiek, piemēram, psiholoģiski⁶ un fiziski⁷ iespaidoti, kā arī „gatavoti” iespējai un cerībai, ka kredītus no Rietumvalstīm varēs iemainīt pret šo ieslodzīto atbrīvošanu⁸. Žurnālisti no opozīcijas interneta portāla charter97.org, citējot „Jauno Avīzi”, 19.decembra situāciju salīdzināja ar Reihstāga dedzināšanu 1933.gadā: „katram diktatoram ir savs Reihstāgs.”⁹ Taču, pirms vēlēšanām valsts strādājošajiem (kas ir aptuveni 70% no visiem valstī strādājošajiem) algas tika palielinātas par aptuveni 30%¹⁰ līdz 500 dolāriem, tādēļ 2011.gada pirmajos mēnešos bija neizbēgama ekonomiskās situācijas saasināšanās un pārkaršana – izpirkto preču deficīti, līdzekļu trūkums valsts kasē, kam līdztekus gāja straujš degvielas cenu kāpums par aptuveni 30%¹¹, delvavācija par 56%¹², kam savukārt strauji sekoja valūtas tirgu sabrukums, dolāram pazūdot no valūtas maiņas punktiem (dabiska cilvēku reakcija uz nacionālās valūtas vērtības krišanu ir vēlēšanās iegūt jebkādu ārzemju valūtu, vēlams -

⁵ Visās trijās prezidenta vēlēšanās, kuras notikušas pēc 1994.gada prezidenta vēlēšanām, dažādas institūcijas konstatēja un apstiprinājušas vēlēšanu falsifikāciju, tādēļ dēvēt A.Lukašenko par prezidentu nav juridiski korekti, jo vēlēšanas nav saskaņējušas ar Baltkrievijas konstitūciju, kas falsifikāciju neparedz kā leģitīmu amatpersonas izvēles veidu. Turklāt Lukašenko pats atzina, ka 2006.gada prezidentālās vēlēšanas tikušas „korigētas”, lai „labāk saskaņētu” ar ES prognozētajiem rezultātiem. Savukārt KGB priekšnieks intervijā ir vaļsirdīgi norādījis, ka sekmīgie vēlēšanu rezultāti ir KGB un citu institūciju sadarbības darba rezultāts. Sk.: Khashchavatski Yury, rež. „Плошча”. Baltic Film Productions. 2007. 54:00-56:00 min. video.google.com/videoplay?docid=-78364257807226492#. 2010.gadā Lukašenko atkārtoti paskaidroja un uzsvēra, ka vēlēšanas 2006.gadā tik tiešām „nācās” falsificēt, lai nebūtu 95-97% par viņu nobalsojuši. „Лукашенко: Пришлось фальсифицировать выборы 2006 года”. 2010. Pieejams: youtube.com/watch?v=ySeQlyzCTM4. Visbeidzot, arī Centrālās vēlēšanu komisijas priekšsēdētāja Lidija Ермошина (Лидия Ермошина) ir izteikusies, ka „nav svarīgi kā balso, svarīgi, kā skaita”. „Ермошина: не важно, как голосую — важно, как считают”. 2010. Pieejams: youtube.com/watch?v=MG8Oc8hJV1E&feature=related Tam protams ir uzkrītoša līdzība ar Stajna teikto frāzi: „Es uzskatu, ka ir pilnīgi maznozīmīgi, kas un kā partrijā balsos; taču ir ārkārtīgi svarīgi, kas un kā skaitīs balsis.”

⁶ „Екатерина Статкевич: Отец говорил, что другим политзаключенным угрожали изнасилованием.” Хартия'97. 15.09.2011. charter97.org/ru/news/2011/9/15/42605/

⁷ „Оппозиционер Жуковский вышел из ИВС со сломанной ногой.” Хартия'97. 07.10.2011.

charter97.org/ru/news/2011/10/7/43388/; „Жуковского ночью доставили из изолятора в больницу.” Хартия'97. 22.09.2011.

charter97.org/ru/news/2011/9/22/42841/

„Прокуратура расследовать пытки в КГБ не будет.” Хартия'97. 16.09.2011.

charter97.org/ru/news/2011/9/16/42650/

⁸ „Отрощенко: В КГБ открыто говорили, что будут обменивать нас на западные кредиты”. Хартия'97. 12.10.2011.

charter97.org/ru/news/2011/10/12/43562/

⁹ „У каждого диктатора — свой рейхстаг”. Хартия'97. 22.12.2010. charter97.org/ru/news/2010/12/22/34851/

¹⁰ „Crisis-hit Belarus seeks IMF loan.” Russia Today. 02.06.2011. rt.com/news/belarus-imf-loan-financial/

¹¹ „Belarus slashes fuel price rise after protests”. Reuters. 08.06.2011.

reuters.com/article/2011/06/08/belarus-president-prices-idUSLDE7571JD20110608 Taču ir būtiski pieminēt, ka protestētājiem, kas piedalījās „Stop Benzīns” akcijā, izdevās panākt, ka degvielas cenas tiek samazinātas par 20%, tādējādi, degvielas cenu kāpums bija tikai 10%. Tas ir viens no būtiskākajiem – lai arī nelielajiem - protestētāju panākumiem šī gada laikā.

¹² Розова Анна. „Белоруссия девальвировала национальную валюту”. Коммерсантъ-Online. 23.05.2011.

kommersant.ru/doc/1646235

dolārus).Tā rezultātā pēdējos mēnešos protesta akcijas ir strauji kļuvušas atkal plašāk ievērojamas, jo ekonomiskās grūtības daudzus ir iedzinušas izmisumā un jūnijā-jūlijāprotesti bija kļuvuši regulāri. Iespējams, valsts ekonomika ir uz finiša taisnes¹³. Faktiski valsts augstākā vadība, šajā gadījumā – Lukašenko, lika uz spēlēs valsts ekonomiku, lai tikai pats uzvarētu vēlēšanās: valsts ekonomika var riskēt ar defoltu, bet režīmam ir jābūt stabilam. To tiešā tekstā paudis arī pats: „Varas krīze – tās ir beigas”¹⁴.

Jaunākā aktuālā iedzīvotāju protesta kampaņa, kas sākās jūnijā ir „Revolūcija caur sociālajiem saitēm”. Lai gan šo demonstrāciju organizatori un dalībnieki uzsver, ka protesti ir bez (bez skaļi izteiktām) politiskajām prasībām, un tie ir sākušies, balstoties, pirmkārt, uz ekonomiskajiem apsvērumiem un būtisko dzīves līmeņa pasliktināšanos, kas notikusi pēdējā pusgada laikā, tomēr protestu būtība ir protestēt pret Lukašenko. Tik un tā, protestētāji pamatā kļūdaini cerēja, ka varas iestāžu pretreakcija būs mazāka, ja atklāti netiks uzsvērts protests pret Lukašenko. Taču valsts iestādes uz jebko politisku, kas neizriet no valsts iestādēm, raugās ar lielu aizdomīgumu un faktiski paranoju.

Baltkrievijas politisko pārmaiņu potenciāls ir atkarīgs no vietējās vēsturiskās pieredzes un no esošās politiskās situācijas niansēm. Sekundāra nozīme ir ekonomiskajai situācijai un aktuālajiem ārvalstu piemēriem. Ekonomiskajiem apstākļiem ir tikai otršķirīga nozīme tādēļ, ka to, cik ļoti sabiedrība ir gatava ekonomisko satricinājumu apstākļos izrādīt atklātu neapmierinātību, nosaka politiskā kultūra un vēsturiskā pieredze.

Būtisks informācijas avots šī raksta izveidē ir bijis opozīcijas ziņu saits www.charter97.org. „Хартыя’97” ir sabiedriska iniciatīva Baltkrievijā, kas dibināta balstoties uz 1997.gadā izveidoto cilvēktiesību aizstāvības deklarāciju, kura deklarē sekošanu neatkarības, brīvības, cilvēktiesību un demokrātijas principiem, un iestājas pret autoritāro režīmu un par demokrātijas atjaunošanu Baltkrievijā un kuru parakstīja ap 100’000 Baltkrievijas iedzīvotāju¹⁵. Kopumā neatkarīgā informatīvā telpa Baltkrievijā (režīms, nostājoties pret neatkarīgo presi ir veicinājis, ka tā a priori tiecas būt opozicionāra) ir samērā neliela – ir daži neatkarīgie laikraksti–piemēram, „Наша Ніва” „Народная Воля”, „БелГазета”, kurus pamatā nevar nopirkt laikrakstu pārdošanas vietās; ir daži neatkarīgi interneta ziņu portāli, kā, piemēram, www.naviny.by, www.bdg.by, www.belaruspartisan.org, www.belapan.by, www.interfax.by, www.tut.by, un nozīmīgu vietu ieņem arī dažādi blogi (kuru autori daļā gadījumu arī tiek vajāti administratīvi vai kā savādāk¹⁶). Šī raksta ietvaros tikai minimāli tiek izmantota informācija no Baltkrievijas valsts kontrolētajiem medijiem, jo raksta mērķis nav apkopot viedokļus vai atrast to konsensusu. Tā vietā lielāka uzmanība ir tikusi pievērsta tam, kā konkrētais informācijas avots ir veicis faktu atlasī un to interpretāciju attiecībā uz galvenajām sabiedrības darbības sfērām un to nozīmi protestu attīstības potenciāla izvērtēšanā. Turklāt, gan faktu atlasē, gan to interpretācijā neatkarīgā un opozīcijas prese Baltkrievijā uzrāda precīzākus un labākus rezultātus nekā valsts kontrolētā prese, kas nav brīva, un kuras ideoloģiskā – nevis informatīvā – funkcija ir skaidri deklarēta un administratīvi nostiprināta¹⁷.

¹³Старикевич Александр. „Финишная кривая”. Салідарнасць. 20.07.2011.

gazetaby.com/index.php?&sn_nid=38018&sn_cat=37

¹⁴„Лукашенко: Кризис власти - это конец”. Хартыя’97. 17.06.2011. charter97.org/ru/news/2011/6/17/39705/ ;

17.jūnija preses konferences audio ieraksts, sk.:

tut.by/stat/media/download/?id=http%3A%2F%2Fimg.tvt.by%2F%2Fn%2Fgosti%2F04%2F6%2Fuploader.tut.by_2011_06_17_press_luk_ashenko_300_56.mp3

¹⁵„ВІНШУЕМ ХАРТЫЮ’97 З ЮБІЛЕЕМ!” Беларуская сацыял-дэмакратычная партыя (Грамада). 11.11.2007.

bsd.org/?q=be/node/4255

¹⁶„Клоуны из КГБ развлекаются?”. Хартыя’97. 13.10.2011. charter97.org/ru/news/2011/10/13/43609/

¹⁷„Freedom of the Press 2010 – Belarus.” UNHCR. 01.10.2010.

Savukārt www.charter97.org ir viens no lielākajiem neatkarīgajiem ziņu saitiem Baltkrievijā¹⁸, ar lielāku ziņu klāstu kā vairums citu tam radniecīgu vietņu un turklāt ar šo ziņu saiti ir bijuši un ir saistīti virkne no aktīvākajiem Baltkrievijas opozīcijas darboņiem, tādi kā – Oļegs Bebeņins (*Алег Бябенін*), Natālija Radzina (*Наталья Радзіна*), Mikalaijs Halezins (*Мікалаі Халезін*), u.c. Tas apkopo ziņas un viedokļus arī no daudziem citiem avotiem un laikrakstiem, taču salīdzinoši lielā informācijas apkopošana un pārpublicēšana šajā interneta vietnē atsevišķos gadījumos kaitē informācijas kvalitātei un precizitātei. Savukārt ierobežotās iespējas valstī brīvi strādāt un piesaistīt ekspertus un komentētājus (nerunājot nemaz par šādas profesionālas un neitrālas politiskās komentēšanas kultūras faktisko neeksistenci Baltkrievijas sabiedrībā kā tādu) nozīmē, ka apkopotie viedokļi ne vienmēr ir ar augstu analītisko kvalitāti, arī salīdzinājumā ar vēl attīstības stadijā esošo Latvijas analītisko žurnālistiku. Tā kā raksta mērķis ir analizēt politisko pārmaiņu potenciālu, tad charter97.org kalpo par adekvātu galveno informācijas avotu.

Šī raksta ietvaros ir pēc iespējas ieturēts avotos atrodamais rakstības stils, kas ir – daudzi opozīcijas pārstāvji izsakās un runā baltkrievu valodā, tādēļ viņu vārdi atveidoti oriģinālajā baltkrievu valodā, savukārt daudzi valsts administrācija un tās pārstāvji baltkrievu valodu politiskajās diskusijās gandrīz nelieto, tādēļ šie vārdi ir atveidoti pēc iespējas tādā pašā stilā kā oriģinālavotos – krievu valodā.

2. Vēsturiskā pieredze Baltkrievijā

Apcerot Baltkrievijas politisko izmaiņu potenciālu ir vērts izvērtēt līdzšinējo demokrātijas pieredzi, un līdzšinējo politiskā protesta pieredzi.

Baltkrievijas demokrātijas saknes un sabiedrības prasmes „nodarboties ar politiku” ir raksturojamas kā vājas – Baltkrievijas Nacionālā Republika, kas tika deklarēta par demokrātiju, tika dibināta 1918.gada 25.martā, un tā beidza savu faktisko eksistenci jau 1918.-1919.gadā, kad baltkrievu zemes nokļuva padomju un poļu armiju rokās, lai gan BNR turpināja pastāvēt kā trimdas valdība. Baltkrievu rietumu zemes starpkaru periodā atradās Polijas sastāvā, taču tajā demokrātija saglabājās tikai līdz 1926.gadam un arī pirms demokrātijas gāzšanas baltkrievu valsts pārvaldē bija iesaistīti minimāli, tādēļ Polijas īslaicīgā demokrātija nevarēja kalpot par būtisku demokrātijas tradīciju ieviesēju. Tāpat arī 80.gadu beigās un 90.gadu sākumā entuziasms par Padomju Savienības bojāeju Baltkrievijā bija pat zemāks nekā Krievijā¹⁹, nerunājot nemaz par Baltijas valstīm. Tieši otrādi, atšķirībā no Baltijas valstīm, sabiedrības vairākums patiesi vēlējās Padomju Savienības saglabāšanu. Sociālisma nomaņa drīzāk notika kā inerces process notikumiem Krievijā un tikai sekundāri bija vietējās sabiedrības inspirēti. Baltkrievu filozofs Valērijs Karbalevičs 1996.gadā pauda pamatotu uzskatu, ka tas saistāms ar to, ka padomju sociālistiskā sistēma Baltkrievijā, atšķirībā no Krievijas un citām PSRS republikām, uz 80.gadu vidu un beigām nebija „sevi izsmēlusi”, un neatradās dekonstrukcijas stadijā. Tā rezultātā, reformu impulsi daudz vairāk nāca no ārpuses, kas savukārt ļāva populistiskam, konservatīvam un harizmātiskam līderim jau 1994-1996.gados izmantot reakcionāru nostalgisko konservatīvismu un veikt „konservatīvo revolūciju”

unhcr.org/refworld/country,,FREEHOU,,BLR,,4ca5cc6526,0.html

¹⁸ „Рейтинг белорусских сайтов: Общий рейтинг.” АКABITА. 14.10.2011. akavita.by/top/ru/All/All/30days/visitors/by/

¹⁹ Par Padomju Savienības saglabāšanu reformētā veidā Baltkrievijas padomju sociālistiskajā republikā nobalsoja 82,7%, savukārt Krievijā – 71,3%. Sk.: „Всесоюзный референдум о сохранении СССР.” Wikipedia. 14.10.2011.

ru.wikipedia.org/wiki/Всесоюзный_референдум_о_сохранении_СССР

uz „populistisku demokrātiju”, kas atjaunotu to „stabilitāti”, ko sabiedrība 1988.-1991.gados kā šķiet nemaz nevēlējas zaudēt.²⁰ Īpatnēja atšķirība no Baltijas valstīm bija tāda, ka trimdā esošā Baltkrievijas Nacionālās Republikas valdība pēc PSRS sabrukuma nenodeva šo titulu Baltkrievijā esošajai valdībai, pamatojoties ar to, ka Baltkrievijas Augstākā Padome turpināja funkcionēt un tādējādi politiskā vara valstī faktiski turpināja saglabāties komunistu rokās. Netieša norāde uz šāda sprieduma pamatotību ir arī lustrācijas trūkums – tā, tāpat kā daudzās postpadomju valstīs, nav līdz šim notikusi.

Populistiskā līmenī 90.gadu sākumā demokrātiju tomēr uztvēra kā pozitīvu un vēlamu parādību Baltkrievijas sabiedrībā. Piemēram, kāds tobrīd mazpazīstams Augstākās Padomes deputāts Aleksandrs Lukašenko (*Александр Григорьевич Лукашенко*) 1991.gadā izplatīja asu diktatūras tendenču šķietamo vai potenciālo attīstību valstī un uzsvēra nepieciešamību aizstāvēt demokrātiju²¹. Taču Padomju Savienības sabrukumu viņš, līdzīgi kā vēlāk Vladimirs Putins, vērtē kā „20.gadsimta lielāko ģeopolitisko katastrofu.”²² Vēlāk Lukašenko veidos savu tēlu un lomu valsts ekonomikā kā „aizstāvi” - tauta ir „jāaizsargā” no „mežonīgā tirgus” un brīvās ekonomikas „bezdibeņa” – to var ieviest tikai pēc daudzām desmitgadēm darba²³. Ar to viņš ievērojami atgādina Centrālāzijas diktatorus, kas arī vēlas „aizstāvēt” tautu un „drošā ātrumā” ieviest brīvo tirgu. Protams, daļēji tas nozīmē atzīt, ka acīmredzot esošā ekonomiskā sistēma nebūt nav pilnīga, un ka brīvā tirgus pārkums tomēr ir grūti noliedzams.

1994.gadā vēlētāji, iespējams protestējot pret ievērojamo dzīves kvalitātes pasliktināšanos²⁴, demokrātiskā ceļā ļāva nākt pie varas jaunajam prezidentam A.Lukašenko. Sākās intensīvs darbs pie priekšvēlēšanu solījumu izpildes: „katram baltkrievam uz galda būs *čarka un škvarka*”²⁵. Pēc mazāk nekā gada, 1995.gada maijā notika pirmais referendums Baltkrievijā, kurā pēc prezidenta iniciatīvas pilsoņi lēma par četriem jautājumiem – par krievu valodas pielīdzināšanu baltkrievu valodai, par esošā valsts karoga un ģērboņa nomaiņu ar padomju laika atribūtiķu, par ekonomiskās integrācijas politiku ar Krieviju, un par tiesībām prezidentam atlaist Augstāko padomi (tobrīd tas turpināja būt par Baltkrievijas parlamentu). Krievu un baltkrievu žurnālisti un politologi jau šo notikumu laikā pauda viedokļus, ka referendumam bija divi mērķi – atrisināt strīdus ar parlamentu par labu Lukašenko, un ar oficiālā statusa krievu valodai piešķiršanu popularizēt Lukašenko tēlu Krievijas iedzīvotāju vidū, tādējādi attīstot Lukašenko vēlmi veidot ceļu uz Krievijas-Baltkrievijas plānotās savienotās valsts prezidenta amatu²⁶. Referenduma rezultātā atbalsts tika gūts visiem uzdotajiem jautājumiem ar balsu apjomu no 75 līdz 83%. Drīz pēc tam sekoja Baltkrievijas Konstitucionālās tiesas spriedums par to, ka 18 prezidenta

²⁰ Валерий Карбалевич. „Народ готов жертвовать свободой ради порядка.” Naviny.by. 30.12.1996. 91.149.157.125/rubrics/elections/1996/12/30/ic_articles_623_169886/

²¹ Лукашенко Александр. „Диктатура: белорусский вариант?”. Pirmo reizi publicēts 25.05.1991. data.minsk.by/opensociety/1_99/6.html

²² „БЕЛАРУСЬ ВЫСТУПАЕТ ЗА ФОРМИРОВАНИЕ МНОГОПОЛЯРНОГО МИРА, И ЭТА ПОЗИЦИЯ НАХОДИТ ПОДДЕРЖКУ У МНОГИХ ГОСУДАРСТВ”. Портал союзного государства. 13.02.2008. soyuz.by/ru/?quid=10598

²³ „Выступление Президента Республики Беларусь А.Г. Лукашенко на итоговом пленарном заседании постоянно действующего семинара руководящих работников республиканских и местных государственных органов.” 22.03.2002. president.gov.by/press18802.html

²⁴ Specter Michael. Belarus Voters Back Populist in Protest at the Quality of Life. 25.06.1994. nytimes.com/1994/06/25/world/belarus-voters-back-populist-in-protest-at-the-quality-of-life.html

²⁵ Čarka ir mērvienība mazai stiprā dzēriena glāzītei; škvarka – cepta gaļas šķēle. Solījums pausts 1994.gadā kādā televīzijas pārraidē. „Диета от Лукашенко”. Хартия'97. 13.07.2011. charter97.org/ru/news/2011/7/13/40535/ Par citiem solījumiem un to izpildi var lasīt sīkāk šeit: „Тысяча и одно невыполненное обещание диктатора”. Хартия'97. 17.12.2010. charter97.org/ru/news/2010/12/17/34722/

²⁶ Iespējamā otrā mērķa veicināšanai tika veiktas arī dažādas citas aktivitātes, sk.: „Лукашенко и Кремль”. Белорусский партизан. 11.11.2010. belaruspartisan.org/bp-forte/?page=100&backPage=10&news=70835&newsPage=0 Олегов Алексей. „Лукашенко метитвпрезиденты России”. 1996. ogoniok.com/archive/1996/4474/43-22-23/

rīkojumi neatbilst konstitūcijai, taču to prezidents ignorēja.²⁷ Faktiski 1994.-1996.gados izpildvara no vienas puses un likumdevējvara un tiesu vara no otras puses atradās ilgstošā konfliktā. Galvenais parlamentārais pretspēks pret prezidentu bija Komunistu partija un Agrārā partija, kas kopā 1995.gada Augstākās padomes vēlēšanās ieguva 47%.

1996.gada augustā valsts masu medijos sākās kampaņa lai popularizētu ierosinājumus par prezidenta pilnvaru paplašināšanu ar vēl viena referendumu palīdzību²⁸. Kamēr Augstākās padomes deputāti vāca balsis un atbalstu impīčmenta procedūras veikšanai, Lukašenko paspēja organizēt otro referendumu. Prezidents rosināja veikt referendumu par šādiem jautājumiem:

1. Pārnest Baltkrievijas republikas Neatkarības dienu (Republikas dienu) uz 3.jūliju – Baltkrievijas atbrīvošanas dienu no hitleriskajiem iebrucējiem Lielajā Tēvijas karā.
2. Pieņemt Baltkrievijas republikas 1994.gada Konstitūciju ar republikas prezidenta A.G.Lukašenko ierosinātajiem labojumiem un papildinājumiem (jaunā Baltkrievijas republikas konstitūcijas redakcija).
3. Vai Jūs iestājaties par brīvu, bez ierobežojumiem, zemes pirkšanu un pārdošanu?
4. Vai Jūs atbalstāt nāvēsprieduma atcelšanu Baltkrievijas republikā?

Savukārt Augstākā padome vēlējās referendumā uzdot šādus jautājumus:

1. Pieņemt 1994.gada Baltkrievijas republikas Konstitūciju ar izmaiņām un papildinājumiem, kurus ierosinājusi komunistu un agrāriešu frakcija.
2. Vai Jūs iestājaties par to, lai izpildvaras pašvaldību pārvaldes izvēlētu iedzīvotāji tiešā veidā saskaņā ar administratīvi-teritoriālajām vienībām?
3. Vai Jūs piekrītat, ka visu valsts varu finansēšanai jānotiek atklāti un tikai no valsts budžeta?

1996.gada 4.novembrī – 20 dienas pirms referendumu noliktā datuma, Baltkrievijas Konstitucionālā tiesa izdeva spriedumu, ka tuvojošais referendums nevar tikt uzskatīts par pilnībā leģitīmu, ka ticis organizēts pārkāpjot likumdošanu, un tā kā nemaz nepastāv likumīgas kārtības, kā referendumu ceļā var mainīt Konstitūciju, tad referendumā rosinātajiem jautājumiem, kas skar konstitucionālās izmaiņas, ir tikai rekomendējošs nevis juridiski saistošs raksturs. Tā kā prezidents un Augstākā padome par izvirzītajiem jautājumiem nespēja vienoties, tad referendums notika par visiem 7 jautājumiem. Neskatoties uz Konstitucionālās tiesas spriedumu, Lukašenko, pārkāpjot savas pilnvaras, jau 5.novembrī izdeva rīkojumu Nr.455, kurš noteica, kā referendumu ceļā var mainīt Konstitūciju. Tam 7.novembrī seko papildus rīkojums Nr.459, kurš nosaka, ka referendumu rezultāti ir ar juridiski saistošu spēku. Turklāt, ar šo rīkojumu tika pasludināts, ka Konstitucionālās tiesas 4.novembra spriedums ir „atcelts”. Tas norisinājās situācijā, kad Baltkrievijā, tāpat kā Latvijā, konstitūcija nosaka, ka Konstitucionālās tiesas spriedumi ir galīgi un nepārstrīdami. 9.novembrī sākās pirmstermiņa balsošana, taču, vēlēšanu iecirkņi saņēma

²⁷ Волчек Олег. „Лукашенко – узурпатор и не имеет права участвовать в выборах”. Хартия'97. 24.11.2010. charter97.org/ru/news/2010/11/24/34060/

²⁸ Kā norāda filozofs Valērijs Karbalevičs, divu gadu laikā valsts uzņēmēji bija pilnībā nonākuši prezidenta varas vertikāles atkarībā un uzņēmējdarbības attīstība norisinājās stingri kontrolētos rāmjos.

prezidenta rosināto Konstitūcijas izmaiņas projektu tikai 12.novembrī – tādējādi vēlēšanas sākās nezinot par ko tiek balsots. Savukārt Augstākās padomes ierosinātais Konstitūcijas izmaiņu projekts, kurš ņēma vērā Konstitucionālās tiesas spriedumu, tika publicēts tikai 21.novembrī. Iespējams tādēļ, lai mazinātu risku, ka viņam tobrīd jaunoļājais Centrālās Vēlēšanu komisijas vadītājs Viktors Gončars (*Виктор Гончар*)²⁹ traucē vēlēšanu vēlamo rezultātu iegūšanu, Lukašenko, atkal pārkāpjot savas pilnvaras, 15.novembrī atstādināja viņu no amata. Kad 16.novembrī Gončars tomēr ieradās savā darba vietā, viņu, pēc žurnālistu sniegtās informācijas, no turienes padzina prezidenta drošības dienesta vadītājs Mihails Tesovcs (*Михаил Тесовиц*). M.Tesovcs līdzīgi vardarbīgi jau bija rīkojies ar Augstākās padomes deputātiem – izdzinot viņus no prezidenta darba telpām un ar Iekšlietu ministru Juriju Zaharenko (*Юрия Захаренко*)³⁰ – nelaižot viņu viņa darba kabinetā. Uz radušos situāciju Augstākās padomes priekšsēdētājs Semens Šareckis (*Семен Шарецкий*) reaģēja, deklarējot, ka „Republikā ir sācies nekonstucionāla varas pārņemšana un diktatūras nodibināšana”.³¹ Divas dienas vēlāk, 18.novembrī atlūgumu iesniedz premjers Mihails Čigirs (*Михаил Чигирь*), atsaucoties uz 24.novembra nelikumīgo referendumu. Tāpat atkāpās arī darba un ārlietu ministri. Beidzot 19.novembrī tika iesniegts priekšlikums prezidenta imīčmenta uzsākšanai, un 22.novembrī tas bija jāizskata. Taču 21.novembrī no Maskavās ieradās augsta ranga Krievijas pārstāvji ar nolūku samierināt abas puses. Šo Maskavas pārstāvju, prezidenta Lukašenko, Konstitucionālās tiesas priekšsēdētāja, Augstākās padomes priekšsēdētāja u.c. Augstākās padomes locekļu kopēja tikšanās noritēja naktī uz 22.novembri, un tās rezultātā tika parakstīta „Vienošanās par sabiedriski-politisko situāciju un konstitucionālo reformu Baltkrievijas republikā”. Tajā Lukašenko solīja atsaukt savus nekonstitucionālos lēmumus un ievērot Konstitucionālās tiesas spriedumu par 24.novembra referendumu (ka referendumā rezultāti ir rekomendējoša, nevis juridiski saistoša rakstura), savukārt Augstākā padome solīja apturēt imīčmenta procedūru līdz tiek pasludināti referendumā rezultāti. Taču jau dienu vēlāk 23.novembrī Lukašenko atjaunoja savus apturētos rīkojumus – bet Augstākā padome nespēja tikpat ātri atsākt imīčmenta procedūru. Pašā referendumā Lukašenko oficiāli guva uzvaru, svarīgākajā jautājumā par Konstitūcijas grozījumiem gūstot 70% balsu „par”. Savukārt par Augstākās padomes ierosināto Konstitūcijas grozījumu projektu „par” nobalsoja tikai 7% un par tiesībām iedzīvotājiem vēlēties pašvaldību vadītājus – 28%. Daudzas valstis un starptautiskās organizācijas ieskaitot ANO neatzina šī referendumā rezultātus un norādīja uz daudzajiem tajā veiktajiem būtiskajiem pārkāpumiem.³² Arī Augstākā padome referendumā rezultātus atteicās pieņemt, pasludinot tos par nelīgītiem. Turpmāko Lukašenko darbību, kas izrietēja no šī referendumā rezultātiem, nevar uzskatīt par likumīgu. Ja Augstākā padome rezultātus pasludināja par nelikumīgiem, tad savukārt otrs politiskais spēks – prezidents A.Lukašenko, 25.novembra preses konferencē rezumēja, ka „Plebiscīts ir noritējis nevainojami” un pilnībā noraidīja jebkādas diktatūras draudus.³³ Pāris dienas vēlāk Lukašenko izdeva rīkojumu, ar kuru atlaida Augstāko padomi, un paziņoja par jauna, divkameru „parlamentu” – Nacionālās

²⁹ 1999.gadā pazudis bez vēsts.

³⁰ 1999.gadā pazudis bez vēsts.

³¹ Волчек Олег. „Лукашенко – узурпатор и не имеет права участвовать в выборах”. Харты’97. 24.11.2010. charter97.org/ru/news/2010/11/24/34060/

³² „РЕФЕРЕНДУМ-96”. Белорусский Хельсинский Комитет. 1996. lukashenkorg.narod.ru/1996.htm; ГРАЖДАНСКИЕ И ПОЛИТИЧЕСКИЕ ПРАВА, ВКЛЮЧАЯ ВОПРОСЫ НЕЗАВИСИМОСТИ СУДЕЙ, ОТПРАВЛЕНИЯ ПРАВОСУДИЯ, БЕЗНАКАЗАННОСТИ: Доклад Специального докладчика по вопросу о независимости судей и адвокатов г-на Парамы Кумарасвами, представленный в соответствии с резолюцией 2000/42 Комиссии: Доклад о миссии в Беларусь. ЭКОНОМИЧЕСКИЙ И СОЦИАЛЬНЫЙ СОВЕТ. КОМИССИЯ ПО ПРАВАМ ЧЕЛОВЕКА 57.сессия. ОРГАНИЗАЦИЯ ОБЪЕДИНЕННЫХ НАЦИЙ. 2001. Sk.: prava-by.info/wp-content/uploads/2010/07/sud_sys-r.rtf

³³ Будкевич Вячеслав. „Александр Лукашенко обещает не стать диктатором”. 25.11.1996. ns2.belapan.com/rubrics/elections/1996/11/25/ic_articles_623_169890/

Asamblejas izveidi. Un jaunā parlamenta apakškameras pirmā sasaukuma deputātus Lukašenko nozīmēja pats personīgi.³⁴

Tādējādi vajadzēja tikai divus gadus lai pārietu no demokrātiskas prezidentālas valsts uz autoritāru režīmu vai pat diktatūru ar butaforisku likumību^{35,36}, turklāt tika atjaunota padomju laika valsts simbolika, jo 1992.gadā pieņemtā esot bijusi „fašistu kolaboracionistu simbolika”³⁷. Pirmie daži gadi pēc šo paplašināto pilnvaru iegūšanas iezīmējās ar vairākām politiskajām slepkavībām un vairāku režīmam nevēlamu cilvēku pazušanu³⁸. Savukārt turpmāka varas centralizācija turpinājusies visus 17 valdīšanas gadus. Piemēram, šogad pilnībā tika likvidēta advokatūras neatkarība³⁹ un prokuratūras līdzdalība notiekošajās represijās arī netiek apšaubīta⁴⁰. Turklāt, 2011.gada 30.septembrī uzsāktā likuma „Par Baltkrievijas republikas valsts drošības dienestiem”⁴¹ papildinājumu izskatīšana, ar kuriem, citējot politiskos komentētājus, „KGB tagad tiks atļauts viss”⁴², liecina, ka diktatūra nostiprinās un aizvien vairāk dekonstruē valsts aparātu par labu aizvien atklātākai tiesiskajai patvaļai. Ar šīlikumprojekta pieņemšanu KGB varēs nu jau likumīgi veikt jebkādas pārmeklēšanas un lietot jebkādas specpaņēmienus, bez nekādiem juridiskiem ierobežojumiem. 3.oktobrī tika pieņemts un tikai 12.oktobrī tika publicēts arī likumprojekts „Par papildinājumu un izmaiņu ieviešanu dažos Baltkrievijas Republikas likumos”, ar kuru skaidrāk tiek definēts un pastiprināts, ka visas nesankcionētās protesta formas ir aizliegtas, bet savukārt ārvalstu finansējuma saņemšana nevalstiskajām organizācijām ir krimināli sodāma (līdz tam – tikai administratīvi)⁴³.

Taču, atgriežoties pie komunisma mantojuma, lai cik sentimentāls un nostaļģisks Lukašenko nebūtu pēc Padomju Savienība gan savā retorikā⁴⁴, gan politikā, viņš tomēr nebalsta savu varu uz komunistisko partiju, tieši pretēji – Baltkrievijas komunistiskā partija (šobrīd – Baltkrievu Apvienotā Kreisā partija „Taisnīga pasaule”) ātri pieslēgās opozīcijai, un šobrīd tā ir pro-rietumnieciska partija. Tā vietā 1996.gadā no komunistiskās partijas atšķēlās Lukašenko atbalstītāju spārns, izveidojot atsevišķu

³⁴ Волчек Олег. „Лукашенко – узурпатор и не имеет права участвовать в выборах”. Хартия’97.

24.11.2010. charter97.org/ru/news/2010/11/24/34060/

³⁵ Cilvēkam, kuru Lukašenko apbrīnoja – Hitleram – bija nepieciešams tikai mēnesis. Lukašenko savu apbrīnu par Hitleru ir pieminējis intervijās, kuras var redzēt, piemēram, dokumentālajā filmā „Плошча.” Khashchavatski Yury, rež. „Плошча”. Baltic Film Productions. 2007. Sk.: [video.google.com/videoplay?docid=-78364257807226492#](https://www.youtube.com/watch?v=78364257807226492#)

³⁶ Referendumu leģitimitāte par prezidenta pilnvaru palielināšanu tiek apšaubīta. Парламентские выборы в Беларуси; Заявление госдепартамента США по поводу выборов и референдума в Республике Беларусь // Белорусская деловая газета, 22 мая 1995 г.

³⁷ Скачко Владимир. “СТАНИСЛАВ ШУШКЕВИЧ: «Я ДЕЙСТВИТЕЛЬНО В СОСТОЯНИИ УЖАСА». 27.05.1995.

zn.ua/articles/34179

³⁸ Ріемігі - Генадзь Карпенка, Юры Захаранка, Віктар Ганчар, Дзмітрый Завадскі, Аляксандр Казулін.

³⁹ „Минюст снова угрожает адвокатам”. Хартия’97. 23.03.2011. charter97.org/ru/news/2011/3/23/37040/; „Минская городская коллегия адвокатов: Ситуация критическая”. Хартия’97. 18.02.2011. charter97.org/ru/news/2011/2/18/36169/

⁴⁰ „Прокуратура - соучастник репрессий”. Хартия’97. 20.07.2011.

charter97.org/ru/news/2011/7/20/40749/ Savukārt sūdzību rakstīšana uz prokuratūru baltkrieviem var beigties ar vizīti no milicijas „ideoloģisko pārgūnu” veikšanai. Kā tas gadījās, piemēram, šajā gadījumā, sk.: „Написал жалобу в прокуратуру - пришел участковый”. Хартия’97. 19.07.2011. charter97.org/ru/news/2011/7/19/40721/

⁴¹ „О внесении изменений и дополнений в Закон Республики Беларусь «Об органах государственной безопасности Республики Беларусь»”. pravo.by/kbdpz/text.asp?RN=2011087001

⁴² „Новый закон «Об органах госбезопасности»: им будет можно все”. Хартия’97. 13.10.2011.

charter97.org/ru/news/2011/10/13/43572/;

Ситуācijas skaidrojums no Augstākās tiesas, sk.: „Верховный суд: Поправки в законы – жизненная необходимость”. Хартия’97.

13.10.2011. charter97.org/ru/news/2011/10/13/43596/

⁴³ „Лабкович: Деятельность всего гражданского общества Беларуси парализована”. Хартия’97. 13.10.2011.

charter97.org/ru/news/2011/10/13/43603/

⁴⁴ „Nav tādu augstieņu, kurus boļševiki nebūtu ieņēmuši. Un arī mēs tās ieņemsim!” („Нет тех высот, которые бы большевики не брали. И мы возьмем эти высоты!”). Tāpat, uz to norāda vārda „padomju” lietošana prezidenta mājaslapā 541 reizi. Avots: Viktors Mališevskis. „No PSRS uz nekurieni”. Ir. 18.08.2011.

Baltkrievijas komunistu partiju. Taču tā nav viņa varas partija - Lukašenko vara, līdzīgi kā diktatoram K. Ulmanim, ir balstīta pirmkārt uz birokrātiju, Lukašenko gadījumā – uz atjaunotu un atjauninātu pārmantoto padomju nomenklatūru. Taču ārkārtīgi nozīmīgs otrs varas elements ir valsts iekšlietu un drošības dienesti. Viņa personīgā nostaļģija guvusi plašu rezonansi arī sabiedrībā, kas patiesi vēlas un vismaz iepriekšējos 17 gadus sekoja solījumiem par līdzīgu sociālo aprūpi, kāda tā bija Padomju Savienībā un politiskā vara ir upuris, kuru tā nav baidījies upurēt šīs idejas labā. Gluži par postpadomju valsti Baltkrieviju nodēvēt nevar, pārāk daudz kas valsts struktūrās, politiskajās vērtībās un sabiedrības dzīvē tiek uzturēts no padomju laika (ieskaitot arī tādu sīkumu kā KGB nosaukuma saglabāšanu). Arī praktiskā ikdienas līmenī, pēc Krievijas televīzijas kanāla NTV žurnālistu raksturojuma, daudzas rūpnīcas nav būtiski mainījušas savu sadzīves preču produkcijas piedāvājumu kopš 80.gadiem un tādēļ bez valsts subsīdijām būtu nekonkurētspējīgas^{45,46}. Taču nav gluži arī tā, ka pie varas būtu komunisti, kā tas līdz nesenam laikam bija Moldovā. Tādēļ precīzāk to būtu dēvēt par hibrīdrežīmu un neo-padomju iekārtu, kurā apvienots spēcīgs padomju komunisma kontinuitātes elements un milzīga, sociālistiska un plānveida valsts daļība ekonomiskajos procesos ar daļēji ievērotām, bet pamatā būtiski ierobežotām cilvēktiesībām⁴⁷ (piemēram, personu pārvietošanās brīvība), un daļēji brīvu tirgus ekonomiku (kapitāla pārvietošanas brīvība, preču un pakalpojumu pārvietošanas brīvība). Sabiedrība ir tieši vai netieši līdzdarbojusies brīvības upurēšanā uz „stabilitātes altāra”.

Līdzšinējā politisko protestu pieredze sabiedrībā ir, taču tie nekad nav kļuvuši stihiski, visu valsti un sabiedrību aptveroši, turklāt pamatā tie ir vērsta pret Lukašenko un iekšlietu struktūru patvaļu, un mazāk pret Lukašenko ekonomisko vai sociālo politiku. Īpatnēji, ka protests pret Lukašenko ir visu viņa amatā esošo laiku saglabājis būtisku kultūras aspektu, opozicionāriem asociējot sevi ar baltkrievu valodu, nacionālo kultūru un ap baltkrievu etnosa jautājuma koncentrētu inteliģenci, pretnostādot sevi Lukašenko varai, kurai labākajā gadījumā rezervēta attieksme pret baltkrievu valodu. Vispārēja protesta pazīmes, kurā piedalītos simti tūkstošu protestētāju, kas panāktu būtiskas izmaiņas politiskajās norisēs jaunākajā vēsturē nav bijušas vispār – būtiskākie pašmāju politiskie viļņojumi ar patiesu vietēju ieinteresētību bija 1905.gada revolūcijas norise baltkrievu guberņās un daļēja baltkrievu līdzdalība poļu sacelšanās laikā 1863.-1864.gadā un šajos abos procesos baltkrievu iesaiste bija salīdzinoši mazāka, nekā citās zemēs. Līdz ar to, var potenciāli runāt par politiskās apātijas ilgtermiņa eksistenci. Savukārt pēdējo gadu plašākie protestinotika 2006.gadā pēc prezidenta vēlēšanām, kad protestētāji „okupēja” Minskas galveno laukumu, un vairākas diennaktis uzturējās tur telšu pilsētiņā, kā arī 2010.gada 19.decembra protesti, taču tie ilga tikai dažas stundas, jo režīma drošības dienesti veiksmīgi tika galā ar plānoto „bandītisko sazvērestību apvērsuma veikšanai”^{48,49}. Lai gan arī vairāki desmiti tūkstošu protestētāju, kas bija sanākuši 19.decembrī, ir daudz, taču, kā visuzskatāmāk pierāda pēdējo mēnešu Sīrijas piemērs, tad pat ar simttūkstoš cilvēku

⁴⁵ "Чрезвычайное Происшествие. Расследование: Белорусское чудо". НТВ. 2011. ntv.ru/novosti/232162/

⁴⁶ Savukārt modernā produkcija (piemēram, datortehnika) – pēc Krievijas žurnālistu no NTV televīzijas kanāla informācijas - reizēm tiek „ražota” Baltkrievijā tādējādi, ka prece tiek eksportēta no ārzemēm, un vietējā tirgū tiek izplatīta ar uzlīmētu pašmāju ražotāja logo. No „nacionālās ekonomikas” viedokļa tas ir absurdi, taču tas ir veids, kā apiet dažādus administratīvos aizliegumus.

"Чрезвычайное Происшествие. Расследование: Белорусское чудо". НТВ. 2011. ntv.ru/novosti/232162/

⁴⁷ „Белорусскую диктатуру в ООН поддержали Куба и Россия”. Хартия’97. 26.09.2011. charter97.org/ru/news/2011/9/26/42939/

⁴⁸ Tikšanās ar Krievijas masu mediju pārstāvjiem, sk.: „Лукашенко раздолбал опов, Запад и МВФ 2011-03-18”. 2011. Pieejams: youtube.com/watch?v=AIM414DymXA&feature=player_embedded#at=49; „Исповедь Лукашенко”. Завтра. 23.03.2011. zavtra.ru/cgi/veil/data/zavtra/11/905/21.html

⁴⁹ Pēc protestējošo prezidenta kandidātu teiktā, viņi bija ieradušies pie valdības ēkas, lai tiktos ar vēlēšanu komisiju un vestu pārrunas par to, kādēļ viņiem ir tikušas nozagtas vēlēšanas – kādēļ rezultāti tik ļoti atšķirās no visām veiktajām aptaujām pirms vēlēšanām.

demonstrāciju⁵⁰ un daudziem tūkstošiem nogalināto ir nepietiekoši, ja autoritārais līderis vai diktators atsakās pakļauties. Arī Ēģiptē bija nepieciešama vairāku apstākļu mijiedarbība – daudzi un ilgstoši, milzīgi protesti un armijas nostāšanās protestētāju pusē, ārvalstu spiediens uz autoritāro līderi. Galu galā, nevardarbīga pretošanās ir tikai psiholoģisks rīks, kurš Baltkrievijas gadījumā nav spējis arī paralizēt valsts ekonomisko dzīvi, kā tas, piemēram, notika 1968.gada maijā Francijā. Turklāt, Baltkrievijas autoritārā līdera rīcībā ir īpaši apstākļi, kas to nošķir no pilnīgi visām citām pasaules diktatūrām (ar iespējamu Ziemeļkorejas izņēmumu) – Baltkrievijā uz iedzīvotāju skaitu ir lielākais miliču daudzums, sastādot 1,442 miličus uz 100'000 iedzīvotājiem, kopskaitā veidojot 138'000 miličus valstī⁵¹. Šis daudzums ir tik ļoti liels, ka valstij ar otro lielāko policistu daudzumu uz iedzīvotājiem - Brunejai-policistu apjoms uz iedzīvotāju ir par 30% mazāks, sastādot „tikai” 1'074 policistus. Salīdzinājumam, no Baltijas valstīm lielākais policistu daudzums ir Latvijai ar 370 policistiem uz 100'000 iedzīvotājiem. Savukārt salīdzinot ar vēsturiskiem piemēriem, Austrumvācijā valsts policijas un Stasi darbinieku daudzums uz 100'000 iedzīvotājiem veidoja ap 900, taču ja pieskaita brīvprātīgos, kas arī strādāja Stasi labā, tad valsts iekšlietu struktūru darbinieku daudzums uz 100'000 pēc šo rindu autora aprēķina sasniedz 1900⁵². Pie visa tā, Baltkrievijā dzīve nav miermīlīga, pēc Globālā Miera Indeksa („*Global Peace Index*”) Baltkrievija ir 112.vietā, kamēr Baltijas valstis ir 40.vietās⁵³. Lielais Baltkrievijas poliču daudzums ir ne tikai spēcīga fiziskā aizsardzība pret pārmaiņu gribētājiem, bet veido arī ievērojamu sociālo grupu sabiedrībā. Turklāt šāda lielaapjoma milicijas dienestu eksistence radikalizē iekšlietu institūcijas iekšēji, jo ja notiktu politiskās pārmaiņas, tad gandrīz noteikti liels skaits šo darbinieku tiktu atlaisti – jāpieņem, ka to skaits ir vajadzīgs režīma noturēšanai, nevis tādēļ, ka Baltkrievijā būtu lielākais noziedzības līmenis pasaulē. Par to liecina kāds milicis Gomeļas pilsētā 13.jūlijā notikušajās demonstrācijās, kur viņš atbildot uz žurnālista iebildumiem par nepamatotu aizturēšanu atteica: „*Likums – tas strādā Amerikā! Bet man likums – tā ir priekšnieka pavēle. Man priekšniecība teica tevi aizturēt, to es arī izdarīju. [...] Ja es nepildīšu pavēli, vai tu manus bērņus barosi?*”⁵⁴. Tādēļ nav pārsteidzoši, ka ilgstoša daudzu opozīcijas organizāciju prasība ir bijusi mazināt policejiskumu valstī.

Protestos pret Lukašenko varu, kas Baltkrievijā notiek jau vairāk kā 10 gadus, pārsvarā piedalās kā šķiet vieni un tie paši cilvēki, kurus valsts nekad nav spējusi patiesi uzrunāt un pārliecināt – ne ar ideoloģiskajiem darbiniekiem uzņēmumos, pašvaldībās un to struktūrās, ne ar gandrīz pilnīgi kontrolēto mediju telpas starpniecību, ne arī ar dažādām valsts uzturētām un dāsni atbalstītām sabiedriskām organizācijām, kā, piemēram, Baltkrievijas jaunatnes republikānisko savienību (*Белорусский республиканский союз молодежи*)⁵⁵, ne arī ar daudzajiem administratīvajiem ietekmēšanas rīkiem⁵⁶. Baltkrievijas protestētāji jau pieredzējuši arī savus pirmos mocekļus – jau 1997.gadā dzejnieks Slavomirs Adamovičs (*Славамир Генрыхавіч Адамовіч*) protestējot pret vārda brīvības ierobežošanu⁵⁷ publiski sev aizšuva muti. Taču, politiskais fanātisms tomēr Baltkrievijā opozīcijas vidū ir ievērojami mazāks nekā

⁵⁰ Sīrijā iedzīvotāju skaits ir aptuveni divas reizes lielāks kā Baltkrievijā, taču abās ir pietiekoši daudz iedzīvotāju, lai būtu iespējamas simttūkstoš cilvēku lielas demonstrācijas.

⁵¹ „List of countries by size of police forces”. Wikipedia. en.wikipedia.org/wiki/List_of_countries_by_size_of_police_forces

⁵² Balstoties uz datiem par Stasi un Volkspolizei, kas atrodami Vikipēdijā, sk.: en.wikipedia.org/wiki/Stasi,

en.wikipedia.org/wiki/Volkspolizei

⁵³ „Global Peace Index: GPI map - 2011”. Institute for Economics and Peace. 2011. visionofhumanity.org/gpi-data/#/2011/score

⁵⁴ Мицкевич Павел. „Гомельский спецназовец корреспонденту «КП»: “Закон - это в Америке! Детей моих ты кормить будешь?””. Комсомольская правда. 13.07.2011. kp.by/online/news/933301/

⁵⁵ Aizvien vairāk valstī ir pazīmju par dubultstandartu ieviešanu, režīmam „lojālajiem” jauniešiem – šīs organizācijas biedriem – piešķirot dažādas privilēģijas iepretī pārējiem jauniešiem. Piemēram, vietu piešķiršana kojās.

⁵⁶ Piemēram, radot administratīvos sarežģījumus neatkarīgām partijām un organizācijām. Sk.: „Партию БНФ снова выселяют”. Хартия'97. 14.09.2011. charter97.org/ru/news/2011/9/14/42596/

⁵⁷ Dzejnieks pats bija nesen iznācis no cietuma, kur pavadīja gadu par uzrakstīto dzejoli „Nogalini prezidentu”.

Tunisiņā un Ažriņā, kur sākoties politiskajiem protestiem, divi cilvēki sadedzinājās. Var apstrīdēt to, vai cilvēku gatavība mirt par politisko izmaiņu ideju norāda uz potenciālās politiskās revolūcijas reālu stiprumu vai nē, taču esošie piemēri par publiskām cilvēku pašnāvībām vai pašnāvību mēģinājumiem politisko ideju vārdā (piemēram – vairāki cilvēki sadedzinājās Lietuvā 1989.-1990.gados) liecina, ka tās parasti izraisa spēcīgu un iespējams izšķirošu sabiedrisko rezonansi. Iespējams, izšķirošais ir nevis publisko pašnāvību fakts kā tāds, bet gan upurēšanās un nāvējošas vardarbības elements, kas ievērojami palielina likmes, ko protestētāji un valdība ir gatavi ieguldīt sadursmē un vienīgais vēstījums ko tādā situācijā valdība var dot lai stiprinātu savu pašsaglabāšanās nostāju ir ekvivalenta gatavība uz letālu vardarbību. Baltkrievijā tikai valdība izrādījusi gatavību uz letālu vardarbību, un tas bija gandrīz tikai Lukašenko „mežonīgās” darbības posma ietvaros, 90.gadu beigās. Un savukārt potenciāls izskaidrojums, kādēļ politiskās aktivitātes un protestu līmenis ir bijis faktiski vienmēr zems, ir, ka, baltkrievi fundamentāli nav pārstājuši baidīties no politiskās varas potenciālās rīcības. Piemēram, šobrīd ir aktuāls jautājums, vai Lukašenko šī brīža krīzes iespaidā varētu atgriezties savā „mežonīgajā” posmā un pirmā pazīme par to jau ir –OļegsBjabeņins (*Алег Бябенін*), viena no vadošajiem opozīcijas ziņu interneta saitiem charter97.org vadītājs, mira neskaidros apstākļos 2010.gada septembrī. Tāpat, Baltkrievijā pēdējo 11 gadu laikā ir notikuši vairāki terorakti – sprādzieni, kuros gājuši bojāpārdesmit cilvēku un ievainoti ir vairāki simti. Vai varas iestādes ir saistītas ar šo sprādzienu organizēšanu vai nē šobrīd atbildēt nevar, jo izmeklēšanas nav bijušas ne autoritatīvi veiktas, ne arī pagaidām rezultatīvas⁵⁸ - izņemot izmeklēšana par jaunāko, 2011.gada 11.aprīļa sprādzienu Minskas metro, par kuru milicija, lai gan ir sniegusi pretrunīgus spriedumus, taču lieta ir nodoti tiesai un tiesas process ir sācies⁵⁹. Lai vai kā, varas iestādes ir izmantojušas šos sprādzienus lai pastiprinātu kontroli pār visiem masu pasākumiem, un sekmētu baiļu atmosfēru valstī kopumā⁶⁰ un savukārt žurnālisti izvērza tēzes, vai sprādzieni nav saistāmi ar grupējumu savstarpējo cīņu varas elitē. Visbeidzot, konflikts starp politiskajiem protestētājiem un varas iestādēm šajā vasarā rezultējās situācijās, kad Minskā milicijas iestādes trešdienās par „nesankcionētu mītiņu” uzskatīja jebkādu cilvēku, sevišķi jauniešu tikšanos, kur vienuviet ir vismaz 3-5 cilvēki. „Pavisam droši” valstī būs, ja šo ideju iestrādās arī likumā - ka arī par bezdarbīgu atrašanos grupā publiskā vietā ir jābrīdina varas iestādes.⁶¹

Kā pierāda nesenie protesti un grautiņi Anglijā, ne visi protesti notiek situācijās, kad visas citas sociālā un politiskā dialoga iespējas ir izsmeltas. Lukašenko daudzkārt ir uzsvēris, ka opozīcija ir faktiski „nenormāla un krimināla”, un lietas ir „jārisina dialoga veidā”⁶², nevis ar protestiem. Taču, Baltkrievijā šādas dialoga iespējas ir tikušas mēģinātas un pierādījušās kā neiespējamās, visspilgtāk - katrās parlamenta un prezidenta vēlēšanās. Pat uz politiskām debatēm televīzijā ar citiem prezidenta kandidātiem Lukašenko pirms 19.decembra vēlēšanām neieradās. Savdabīga atkāpe no parastās prakses notika 2007.gadā, kad pēc vairāku gadu pārtraukuma, tika oficiāli atļauta politiskā demonstrācija – taču tās norise tika pārtraukta tik un tā, un dalībnieki aizturēti⁶³.

⁵⁸ Горин Илья. Как развивались события после взрывов в Витебске в 2005 году. Салідарнасць. 06.07.2008.

gazetaby.com/index.php?sn_nid=14797&sn_cat=35

⁵⁹ „В Минске начался суд над обвиняемыми во взрыве в метро”. Хартыя’97. 15.09.2011.

charter97.org/ru/news/2011/9/15/42612/

⁶⁰ „Павел Шеремет: Выгода властей очевидна”. Хартыя’97. 12.04.2011. charter97.org/ru/news/2011/4/12/37642/

⁶¹ „Законопроект «Больше трех не собираться»”. Хартыя’97. 29.07.2011. charter97.org/ru/news/2011/7/29/41058/

⁶² Матвеев Владимир. „Лукашенко: „Будущее Беларуси нужно решать не на площадях и баррикадах, а путем диалога””. TUT.BY. 29.08.2011. news.tut.by/politics/247849.html

⁶³ „Police Arrest Opposition Protestors in Belarus”. Deutsche Welle. 25.03.2007. dw-world.de/dw/article/0,,2418156,00.html

Pie vēsturiskajiem faktoriem ir vērts pieskaitīt arī nomales mentalitāti, kas ir ilgstoši eksistējusi gan Krievijas impērijas, gan Padomju Savienības laikā. Taču atšķirībā no Baltijas, kurā pēc neatkarības atgūšanas 90. gadu sākumā, valsts un sabiedrība pakāpeniski pierada pie paš-centriskas valsts dzīves, kurā vietējā sabiedrība ir centrēta uz sevi un nevis uz tūlītēji esošu politisko centru, tad Baltkrievijā, sevišķi pēc 1994. gada, pastāvīgi tika uzturēta ideja par Baltkrieviju kā faktiski „Krievijas pielikumu” – turklāt šis vēstījums tika dots vienlaicīgi ar diametrāli pretējo vēstījumu „šeit ir Eiropas centrs”⁶⁴ un „kaut nabagi un izolēti, bet suverēni un tikai konkrētais prezidents to var nodrošināt”. No vienas puses paš-centriskums uztverē par valsts pārvaldi neradās, jo sabiedrības politiskā vara pēc 1994. gada nebija būtiski lielāka kāpirms 1991. gada – plaisa starp eliti un sabiedrību bija salīdzinoši neliela tikai ~1990-1994. gados, un no otras puses, arī starptautiski, pēc 1994. gada tika pastāvīgi uzsvērts Baltkrievijas un Krievijas kopējais liktenis – bijušais, esošais un potenciālais⁶⁵.

Visbeidzot, īsi par baltkrievu valodu un nacionālo kultūru. Opozīcijas centieni pulcināt piekritējus ap nacionālo jautājumu ir bijuši nesekmīgi. Turklāt Lukašenko bez ilgas vilcināšanās ātri identificēja, ka baltkrievu kultūras organizācijas un skolas ir nacionāli noskaņotās un viņam opozīcijā esošās inteliģences pulcēšanās vietas, un tādēļ – likvidējamas vai ierobežojamas. Ir absurda situācija, ka pēc oficiālās statistikas etniskie baltkrievi valstī ir 4,8 miljoni cilvēku (aptuveni 53% iedzīvotāju), baltkrievu valodā runā ap 7 miljoni iedzīvotāju, taču mājās to lieto tikai aptuveni 23% iedzīvotāju, kas ir par 14% mazāk, kā 1999. gadā⁶⁶ un skolās baltkrievu valodu mācās tikai aptuveni 18% skolēnu (lielākoties laukos)⁶⁷. Vēl vairāk, UNESCO uzskata, ka baltkrievu valoda ir „potenciāli apdraudēta”⁶⁸ - lai gan iegūstot neatkarību 90. gadu sākumā tika uzsāktas dažādas valsts programmas, lai pilnībā aizstātu krievu valodu publiskajā sektorā ar baltkrievu valodu 10 gadu laikā.

Agri vai vēl, bet Lukašenko vara nomainīsies. Un ja vien Lukašenko varu nomainīs kāds no viņa dēliem, tad sekos būtiska valstiskās identitātes krīze. Krīze gan būs mazāka, ja nākamais prezidents būs kāds no esošās nomenklatūras. Valsts identitāte noteikti nevarēs būt nacionālistiska – atbalstītāju tam ir pārāk maz. Arī pieņemt prietumniecisku nostāju un identitāti būs neiespējami, mazā ieinteresēto iedzīvotāju skaita dēļ. Iegūt pro-krievisku identitāti ar diez vai izdosies, pārāk Lukašenko tomēr stutējis arī ideju par atšķirīgu un paralēlu dzīvi no Krievijas. Savukārt ja notiktu tas vismazāk iespējamais un politiskā vara nonāktu nacionālistiski noskaņotudemokrātisku politiķu rokās, tas drīz atgrūstu ievērojamu skaitu iedzīvotāju no tās, pat ja popularitāte uz kādu laiku tiktu iegūta.

Jāpiemin arī, ka „opozīcija” Baltkrievijā nekad nav bijis vienots termins. Opozīciju veidojušas daudzas organizācijas – lielākoties neregistrētas, jo reģistrēties var tikai ar valsts iestāžu piekrišanu, kā arī dažādas vāji strukturētas sabiedriskās grupas. Tas, ka opozīcija nav vienota, ir bijis gan labi, gan slikti

⁶⁴ Ar to domājot ģeogrāfisko centru.

⁶⁵ Savienotās valsts projekts, kurš turpina eksistēt vairāk uz papīra kā realitātē, galvenokārt – Lukašenko dēļ. Baltkrievijas un Krievijas žurnālisti pāuda aizdomas, ka 90. gadu beigās izveidojot pilnvērtīgi funkcionējošu Savienoto valsti, Lukašenko varētu kandidēt uz apvienotās valsts prezidenta amatu un izkonkurēt tajā Jelcinu. Taču, dokumentālu pierādījumu šādam plānam nav.

⁶⁶ Місюкевіч Юльян. „Беларусаў стала больш, але яны русіфікуюцца”. Наша Ніва. 08.09.2010. nn.by/?c=ar&i=43063. Kā arī Baltkrievijas oficiālās statistikas avots, sk.: „Предварительные результаты переписи 2009 года. Население отдельных национальностей по полу, возрасту, состоянию в браке, образованию, источникам средств к существованию, лингвистическим признакам.” Belstat. 2009. belstat.gov.by/homepage/ru/perepic/2009/publications/selected_nationalities.rar

⁶⁷ „Почему белорусских школ становится всё меньше?”. Белорусский партизан. 16.08.2010. belaruspartisan.org/bp-forte/?page=100&backPage=13&news=65890&newsPage=0

⁶⁸ „UNESCO Interactive Atlas of the World's Languages in Danger.” UNESCO. 2010. unesco.org/culture/languages-atlas/index.php

priekš Baltkrievijas demokrātiskajiem spēkiem. Taču mīnusu tomēr ir bijis vairāk un tie ir daudz būtiskāki. Piemēram, 2010.gada prezidenta vēlēšanās kandidēja 9 (!) opozīcijas kandidāti⁶⁹.

No pagātnes Baltkrievijas iedzīvotāji nevar smelties vērtīgu un sabiedriski vispārēju iedvesmu demokrātiskām pārmaiņām – politiskā pretošanās sabiedrībai ir pazīstama, taču tā nekad nav aptvērusi lielāku sabiedrības daļu par dažiem procentiem sabiedrības, kas ietekmētu valdošās elites virzību. Valsts dzīves lielākie notikumi gan 20.gadsimtā, gan arī agrāk ir tikuši izraisīti vai nu no ārējiem spēkiem - piemēram, Krievijas - vai arī no nelielas vietējās elites - piemēram, neatkarības iegūšana 1990.-1991.gadā.

3. Esošā politiskā situācija

Politiskā līmenī Lukašenko iekārta šobrīd ir stabilā situācijā (pat ja tā ir stagnējoša stabilitāte), ir de facto uzvarētas pēdējās vēlēšanas, turklāt, uzvara vēlēšanās ir lieku reizi bijis labs arguments pašam Lukašenko par to, ka viņš tik tiešām var atļauties valstī darīt ko vēlas, un viņam, kā varas nesējam, vēljoņiem ir tiesības cīnīties par varu ar jebkādiem līdzekļiem – likumība nav varas priekšnoteikums.⁷⁰ Taču, reālais Lukašenko varas balsts ir nevis konstitūcijā balstītās prezidenta pilnvaras, kas iegūtas uzvarot vēlēšanās, bet instrumenti, kas cita starpā, nodrošinājuši viņam esošos rezultātus vēlēšanās.⁷¹ Šie instrumenti izriet no prezidenta kontroles pār visiem valsts varas rīkiem – ir notikusi pilnīga varu sapludināšana, apvienošana un pakļaušana. Nevar runāt par atsevišķu tiesu, izpild un likumdevēju; arī mediji, izņemot dažus opozīcijas medijus ir nevis atsevišķa, neatkarīga ceturtā vara, bet daļa no valsts administratīvā aparāta, kas funkcionē Komunikācijas un Informācijas ministrijas pakļautībā. Turklāt, tā kā dažādos atbildīgos amatos atrodas Lukašenko dēli un ģimenei tuvi cilvēki⁷², tad var secināt, ka Lukašenko tiešā kontrolē atrodas gan drošības struktūras, gan visa valsts administrācija. Ja par iekšlietu struktūrām Baltkrievijā var spriest kā par valsti valstī, tad tas pats ir jāsaka arī par Lukašenko un viņam pietuvinātajiem, ka tie ir vēl atsevišķa „valsts valstī”⁷³. Kā status quo raksturojumu to deva arī pats Lukašenko, intervijā sakot, ka „Baltkrievijas situācijas unikalitāte ir tajā, ka es ne par ko, neesmu nevienam atbildīgs.”

Esošā politiskā gaisotne un noskaņa valstī ir spēcīgi polarizēta – vai nu cilvēks ir par, vai pret Lukašenko. Taču ļoti liela sabiedrības daļa pat esot pret esošo varu ir ārkārtīgi pasīvi. Turklāt, spriežot

⁶⁹ Kā ziņo žurnālisti, iedzīvotāji ir bijuši ļoti ieinteresēti tikties ar šiem kandidātiem, kad vien šādas satikšanās iespējas ar vēlētajiem bija organizētas. Tādējādi – interese par alternatīvajiem kandidātiem bija liela, taču grūti aprēķināma skaitļos.

⁷⁰ Lukašenko citāts: „Nav ko pārņemt Bakijevam (Kirgīzijas bijušajam prezidentam) to, ka viņš lietoja spēku, lai sevi aizstāvētu. Ja vara neprot sevi un savu tautu aizstāvēt, tad kas tā ir par varu?” Tādējādi, tikai tāda vara ir ko vērtā, kas prot cīnīties par sevi. Ka armija un iekšlietu struktūras aizstāvēs savu prezidentu pret opozīciju, tika pateikts arī 2001.gadā. SK.: „Чаму Лукашэнка абараняе Бакіева?”. Радыё Свабода. 16.04.2010. svaboda.org/content/transcript/2015873.html

⁷¹ Vienīgās vēlēšanas, kurās Lukašenko ieguva likumīgu uzvaru bija 1994.gada prezidenta vēlēšanas.

⁷² Ar to var saistīt Wikileaks dokumentos atrodamo novērtējumu par Baltkrieviju kā „mafiozu” valsti.

⁷³ Šādu „klanā” balstītu valsts politiku Lukašenko netieši apstiprina kā esošu, apgalvojot, ka visā bijušās Padomju Savienības teritorijā politiskā situācija ir tāda pati kā Baltkrievijā, un valsts vadības nemainās ilgstoši ne Tadžikistānā, ne Turkmēnistānā, ne Azerbaidžānā, ne arī visās citās NVS valstīs. „Lukashenko - Elections 2010 dziennikarzy”. 2010. Pieejams: youtube.com/watch?v=gfZBSzCX_U8

pēc visām liecībām, Lukašenko atbalstītāju loks sabiedrībā mazinās⁷⁴, jo sevišķi šogad, daudzo ekonomisko satracinājumu iespaidā.

Baltkrievijā ir jau ilgstoši novērojamas pirmie potenciālas politiskās revolūcijas soļi – lēna lielas sabiedrības daļas pāreja no neitrālas pasivitātes pret režīmu, uz neorganizētu un neapbruņotu pretošanos. Taču ja šī pretošanās varētu kļūt plaša šogad rudenī, kad finansu un ekonomiskā krīze draud pāraugt sociālajā krīzē, un iespējams masveidā notiktu spontānas demonstrācijas, opozīcijas laikrakstu un materiālu lielāka izplatība, aizliegto Viktora Cojas u.c. dziesmu dziedāšana, utml, tad ir grūti iedomāties, kā tik ilgstoši pret autoritāro līderi pozitīvie vai tolerantie Baltkrievijas iedzīvotāji varētu pāriet uz radikālāku pretošanās formu - lokāli organizētu un bruņotu vardarbīgu sacelšanos, kā tas notika šī gada pavasarī Lībijā. Savukārt pēdējaisšādas revolūcijas solis būtu uzturēt sacelšanos tik ilgi, kamēr revolūcija izdodas. Baltkrievijā šāds scenārijs ir grūti iedomājams, taču, kā pierāda Rumānijas 1989.gada revolūcija, tad arī Austrumeiropā šāds scenārijs nav pilnībā izslēdzams. Līdzšinējā prakse ir tāda, ka Baltkrievijas opozīcijas organizācijas tiek regulāri tramdītas, to datori atņemti, to dalībnieki novēroti un notiesāti, turklāt tās pašos pamatos neuzstājas par bruņotu pretošanos. Ne Lukašenko, ne arī opozīcija nevēlas nonākt pilnīgas bezizejas situācijā, kad letāla vardarbība ir faktiski vienīgais risinājums, kā tas notika Lībijā. Iespējams, ka Baltkrievijas „tradicionālās” opozīcijas vidū valda pat bailes, ka atklāta vardarbība sagrautu cerības piesaistīt sabiedrības lielāko daļu – sabiedrība ir pieradusi, ka politiskos motīvus balstīta vardarbība ir kaut kas, ko var atļauties ekskluzīvi, tikai jau valdošā vara. Politisko uzsaukumu ziņā Baltkrievijas demokrātiskā opozīcija vienmēr norobežojusies no anarhistiem, vai citām nelielām radikālistu kustībām, kas reizēm aicinājušas uz vardarbīgu pretošanos - lai arī atsevišķi vardarbības akti ir notikuši arī demokrātiskās opozīcijas rīkotajos pasākumos, sadursmēs ar miliciju. Bieži vardarbības jautājumu izmanto arī Lukašenko, savās runās atgādinot, ka „lai tikai nebūtu karš”⁷⁵. Nav gan līdz galam skaidrs, pret ko tad karš varētu būt – vai pret „ideoloģiskajiem ienaidniekiem” – Rietumiem, vai pret „Rietumu uzpirktiem opozīcijas bandītiem, alkoholiķiem un narkomāniem”, katrā ziņā diezin vai ar „sabiedroto uz mūžiem” – Krieviju.

Divi atsevišķi līdzšinējās politiskās pieredzes aspekti, kurus ir vērts pieminēt sīkāk ir baiļu filozofijas un solidaritātes idejas situācija Baltkrievijā. Bailes un nenoteiktība par nākotni kā politiskais retorikas rīks ir vairākkārt izskanējis arī Lukašenko runās. Baiļu emociju tieša kultivēšana ir daļa gan no valsts drošības dienestu darba,⁷⁶ gan arī daļa no oficiālās propogandas. Piemēram, tāda izklaide kā *specnaz*, citu iekšlietu vienību un armijas veiktie spēka un cīņu „paraugdemonstrējumi” stadionos un pat koncertos Latvijā diez vai tiktu uztverti nopietni. Savukārt kustības „Par brīvību” vadītājs Jurijs Gubarevičs (*Юрий Губаревич*) runājot par notiesātajiem prezidenta vēlēšanu sakarā par 19.decembri uzskata, ka „valsts ir noskaņota nopietni. Mēs redzam, ka visu šo rīcību mērķis ir baiļu atmosfēras radīšana sabiedrībā un sabiedrības piespiešana dzīvot pēc tiem likumiem, kurus diktē tagadējā vara.”⁷⁷

⁷⁴ „Статкевич: Рейтинг Лукашенко - 22-23%”. Харты'97. 14.12.2010. charter97.org/ru/news/2010/12/14/34617/

⁷⁵ Tas tiek atgādināts arī runājot par valsts budžetu un financēm: “Mums ir 32 tonnas zelta! Tā ir stratēģiskā rezerve uz kara laiku!” (“У нас 32 тонны золота! Это стратегический запас на время войны!”).

⁷⁶ Kārtējais kuriozais gadījums Baltkrievijas varas iestāžu izpildījumā bija pirms 2006.gada prezidenta vēlēšanām, kad KGB vadība preses konferencē stāstīja par noķertiem opozīcijas teroristiem, kas bruņoti ar ieročiem un sprāgstvielām un apgādāti ar ASV dolāriem. Tie esot gribējuši sabotēt vēlēšanas, ar, piemēram, beigām žurkām saindējot akas Baltkrievijā un organizējot sprādzienus skolās – vēlēšanu iecirkņos. Pēc tam, šis grupējums esot plānojis sagrābt varu valstī. Kaujinieku konspirācijā esot bijušas iesaistītas virkne apkārtējo valstu, arī Baltijas valstis. „Пресс-конференция Сухаренко, Миклашевич, Наумов”. 2007. Pieejams: youtube.com/watch?v=3CXFtlpPjzQ

⁷⁷ „В Беларуси стартовала кампания „Страха нет””. Naviny.by. 04.03.2011.

naviny.by/rubrics/society/2011/03/04/ic_media_video_116_5352/; „Новые виды страхов в Беларуси”. BelaNews.ru. 05.07.2011.

Situācija tika vērtēta kā tik nopietna, ka tika veidota kampaņa „Baiļu nav”.⁷⁸ Taču, šāda politika drīzāk ir nevis tīša politiskās programmas pildīšana, bet gan savas personīgās pozīcijas un sajūtu uzspiešana valstij un valsts iestādēm no valsts vadītāja puses – Lukašenko bieži ir uzsvēris, ka „neko nebaidās”, arī Euronews intervijā⁷⁹, lai gan, ja viņš pats tam un daudz kam citam paša teiktajam ticētu, diez vai tas būtu tik lielā apjomā un samērā vienveidīgi jāatgādina. Savukārt solidaritāte ir kaut kas, kam valsts arī ļoti aktīvi pievērš uzmanību – tiek velētas daudzas pūles, lai nekādas solidaritātes pazīmes iedzīvotāji neatļautos paust⁸⁰. Piemēram, dažādos demonstrāciju gājienos, lielos un mazos, jo sevišķi 2006.gadā, iekšlietu dienestā izšķērsoja pilnībā ietvi, neļaujot pa to iet demonstrantiem. Līdz ko demonstranti mēģina iet pa ceļa braucamo daļu, viņi tiek aizturēti, izklīdināti un spiesti atpakaļ, ar argumentāciju, ka viņi traucē transportam. Pat ja pa braucamo ietves daļu viņi iet necentās, aizturēšanas iegansts jau bija „izveidots”. Acīmredzot, atradās pilsoņi, kas nebija sapratuši Lukašenko 2006.g. priekšvēlēšanu kampaņas dziesmas „Klausī tētiņu” („*Слушай батьку*”)⁸¹ tekstu. Šāda bieža pretrunīgu pozīciju paušana: „šobrīd ir riskanta situācija”, ko valsts galva atgādina gandrīz katru reizi, kad tiekas un bar, piemēram, valdību, valsts uzņēmumu amatpersonas unreģionu administrācijas uzsverot, cik slikti tās strādā un tādējādi atgādinot sabiedrībai, kas par valsts problēmām ir vainīgs un paralēli tam diametrāli pretējais vēstījums: „klausī prezidentu, tad stabilitāte garantēti turpināsies”⁸² - tikai veicina nenoteiktību vēl vairāk. Turklāt, cita starpā, tas atjauno un spēcina seno mītu, ka valsts galva ir laba un par tautu gādīga persona, taču viņam apkārtējie un pakļautie ir faktiski neprasmīgi muļķi, kas traucē strādāt vai arī, kas vienkārši neziņo par „parastās tautas” īsto dzīves kvalitāti valsts galvai. To savā kritikā tieši pauž kāda Lukašenko aizstāve, piemēram, dokumentālajā filmā *Laukums (Плошча)*.⁸³ Jautājums par to, ka kāds grauj stabilitāti tiek cieši iepīts arī ar protestētājiem. Šobrīd, pēdējo četru mēnešu laikā, kad daudzas trešdienas ir notikušas klusējošās akcijas, valsts iestādes un „norūpējušies iedzīvotāji” valsts masu mēdijos ziņo, ka plaukšķinātāji traucē sabiedrisko mieru un klusumu. Salīdzinājumam, piemēram, Francijā nav neparasti, ja dzelzceļa darbinieku streikam pievienojas bibliotekāri, kas atrodas darba vietās, bet atsakās strādāt – tādējādi ir solidaritātes izrādīšana un tīša neērtību radīšana citiem sabiedrības locekļiem, aicinot pievērst uzmanību konkrētajam problēmjautājumam. Taču Baltkrievijā šāda neērtību radīšana vai nu netiek tolerēta vispār, vai arī reizēm tiek tīšām izprovocēta no valsts puses, un tiek izmantota par dažreiz vienīgo attaisnojumu sanākušo cilvēku aizturēšanai un tiesāšanai. Tādēļ valsts ļoti asi reaģēja uz jūnijā-augustā notikušajām „Stop - benzīns” akcijām, kuru ietvaros autobraucēji Minskas centrā kādā ceļa gabalā nobloķēja (tas izdevās tikai pirmajā šādā akcijā) visas braucamās daļas joslas sastrēgumstundā⁸⁴. Solidaritātes sakarā nebūtu gan korekti nepieminēt, ka gluži solidaritātes ideju Lukašenko tomēr

belanews.ru/2011/07/05/18904/СантаровичАндрей. „Страха и апатия: Беларусь утонула в терроре”. 04.02.2011. cripo.com.ua/?sect_id=1&aid=108818

⁷⁸ „В Беларуси стартовала кампания „Страха нет”. Naviny.by. 04.03.2011.

naviny.by/rubrics/society/2011/03/04/ic_media_video_116_5352/

⁷⁹ „Александр Лукашенко: я ничего не боюсь”. Euronews. 20.12.2010. ru.euronews.net/2010/12/20/lukashenko-slams-belarus-election-riots/

⁸⁰ “10 суток за солидарность с политзаключенным Дашкевичем”. Хартия'97. 10.08.2011.

charter97.org/ru/news/2011/8/10/41414/„Пятиминутная акция солидарности в Минске”. Хартия'97. 16.08.2011.

charter97.org/ru/news/2011/8/16/41643/

⁸¹ „Слушай батьку”. 2007. Pieejams: youtube.com/watch?v=tsNJT7H2YZ4&feature=feedrec_grec_index

⁸² Citējot A.Lukašenko: „Es pats par sevi nodomāju: paldies, Dievam, ka ir tāds prezidents, kas var saglabāt sabiedrībā stabilitāti” („Я сам о себе подумал: слава Богу, что есть президент, который может сохранить стабильность в обществе.”)

⁸³ Khashchavatski Yury, rež. „Плошча”. 7:00 – 10:30 min. Baltic Film Productions. 2007. Sk.: video.google.com/videoplay?docid=-78364257807226492#

⁸⁴ „Протестующие автомобилисты заблокировали центр Минска”. Хартия'97. 07.06.2011.

charter97.org/ru/news/2011/6/7/39372/

nenoliedz. Tikai – solidaritāti ar ko. Jo solidaritāti ar Kadafi Lībijā un gāzto Kirgīzijas bijušo prezidentu viņš izrāda pats personīgi.

Par demokrātisko drusku trūkumu no valsts augstākās varas puses var interpretēt radikālu nevēlēšanos ieklausīties vai iesaistīties dialogā ar jebkuru individu, organizāciju vai valsti, kas nevar reāli apdraudēt status quo.

Runājot par ideoloģiju, Lukašenko saprot, ka nav ne demokrāts, ne komunist, tāpat saprot, ka viņam nav solidificētas politiskās doktrīnas. Lai gan Lukašenko runā par „trešo ceļu” un „tirgus sociālismu”, tomēr politiskā doktrīna kā tāda ir neeksistējoša, jo viss, kas atgādina politisko doktrīnu top uz ad hoc pamata. Tā vietā, var runāt par to, ka viņa politiskajai doktrīnai un ideoloģijai atrodas kaut kur starp sociālisma un nacionālisma nometnēm. Kā politiskā doktrīna darbojas faktiski solījumu klāsts, kuri pamatā ir noīsināmi uz „dzīve kā Padomju Savienībā, tikai labāk.” Sludinātās politiskās vērtības ir drīzāk definējamas kā populistiski saukļi nevis ideoloģiska nostādne. Kā otrs politiskās ideoloģijas elements ir lojalitāte režīmam (kas tiek veicināta, piemēram, ar ideoloģisko darbinieku klātesību gandrīz visās iestādēs un uzņēmumos)⁸⁵. Ja postpadomju telpai kopumā ir novērojams zināms politikas doktrinālais un teorētiskais vājums un seklums, tad Baltkrievija ir tam spilgts piemērs.

Ņemot vērā, ka sabiedriskās domas veidošanas iespējas ir ievērojami limitētas, tad publiski protesti ir iespējams efektīvākais veids, kā mobilizēt sabiedrību. Iespējams, sociālajā tīklā www.vkontakte.ru uzsāktās domubiedru grupas var kalpot par to veiksmīgo organizēšanās līdzekli, kāds opozīcijai tik ļoti trūcis iepriekšējos 17 gadus.

Līdz šim iedzīvotāji ir pamatā pakļāvušies gan milicijas patvaļai, gan absurdažām apsūdzībām un vēl absurdažkiem tiesu spriedumiem. Protesti pret to ir bijuši galvenokārt ar sūdzībām, peticijām un publiskajām vēstulēm. Aicinājumi atteikties sadarboties ar iekšlietu un tieslietu struktūru darbiniekiem, par kuriem zināms, ka tie pārkāpj likumu par labu Lukašenko ir bijuši nerezultatīvi. Ir skaidrs, ka arī tiesu vara nav neatkarīga un arī Eiropas Savienība ir sākusi veidot sarakstus, kuros ietver Baltkrievijas tieslietu varas pārstāvjus, kas savu darbu pilda atļaujoties dažādas nelikumības pret politisko opozīciju.⁸⁶ Tādēļ ir skumji novērot, cik bezcerīga ir no režīma cietušo cilvēku tiesiskā cīņa – ironiski, ka šie cilvēki iespējams Baltkrievijas likumus ir ievērojuši labāk, nekā iekšlietu un tiesu struktūras. Satraucošas ir norādes par tiesiskuma līmeni valstī, ja, piemēram, cietumos veiktu spīdzināšanu liecinieks tiek piekauts un apsūdzēts zādībā⁸⁷.

Politiskā situācija opozīcijas ziņā pamatā ir konstanta visu Lukašenko prezidentūras gadu. Viens no fundamentālākajiem demokrātijas stūrakmeņiem ir sabiedrības pašorganizēšanās formas – piemēram, nevalstiskās organizācijas (jeb biedrības). Bet Baltkrievijā opozīcija lielā mērā sastāv no vairākām neregistrētām organizācijām un atsevišķām spontānām aktivitātēm un akcijām no „neregulārajiem” opozicionāriem. Taču valsts līmenī ja arī Lukašenko popularitāte 2010.gada decembrī bija zem 50%, tad šobrīd tā noteikti ir vēl mazāka.

⁸⁵ Levshina Irina. „Lukashenko bolsters ideology”. The Russia Journal. 17.04.2003.

russiajournal.com/archive/Russia_Journal/daily/2003/April/17.04.2003/Russia/Apr.17-08.pdf

⁸⁶ „В «черный список» попали судьи, прокуроры, тюремщики и министр по налогам.” Харты'97. 11.10.2011.

charter97.org/ru/news/2011/10/11/43506/

⁸⁷ „Свидетеля пыток обвинили в краже”. Харты'97. 07.09.2011. charter97.org/ru/news/2011/9/7/42366/

Atsevišķs jautājums politikā ir par Krievijas faktoru. Daudzi baltkrievi uzskata, ka Krievija ir spējīga noteikt un ietekmēt politiku Baltkrievijā. To faktiski kā savas propogandas sastāvdaļu ir izmantojis arī Lukašenko, uzsverot, ka tikai viņš ir spējīgs izmantot Krievijas palīdzību un atbalstu, vienlaicīgi neesot no tās atkarīgs „nekādā mērā”⁸⁸. Ja pēdējo dažu gadu laikā Krievijas attieksme pret Baltkrieviju ir bijusi svārstīga ar biežiem negatīvu attiecību posmiem, tad tomēr pēdējo divu gadu laikā Krievijas attieksme ir samērā stabili turējusies negatīvā līmenī. 2010.gada nogalē Maskavas spēkos bija ja ne panākt, ka Lukašenko netiek pārvēlēts, tad vismaz, ievērojami apgrūtināt pārvēlēšanu. Turklāt, Lukašenko priekšvēlēšana kampaņa balstījās uz anti-Krievijas vēstījumu⁸⁹. Taču, lai gan vairāku mēnešu garumā no 2010.gada vasaras ilga diezgan intensīvs informatīvais „karš” Baltkrievijas publiskajā telpā, kurš ietvēra arī prezidenta Medvedeva personīgos paziņojumus, tad tomēr dažas nedēļas pirms 19.decembra šis „karš” pierima pavisam, ievērojami mazinot spiedienu un dodot atelpu Lukašenko⁹⁰, turklāt, nevar par zemu novērtēt arī vēlēšanu rezultātu atzīšanu no Krievijas puses⁹¹. Tādējādi izšķirīgajos brīžos Krievijas draudzīgā attieksme faktiski atjaunojās vai vismaz – pazuda negatīvo vārdu apmaiņa. Tāpēc var pieļaut, ka primāri Krievijai Baltkrievija un Lukašenko šobrīd kalpo iekšējiem politiskajiem ideoloģiskajiem mērķiem, iespējams saistībā ar Krievijas prezidenta vēlēšanām nākamā gada martā. Krievijai Baltkrievija ir nevis strikti ārpolitika, bet kvazi-ārpolitika un faktiski arī otrādāk, tautu un valstu tuvība un kopība tiek bieži uzsvērtā arī no Baltkrievijas puses. Iespējams, ka Baltkrievija Krievijas diezgan kontrolētajā mediju telpā tiek izmantota par piemēruka „lūk ir līdzīga un saprotama politika, tikai sliktāka tajos aspektos, kurus esam izvēlējušies atspoguļot”, tādējādi noklusinot iebildumus pret esošās Krievijas varas trūkumiem, ar to savukārt mazinot vēlmi pēc radikāli savādākas varas. Un tik tiešām ir viegli atrast pazīmes par būtiskiem Baltkrievijas trūkumiem, piemēram, organizācijas Freedom House ikgadējā statistikā par brīvību pasaulē var uzzināt, ka Baltkrievija 2011.gada novērtējumā ieguvusi 6,5 punktus no 7 maksimālajiem un ierindojas vienā grupā ar Saudi Arābiju, Sīriju, Ķīnu un Kubu⁹². No postpadomju valstīm tika Turkmēnistāna un Uzbekistāna ir vēl zemākā, viszemākajā kategorijā ar 7 punktiem⁹³. Lai vai kā, ir īpatnēja situācija, ka šobrīd Krievija un Rietumvalstis no Baltkrievijas prasa faktiski vienu un to pašu – ir jānotiek būtiskām reformām ekonomikā, ir jāstiprina brīvais tirgus, lai varētu runāt par būtisku aizdevumu. Turklāt Rietumvalstis tam klāt pieprasa arī reālas politiskās reformas. Nav pārsteidzoši, ka vienīgie eksperti, kurus Lukašenko ir atzinis par labiem, ir Ķīnas eksperti, kas vismaz valūtas krīzes sakarā Lukašenko ieteica to ko viņš vēlējies – kontrole ir nevis jāmazina un jālikvidē, bet gan tai jāklūst totālai.⁹⁴ Taču, jāņem vērā, ka Krievijas pozīcija ir nevis kļuvusi ekvivalenta ar Rietumu ideoloģisku apsvērumu dēļ, bet gan šobrīd Krievijai ir izdevīgi ieņemt pozīciju, kas sakrīt ar Rietumos vadošo viedokli.

⁸⁸ Lai gan, tāpat kā daudzās citās tēmās, arī šajā Lukašenko tomēr vienlaicīgi pauž savstarpēji pretrunīgas lietas. Piemēram, sk. charter97.org/ru/news/2010/12/6/34400/

⁸⁹ Deloy Corinne. „Presidential „Election” in Belarus: 19th December, 2010”. Foundation Robert Schuman. robert-schuman.eu/doc/oe/oe-669-en.pdf

⁹⁰ Gutterman Steve. „Russia's Medvedev: Belarus vote "internal matter"”. Reuters. 20.12.2010. uk.reuters.com/article/2010/12/20/uk-belarus-election-russia-idUKTRE6BJ2C820101220

⁹¹ „Medvedev congratulates Lukashenko on re-election”. Foreign Policy and Security Research Center. 27.12.2010. forsecurity.org/medvedev-congratulates-lukashenko-re-election

⁹² Un savukārt A.Lukašenko ietilpst „pasaules preses ienaidnieku sarakstā”, ko veido organizācija „Žurnālisti bez robežām”. charter97.org/ru/news/2010/5/3/28644/

⁹³ „Combined Average Ratings – Independent Countries”. Freedom House. 2011. [freedomhouse.org/uploads/fiw11/CombinedAverageRatings\(IndependentCountries\)FIW2011.pdf](http://freedomhouse.org/uploads/fiw11/CombinedAverageRatings(IndependentCountries)FIW2011.pdf)

⁹⁴ „Китайцы предлагают максимально зажать валютный рынок”. Хартия'97. 22.06.2011. charter97.org/ru/news/2011/6/22/39857/

Daļu no diktatūrām mūsdienās vairs nevar identificēt tikai apskatot kādas ir eksistējošās politiskās institūcijas. Baltkrievijā ir gan reprezentatīvās demokrātijas institūcijas, gan arī tiešās demokrātijas institūcija (principā nekonstitucionāla), valsts ir bijusi tik gādīga, ka pat vēlēšanās organizējusi valsts novērotājus⁹⁵, tāpat arī par demonstrēt-gribošo drošību tā uztraucas, oficiāli atļaujot pasākumus tikai tad, ja ir konkrētā reģionā pietiekošs skaits miliču⁹⁶, utt. Lai cik ļoti diktatoriem nepatīktu opozīcija un demokrātijas vērtības, tomēr nevar noliegt, ka daudzas diktatūras kopš Otrā pasaules kara beigām ir apzināti centušās organizēt vismaz kaut kādu demokrātijas klātesamības šķietamību. Acīmredzot, demokrātijas *brends* ir nepārvarami spēcīgs, tādēļ „autoritāro režīmu” ir vairāk kā „diktatūru” un robeža starp šiem abiem režīmiem ir kļuvusi grūtāk noteicama. Taču 20.gs. radikālo un totalitāro režīmu filozofija nevis neatgriezeniski aizgājusi pagātnē, bet gan pielāgojusies un kļuvusi niansētāka – jo kā izrādās, plaša kontrole pār sabiedrību ir realizējama arī ar saudzīgākām metodēm un veicama niansētāk, koncentrējoties uz tiem sektoriem, kas ir patiesi nozīmīgi, un politiskos grožus ievērojami atlaižot mazsvarīgajos jautājumos. Salīdzinājumā, absolūtais 20.gs. tipa totalitārisms ir daudz izšķērdīgāks savos pūliņos.

Visbeidzot, ja runa ir par valsti ar „spilgtu varas vertikāli”, jeb 20.gs. terminoloģijā - diktatūru, tad lietderīgi ir apsvērt arī paša līdera personību, cenšoties izprast protestu kustību pret viņa varas sistēmu. Pēc ASV diplomātu novērtējuma, kurš ir pieejams Wikileaks izplatītajos dokumentos, Lukašenko uzvedība ir „jocīga” un „uztraukta”⁹⁷. Krievijas TV kanāla NTV dokumentālā filma „Krusttēvs” („Крестный батька”) pauž ko līdzīgu, un atgādina hipotēzi, kura radās pirms 10 gadiem, kad baltkrievu psihologs Dmitrijs Šigelskovs (Дмитрий Щигельский) veica ekspertīzi caur sekundāriem avotiem, kuras slēdziens bija, ka, kā šķiet, tad Lukašenko piemīt antisociāli personības traucējumi; šai diagnozei pievienojās vairāki ārsti, ieskaitot arī no Krievijas psihiatrijas institūtiem⁹⁸. Bet pierādījumus par labu šai tēzei jāvērtē kritiski un informāciju par to var gūt tikai no opozicionāru blogiem un preses ziņām. Taču par to, ka tik tiešām, iespējams ļoti rezervēti un skeptiski jāraugās uz Lukašenko paziņojumiem un tā vietā daudz lielāka uzmanība jāpievērš viņa rīcībai un valsts sasniegumiem, var secināt, piemēram, no tā, ka viņš uz neilgu laiku bija nolēmis „mainīt” savu dzimšanas dienas datumu no 30.augusta uz 31.augustu, lai tas saskanētu ar jaunākā dēla un “mantinieka” dzimšanas dienu.⁹⁹ Turklāt būtiska ir arī tendence Baltkrievijas un Krievijas politiķiem nenest atbildību par saviem vārdiem. Ja arī šādi spriedumi par Lukašenko psiholoģisko veselību ir nekorekti un klaji nepareizi, ar savu uzvedību tomēr Lukašenko ir parādījis sevi kā ļaunatminīgu manipulatoru. Runājot par Lukašenko personību, ir vērts pieminēt viņa personīgās bagātības apjomu, kas pēc ASV diplomātu novērtējuma ir 9 miljardi dolāru apmērā¹⁰⁰. Tas lielā mērā sakrīt ar krievu NTV televīzijas kanāla filmas „Крестный батька” aplēsēm 9-12 miljardu dolāru apmērā. Jāņem gan vērā, ka arī tam publiskajā apritē esošu dokumentālu pierādījumu nav.

Esošā politiskā situācija ir „stabila” un režīms ir veltījis lielas pūles, lai pielīdzinātu valsts eksistenci režīma eksistencei. Režīms dodas neslēptas diktatūras virzienā, un baltkrievijas pilsoņi ar to labprātīgi samierinās. Politiskā varas vertikāle balstās uz simbolisku un reālu padomju ideju un

⁹⁵ „Власти формируют армию «своих наблюдателей»”. Хартия’97. 02.12.2010. charter97.org/ru/news/2010/12/2/34304/

⁹⁶ „Не хватило... милиционеров”. Хартия’97. 17.06.2011. charter97.org/ru/news/2011/6/17/39708/

⁹⁷ Elder Miriam, Harding Luke. „WikiLeaks cables describe Belarus leader as 'bizarre' and 'disturbed’”. The Guardian. 17.12.2010. guardian.co.uk/world/2010/dec/17/wikileaks-belarus-leader-bizarre-disturbed

⁹⁸ Корнилов Александр. „Лукашенко – мозаичный психопат”. Газета.Ру. 15.01.2001. gazeta.ru/2001/01/15/lukashenkomoz.shtml

⁹⁹ Геваркин Эдуард. „Скандал! Лукашенко изменил биографию.”. Unity, Democracy, Freedom. 31.08.2010. udf.by/sobytie/33180-skandal-lukashenko-izmenil-biografiyu.html

¹⁰⁰ „WikiLeaks: Состояние Лукашенко оценивается в 9 миллиардов долларов”. Хартия’97. 18.12.2010. charter97.org/ru/news/2010/12/18/34769/

birokrātiskās struktūras turpināšanu. Tās izdzīvošanu ietekmēs nevis ideoloģisko doktrīnu vājums, bet gan ekonomika un potenciālā elites gatavība veidot nabadzīgu, bet stingri kontrolētu valsti.

4. Sociālā situācija

1994.gada Lukašenko solījumi par valsts sociālo programmu nemazināšanu un turpmāko gadu sociālo programmu paplašināšana ir bijis galvenais iemesls pastāvīgajam ievērojamajam atbalstam viņa varai no sabiedrības puses. Lukašenko to arī deva, ko daudzi vēlējās – pamatā Padomju Savienības sociālās politikas turpināšanu; vismaz kaut kāda vārda, ekonomiskās darbības un pārvietošanās brīvību; kā arī autoritatīvu politiku, kas ir un vienmēr atgādina par to, ka valsts ir stabila, autoritatīva, pareiza un gādīga. Ja Lukašenko arī var pierakstīt kādu īpašu sasniegumu, tad tas ir tieši šīs sociālās politikas turpināšana (nevis radīšana, kā daži žurnālisti uzskata¹⁰¹). Taču sociālās politikas problēma Baltkrievijā visus Lukašenko valdīšanas gadus ir bijusi tās dārdzība valsts budžetam. Turklāt neskatoties uz plašajām sociālajām programmām, ne dzīves ilgums¹⁰², ne zīdaiņu mirstība¹⁰³, ne arī dzīves kvalitātes līmenis¹⁰⁴ nav ievērojami labāks – vai ir pat daudz sliktāks, kā, piemēram, Latvijā. Turklāt, medicīnā ir novērojama arī plaša „pateicību” sistēma¹⁰⁵ un daļa medicīnas pakalpojumu – piemēram, medicīniskie apskati kā arī zāles ārstējoties slimnīcā ir maksas pakalpojumi¹⁰⁶. Tātad, lai gan tā skaitās bezmaksas medicīna, pirmkārt, tā de facto nav bezmaksas, otrkārt, acīmredzot medicīnas darbinieku algu līmenis ir nepietiekošs. Un arī pie visas „valsts sociālisma” pozīcijas, arī augstskolās mācību maksa ir, un tā kāpj¹⁰⁷. Zīmīgi, ka atsevišķu sociālo pakalpojumu pārvēršana par maksas pakalpojumiem notikusi jau vairākus gadus pirms šī brīža ekonomiskās krīzes. Faktiski lai novērtētu, vai valsts sociālā politika un lietišķās ar saviem sociālajiem panākumiem ir racionāla un rezultātiem atbilstoša, pietiek ar triju attīstības indeksu salīdzinājumu –

- Tautas attīstības indeksa (*Human Development Index*), kurā 2010.gadā Baltijas valstis un Polija citu valstu starpā ierindojās 34. – 48. vietās, bet Baltkrievija – 63. vietā¹⁰⁸;
- Dzīves kvalitātes indekss (*Quality of Life index*), kurā Baltija un Polija 2011.gadā ieņēma no 27. līdz 36.vietai, savukārt Baltkrievija ierindojas 141. vietā¹⁰⁹;
- Dzīves apmierinātības indekss (*Satisfaction with Life index*), kurā Baltija un Polija ieņēma vietas no 99.-155., savukārt Baltkrievija – 170.vietu¹¹⁰.

Tādējādi var konstatēt, ka Baltkrievijas valsts politika – jo sevišķi sociālā - ir vai nu pārmērīgi izšķērdīga, vai arī klaji nepareiza, jo tā ar procentuāli lielākiem izdevumiem sasniedz mazāk, nekā uz Rietumiem

¹⁰¹ Вевере Людмила. „Виктор Калнберз: «Белоруссии с Батькой повезло!»”. Суббота. 17.02.2010.

old.subbota.com/2010/02/17/li011.html

¹⁰² „List of countries by life expectancy”. Wikipedia. en.wikipedia.org/wiki/List_of_countries_by_life_expectancy

¹⁰³ „List of countries by infant mortality rate”. Wikipedia. en.wikipedia.org/wiki/List_of_countries_by_infant_mortality_rate

¹⁰⁴ „The Economist Intelligence Unit's quality-of-life index”. The Economist. 2005. economist.com/media/pdf/QUALITY_OF_LIFE.pdf

¹⁰⁵ „Is Healthcare In Belarus Free?”. Belarus Digest. 31.05.2011. belarusdigest.com/myth/healthcare-belarus-free

¹⁰⁶ „Медицинские осмотры станут платными”. Хартия'97. 12.02.2009. charter97.org/ru/news/2009/2/12/15013/ „В больницах

будут платить за лекарства из своего кармана”. Хартия'97. 25.03.2009. charter97.org/ru/news/2009/3/25/16547/

¹⁰⁷ „Высшее образование: закрыть глаза и не вникать в подробности”. Хартия'97. 31.07.2011.

charter97.org/ru/news/2011/7/31/41105/

¹⁰⁸ „Human Development Index”. Wikipedia. en.wikipedia.org/wiki/List_of_countries_by_Human_Development_Index

¹⁰⁹ „2011 Quality of Life Index”. International Living. 1.internationalliving.com/qofl2011/?field=final#Belarus

¹¹⁰ „Satisfaction with Life Index”. Wikipedia. en.wikipedia.org/wiki/Satisfaction_with_Life_Index

esošās kaimiņvalstis. Bet izšķērdīga tā ir noteikti tādā gadījumā, ja tik tiešām, šogad notiktu valsts defolts, par kuru jau sen ir brīdināts. Taču, būtiski piebilst, ka pēc Pasaules Bankas datiem, Baltkrievijā pēc Lukašenko nākšanas pie varas samazinājās ienākumu nevienlīdzība, un 2006.gadā ienākumu nevienlīdzība bija mazāka nekā Baltijā, nedaudz mazāka kā Polijā un būtiski mazāka kā Krievijā vai Ukrainā¹¹¹, lai gan, ienākumu nevienlīdzība mūsdienās tomēr ir augstāka, nekā padomju iekārtas laikā. Kā liecina ekonomiski pētījumi, ienākumu vienlīdzībai un laimei sabiedrībā ir cieša korelācija¹¹². Tātad, Lukašenko solītais sociālisms tomēr daļēji darbojas vismaz ienākumu sadales jomā. Ja atsevišķi salīdzina dzīves kvalitāti pilsētās, tad jāsecina, ka, lai cik pilsētas viesi apliecinātu Minskas sakārtoību un uzkopību, tomēr, pēc dažādu indeksu datiem dzīve tajā ir salīdzinoši sliktāka, nekā Baltijas un Polijas galvaspilsētās¹¹³.

Kā rāda arābu valstu revolūciju un protestu piemēri, kas faktiski skarīt arī ar citām pasaules revolūcijām, tad būtiska, ja ne izšķiroša loma ir jauniešiem. Baltkrievijā, lai gan īss un veidošanas pirmssākumos, tomēr bija arī demokrātijas un politiskās brīvdomības posms 90.gadu sākumā. Taču jaunieši vecumā zem 25 gadiem, to faktiski nav pieredzējuši un esot tendences, ka 30-gadnieku vidū politiskā brīvdomība ir izplatītāka kā šo jauniešu vidū. Daļa jauniešu pasīvi atbalsta valsts uzliktos spēles noteikumus un, piemēram, iet studēt žurnālistiku, zinot un rēķinoties ar to, ka „normāls” darbs būs atrodams tikai stingri ievērojot cenzūru¹¹⁴, turklāt īpatnēja parādība post-komunisma telpā ir pašcenzūra, kas, kā šķiet, izplatījies gan Krievijā, gan Baltkrievijā.

No valsts puses ir iezīmējušās divas sociālās politikas tendences – minimālo dzīves prasību garantēta nodrošināšana, un otra ir pārticības mērķu nolikšana. Minimālās prasības, kuras valstij ir jāgarantē ir vairākkārt identificētas kā „cepta gaļa un šņabja glāze”¹¹⁵ jeb paplašinātajā versijā „Šņabis, maize un cigaretes – bez tā cilvēki neizdzīvos, mēs tiem uzņēmumiem palīdzam!”¹¹⁶. Savukārt pārticības mērķu nolikšana – „Eiropas dzīves līmeņa sasniegšana piecgadē 2005-2010”, pagaidām vēl rezultējies ar šo mērķu sasniegšanu. Šobrīd dzīves līmenis Baltkrievijā vēl nav sasniedzis Latvijas dzīves līmeni, kāds tas bija pat ekonomiskās krīzes smagākajos – 2009., 2010. gados un vidējā alga ir nokritusi zem Kirgiztānas, Moldovas, Armēnijas, Ukrainas un Azerbaidžānas līmeņa¹¹⁷.

No sabiedrības kontroles viedokļa, citādi domājošo kontrole ir iestrādāta arī darba likumdošanā. Visos uzņēmumos un institūcijās, kurās darbinieku skaits pārsniedz noteiktu skaitu, ir jābūt ideoloģiskajam darbiniekam, kuram, kā liecina daudzu opozicionāru pieredze, ir pietiekoši liela ietekme lai atlaistu vai „piedāvātu aiziet” t.s. „neuzticamajiem” darbiniekiem. Turklāt kaut kādā mērā valsts cenšas veicināt to, lai darba līgumi tiktu slēgti tikai uz īstermiņu (vienu gadu), jo tas arī mazina politiskā protesta potenciālu. Ideoloģiskā kontrole iesniedzas arī medicīnas sektorā, piemēram, kāds tiesu medicīnas eksperts paziņoja, ka ja medicīnas pārbaudi pēc piekautšanas vēlas opozīcijas pārstāvis, tad „Tā

¹¹¹ „World Income Inequality Database”. United Nations University. 2008. wider.unu.edu/research/Database/en_GB/database/

¹¹² Jean-Benoît. „Happiness and Income Inequality”. University of Michigan. 2009. _

personal.umich.edu/~jbgrou/jobmarket/Happiness%20and%20Income%20Inequality.pdf

¹¹³ „Global Quality of Living City Rankings 2010”. Mercer. 2010. mercer.com/qualityofliving/; „World’s Top 100 Most Livable Cities”. Bloomberg Businessweek. 2007. businessweek.com/interactive_reports/livable_cities_worldwide.html

¹¹⁴ „Беларусь – лидер по цензуре интернета, но Лукашенко это не спасет”. Хартия’97. 15.07.2011.

charter97.org/ru/news/2011/7/15/40648/

¹¹⁵ „Чарка и шварка”.

¹¹⁶ „Водка, хлеб, сигареты — без этого люди не проживут, мы этим предприятиям помогаем! Tas tika paziņots preses konferences, kas bija sasaukta par krīzes pārvarēšanu 2011.gada 17.jūnijā.

¹¹⁷ Заяц Дмитрий. „Беднее белорусов в СНГ только таджики”. Naviny.by. 19.09.2011.

naviny.by/rubrics/economic/2011/09/19/ic_articles_113_175159/

ir pavisam cita lieta”¹¹⁸. Tādējādi, var runāt par iespējamu tendenci dekonstruēt morāles normas, tās aizstājot ar lojalitāti režīmam.

Kopumā par sociālo sfēru var secināt, ka valsts izjūt spilgtu neuzticēšanos sabiedrībai, vēlmi kontrolēt politiskos noskaņojumus, meklēt potenciālos disidentus un sagādāt viņiem neērtības – atlaižot no darba, studijām, utt. Tādēļ vairums protestētāju parasti ir jaunieši, var pieņemt, ka neprecēti, kuriem ir „mazāk ko zaudēt”. Tam savukārt bieži ir negatīva blakusparādība, ka jauniešiem, kas izlēmuši izrādīt politisko nepakļaušanos, un vecākām paaudzēm kopēja nostāja politiskajos jautājumos un vēlmēs, kā šķiet, ir noformējusies tikai īslaicīgi un sporādiski. Tādējādi, valsts politika sociālajā likumdošanā ir bijusi salīdzinoši sekmīga no tai nolikto mērķu viedokļa – sabiedrība tik tiešām, ir tikusi „de-politizēta” savās ikdienas interesēs¹¹⁹, un sabiedrība kā fundamentāli būtisku politisko priekšstatu sastāvdaļu uzskata „mazākā ļaunuma” meklēšanas aksiomu.

5. Ekonomiskā situācija

Baltkrievijas ekonomika balstās uz komandekonomiku ar pamatācentralizētu preču ražošanas un apgādes administrēšanu, savukārt privātais sektors veido mazāko daļu no ekonomikas valstī. Daudzas cenas, piemēram, degvielai un pārtikas produktiem, tiek noteiktas no valsts puses¹²⁰. Turklāt, dažādas ekonomiskās iniciatīvas, kas ir tiešā Lukašenko pietuvināto cilvēku pakļautībā – pēc Krievijas žurnālistu vērtējuma tā ir loteriju, ieroču ražošanas, atsevišķu preču tranzīta nozare¹²¹ - atrodas vēl „administratīvi izdevīgākās” pozīcijās nekā pārējie valsts uzņēmumi un tādējādi tie vēl vairāk kropļo konkurētspēju valsts tirgū.

Šobrīd Baltkrievijā ir finanšu krīze, taču, ekonomikapamatā vēl funkcionē, un defolts nav noticis. Vēl vairāk, šī gada sākumā Starptautiskais Valūtas fonds uzskatīja, ka Baltkrievija ekonomisko krīzi ir pārvarējusi pilnībā¹²². Tačupēc kredītreitingu aģentūras Standard & Poor's vērtējuma Baltkrievijas kredītreitings 2011.gada vasaras beigās bija aptuveni vienāds ar Grieķijas un tika novērtēts ar B-vērtējumu un negatīvu nākotnes prognozi¹²³. Savukārt aģentūra Fitch banku sakarā uzskata, ka NVS telpā tikai Baltkrievijas banku nākotnes prognozes ir negatīvas, valstī gaidāma liela inflācija, devalvācija un ekonomikas stagnācija¹²⁴. Inflācija jau ir piepildījies, septembrī sastādot pret gada sākumu

¹¹⁸ „Судмедэксперт: «Это совсем другое дело, если вы оппозиция»”. Хартия'97. 18.07.2011.

charter97.org/ru/news/2011/7/18/40710/

¹¹⁹ Precīzāk gan būtu teikt, ka pēdējo gadsimtu laikā Baltkrievijas iedzīvotāji tā arī nav tikuši nepārprotami integrēti savas teritorijas pārvaldē. Drīzāk nevis ir notikusi „depolitizācija” jeb atkāpšanās no tautvaldības principiem, bet demokrātiska rakstura „politizācija” nekad nemaz nav bijusi pārliecinoša un ilglaicīga.

¹²⁰ „Минэкономки будет регулировать цены на социально значимые товары”. Хартия'97. 14.09.2011.

charter97.org/ru/news/2011/9/14/42589/

¹²¹ „Чрезвычайное Происшествие. Расследование: Крёстный батька”. 2010-2011. НТВ. Россия. Pieejams:

youtube.com/watch?v=4hhQJAbhMK4

¹²² „IMF: Belarus has tackled the crisis”. Baltic News Network. 02.02.2011. bnn-news.com/imf-announces-belarus%E2%80%99-exit-crisis-16190

¹²³ „Standard & Poor's Downgrades Belarus Credit Rating”. Radio Free Europe. Radio Liberty. 26.09.2011.

rferl.org/content/standard_and_poors_downgrades_belarus_credit_rating/24340551.html

¹²⁴ „Fitch: Прогноз по белорусским банкам – негативный”. Хартия'97. 31.07.2011. charter97.org/ru/news/2011/7/31/41103/

80%¹²⁵. Savukārt devalvācija pēdējos gados notikusi jau 2009.gada janvārī un 2011.gada maijā – par 20% un 56% attiecīgi. Šobrīd valstī ir virkne dažādu preču deficīti, vairumā gadījumu tie radušies spontāni un nav saglabājušies patstāvīgi. Tie ir - bankomātos un bankās trūkst skaidras naudas¹²⁶, veikalos trūkst piena produktu¹²⁷, gaļas¹²⁸, valūtas maiņas punktos valūta faktiski nav pieejama jau kopš vasaras sākuma¹²⁹, dažādas vietējās un ārzemju sadzīves tehnikas, piemēram, ledusskapju deficīts šogad ticis arī novērots, tāpat ir bijis cementa deficīts¹³⁰, sāls, cigarešu, griķu, cukura¹³¹, sērkociņu deficīts. Dažādu preču deficīts lielā mērā saistīts ir ar devalvāciju maijā. Taču, valūtas devalvāciju valsts aktīvi izmanto eksporta veicināšanai, turklāt lielos apmēros, apzināti novirzot būtisku daļu produkcijas uz ārzemēm, kā rezultātā, ievērojami pieaug dažādu preču deficīts, jo preču plūsmu kontrolē valsts iestādes, nevis tirgus. Pagaidām gan nav pazīmju par to, ka šis eksporta pieaugums atrisinātu ekonomisko krīzi. Vienlaicīgi, parādās situācijas, kad atsevišķu preču ir tik daudz, ka „plīst plaukti”¹³². Lai vai kā, valstij vajag aizņemties ievērojamas summas, lai neiestātos defolts un aizņēmuma meklējumi ir bijusi valdības prioritāte lielāko daļu 2011.gada.

Valsts parāda dubultošanās pēdējo divu gadu laikā¹³³ un parāda pieaugšana par 82% pēdējā pusgada laikā¹³⁴, gada beigās iespējams sasniedzot pat 85,6% no IKP¹³⁵ uz Lukašenko popularitāti sabiedrībā būtisku iespaidu atstājuši nav. Ņemot vērā, cik tālu no sabiedrības tiek turēti makroekonomikas jautājumi (ja makroekonomiskie jautājumi tiek skaidroti, tad caur ļoti politizētu interpretējumu), tad tam nevajadzētu pārsteigt.

Baltkrievijā iezīmējas arī kaut kas, ko varētu saukt par pozīciju vai „cīņu” ar ekonomikas likumiem, ar šādos gadījumos populāru nostāju: „Mēs esam īpaši”, „Mums ir īpaša ekonomika”, „Krīze mums nedraud, lai ko arī teiktu neatkarīgi komentētāji”. Atšķirībā gan no, piemēram, Baltijas valstīm, kur šāda pozīcija bija konstatējama politiķu runās pirms 2008.gada, kad tika doti neatkarīgo komentētāju brīdinājumi par ekonomikas pārkaršanu, tad Baltkrievijas gadījumā šāda ekonomiskās realitātes apšaubīšana ir pastāvējusi daudz ilgāk un faktiski turpinās arī šobrīd, kad no defolta var (atkal, uz kādu laiku) glābt tikai ievērojams aizņēmums. Vēl vairāk, valdībai tiek pārņemta bezdarbība nopietna pretkrīzes plāna izstrādē. Lielākais aizņēmums, kuru šogad Baltkrievija ir saņēmusi, ir oktobra sākumā divi miljardi dolāru – viens no Krievijas un otrs no Ķīnas¹³⁶, kā arī palīdzība no EurAsEC fonda, taču, tā visdrīzāk būs tikai īslaicīgas vērtības palīdzība¹³⁷. Faktiski, ticība, cerība un propoganda kā bija, tā

¹²⁵ „Белстат: Инфляция превысила 80%”. Хартия’97. 14.10.2011. charter97.org/ru/news/2011/10/14/43651/

¹²⁶ „В банкоматах исчезают белорусские рубли”. Хартия’97. 19.07.2011. charter97.org/ru/news/2011/7/19/40712/; „Белорусским банкам не хватает рублей”. Хартия’97. 03.08.2011. charter97.org/ru/news/2011/8/3/41205/

¹²⁷ „Регионы без молока: кто доит отечественных коров?”. Хартия’97. 18.07.2011. charter97.org/ru/news/2011/7/18/40693/

¹²⁸ „Очередь за мясом в Минске занимают ночью”. Хартия’97. 25.08.2011. charter97.org/ru/news/2011/8/25/41974/

¹²⁹ Tas ir situācijā, kad dolārs vēl joprojām tiek izmantots dažādu kustamo un nekustamo īpašumu pirkšanai un pārdošanai, kā arī kredītu atmaksai.

¹³⁰ „Чтобы купить цемент, люди ночуют у магазинов”. Хартия’97. 20.07.2011. charter97.org/ru/news/2011/7/20/40752/

¹³¹ „«Сахарная» паника возвращается”. Хартия’97. 01.08.2011. charter97.org/ru/news/2011/8/1/41148/

¹³² Tāda prece ir, piemēram, šņabis. Sk.: charter97.org/ru/news/2011/8/4/41253/; Ar Baltkrievijas ministru padomes lēmumu alkohola ražošana tiek palielināta par 10-15%. Sk.: charter97.org/ru/news/2011/8/5/41263/

¹³³ „IMF: Belarus has tackled the crisis”. Baltic News Network. 02.02.2011. bnn-news.com/imf-announces-belarus%E2%80%99-exit-crisis-16190

¹³⁴ „Госдолг вырос на 82,5% с начала года”. Хартия’97. 28.07.2011. charter97.org/ru/news/2011/7/28/41049/

¹³⁵ „МВФ: Внешний долг Беларуси вырастет до 85,6% ВВП”. Хартия’97. 14.09.2011. charter97.org/ru/news/2011/9/14/42578/

¹³⁶ „China gives Belarus \$1 bln loan”. RIA Novosti. 17.09.2011. en.rian.ru/business/20110917/166919996.html

¹³⁷ „Шок по-белорусски”. Хартия’97. 19.09.2011. charter97.org/ru/news/2011/9/19/42695/

arī turpina būt par būtisku faktoru kopējā Baltkrievijas ekonomikas tēlā – gan iekšzemē, gan oficiālajā ārpolitiskajā nostājā¹³⁸.

Aplūkojot Baltkrievijas ekonomiku var secināt, ka 17.gadsimtā aizsāktais merkantīlisma sapnis par „pašpietiekamību” un 19.gadsimta sapnis par „nāciju kā pasauli sevī” turpinās arī Baltkrievijā. Ja Padomju Savienībā autarķijas tēzes sakņojās un izrietēja no Krievijas Pilsoņu kara reālījām, traumām un pašiedvestiem kompleksiem, tad nav īsti skaidrs, vai Baltkrievijas autarķijas tieksmēs ir arī kādi tagadnes apstākļi, jeb tikai spēcīga nostaļģijas ideoloģija, un atteikšanās no savādākas politiski-ekonomiskās filozofijas meklēšanas.

Jāņem vērā, ka Lukašenko pamatā ir vājš politiķis, ja reiz viņam ir nepieciešami vairāki miljardi dolāru dotāciju katru gadu, lai faktiski uzpirktu savas valsts pilsoņus. To viņš norādījis arī pats, ka drīzāk ir labs īstermiņa taktiķis, nevis stratēģis¹³⁹. Katru gadu šādu summu Baltkrievija ir aizņēmusies, turklāt, tā ir saņēmusi daudzu miljardu dolāru lielas subsīdijas no Krievijas, par iekšskrievijas cenām pērkot energoresursus, un tālāk tos pārstrādājot un pārdodot eksportā. Ienākumi no šādas Krievijas pretimnākšanas ir vairāku miljardu lielumā un veido ievērojamu daļu no valsts ienākumiem¹⁴⁰. Atšķirībā no ASV un Lielbritānijas, Baltkrievija savu nākotni ir iekļīlājusi parādos nebalstoties uz izcilu kredītreitingu un lielisku ekonomisko vidi – bet gan uz pragmatisku Krievijas žēlību un sava līdera cinismu un izmanību. Vienlaicīgi tomēr, Baltkrievija tik tiešām vairākkārt jau ir spējusi izvairīties no defolta un ekonomiskā kraha, tieši pateicoties Lukašenko. Patiesi apsveicami, ka vismaz īstermiņa risinājumi pamatā gan paša radītajām vai saasinātajām ilgtermiņa problēmām pagaidām viņam vairumā gadījumu tomēr ir atradušies.

SVF un Krievijas nostāja Baltkrievijas sakarā šobrīd ir līdzīgas – tiek prasītas strukturālās reformas, privatizācija, budžeta sabalansēšana un tikai tad var cerēt uz no SVF prasīto 8,5 miljardu dolāru aizņēmumu. Turklāt Rietumu valstis uzstāj uz reālu demokrātisko reformu realizēšanu – vai vismaz politiski ieslodzīto atbrīvošanu - pirms kredītu piešķiršanas¹⁴¹. Savukārt Krievija jo sevišķi izrāda nostāju, ka aizņēmuma piešķiršana Baltkrievijai varētu notikt līdz ar Krievijai izdevīgu Baltkrievijas lielāko uzņēmumu¹⁴² privatizāciju. Šiem lielajiem uzņēmumiem faktiski jau šobrīd vajadzīgi investori, lai tie nebankrotētu un daļā gadījumu investoru vai kreditoru piesaiste jau notiek¹⁴³ jo valsts iespējas tos subsidēt aizvien sarūk. Taču, daudzu uzņēmumu privatizācija tiek piedāvāta par Krievijai nepieņemamiem apstākļiem. Ja Latvijā krīzi risināja ar administratīvā aparāta reformu, tad Baltkrievijā šādi administratīvā aparāta un valsts politikas izmaiņas soļi, kā risinājumi krīzes mazināšanai un novēršanai netiek veikti. Tātad, cīņa ar ekonomisko lejupslīdi notiek esošā status quo ietvaros¹⁴⁴ un ja valstī notiktu defolts, sistēma pēc iespējas ilgāk censtos pašsaglabāties, kas galu galā būtu vēl smagāks slogs sabiedrībai. Turklāt, ir bažas, ka ekonomikai sabrūkot un Lukašenko pārejot uz protestu asiņainu

¹³⁸ Khristenko Nikolai. „The „Belorussian Miracle” Phantom”. Belarusian Tribunal. 05.07.2011. beltribunal.nl/en/content/belorussian-miracle-phantom

¹³⁹ „Лукашенко: Увидел щель - беги”. Хартия'97. 08.12.2010. charter97.org/ru/news/2010/12/8/34460/. Kā arī sk.: Радина Наталья. „Почем голова?”. Новая Газета. 06.09.2011. novayagazeta.ru/data/2011/099/14.html

¹⁴⁰ „Топ-10 валютных доноров Беларуси”. Хартия'97. 01.08.2011. charter97.org/ru/news/2011/8/1/41112/

¹⁴¹ Jāpiemin gan, ka SVF ir skaidri uzsvēris – politiskās prasības neietilpst šīs organizācijas kredīta piešķiršanas noteikumos.

¹⁴² „10 главных активов Беларуси”. Хартия'97. 01.08.2011. charter97.org/ru/news/2011/8/1/41113/

¹⁴³ „«Беларуськалий» взял в долг у Азербайджана \$300 млн”. Хартия'97. 01.08.2011. charter97.org/ru/news/2011/7/30/41093/

¹⁴⁴ Izņēmums un neliels mājiens uz potenciālām izmaiņām ir vicepremjera Sergeja Rumasa (Сергей Румас) paziņojums 2.augustā, ka esot daļēji jāmaina līdzšinējā valsts loma ekonomikā, sk.: „Вице-премьер предложил похоронить луканомикку”. Хартия'97. 02.08.2011. charter97.org/ru/news/2011/8/2/41174/

apspiešanu, sāktos bēgļu kustība, kas ietekmētu arī Latviju¹⁴⁵. Lukašenko atbilde uz Krievijas prasībām pēc privatizācijas pagaidām ir bijusi „precīzās (selektīvās) privatizācijas” piedāvāšana.¹⁴⁶ Vēl nav skaidrs, cik daudz no šīs idejas kļūs par īstenību, iespējams drīzāk rezultāts būs tāds, ka būs nevis „precizitāte”, bet slepenība - daļa Baltkrievijas kompāniju būs (varbūt tas jau ir noticis) slepeni pārdotas, taču ne vietējiem iedzīvotājiem, bet dažādiem ārzemju, pārsvarā Krievijas pircējiem.

Arī bankas pašā Baltkrievijā šobrīdējo situāciju uzskata par draudīgu un riskantu, to uzticības līmenis sabiedrības maksāspējai ir zems – kredītus privātpersonām sāka izsniegt ar procentu likmēm no 50%-99%.¹⁴⁷ Savukārt depozītu procenti sasnieguši jau 47%.¹⁴⁸

Pēdējos dažos mēnešos vidējā alga Baltkrievijā ir ~200¹⁴⁹ dolāri (jeb „noteiktā vienība”¹⁵⁰, kā to pierasts saukt Baltkrievijā), bet cenas pagaidām vēl ir mazākas, nekā kaimiņvalstīs¹⁵¹. Līdzšinējos gadus sakarā ar ilgstošu inflāciju, algas bieži tika palielinātas. Šis gads būs savādāks ar to, ka otrajā pusgadā algas vairs palielinātas netiks¹⁵², bet inflācija būs ievērojami lielāka kā iepriekšējos gados. Iespējams, ka 14.septembrī palaižot baltkrievu rubli brīvā peldējumā, vidējā alga valstī samazinājusies nu jau līdz 180 dolāriem.¹⁵³

Kopumā valstī ekonomiskā situācija pretēji visiem negatīvajiem un ekonomikai bīstamajiem aspektiem, tomēr ir nosacīti stabila, lai arī šī gada ekonomiskie triecieni ir smagākie, kādus Lukašenko režīms jebkad ir pieredzējis. Turklāt arī ilgtermiņā, lielāko daļu Lukašenko valdīšanas laika dažādu pušu pozīcijas ir mainījušās maz. Viņš daudz solījis, ka pēdējā opozīcija drīz beigs eksistēt¹⁵⁴; opozīcija sola, ka Lukašenko varas beigas vairs nav tālu; ekonomikā Lukašenko ilgstoši solījis, ka „Baltkrievijas brīnums” ir vai nu iestājies, vai tūlīt iestāsies, savukārt starptautiskie novērotāji diezgan bieži spriež, ka Baltkrievijas ekonomika varētu drīzumā sabrukt, jo sevišķi - šogad. Taču tā ir stabilitāte, kas ir pastāvīgi bijusi uz naža asmensun netālu no kraha - Baltkrievijas ekonomiskā „modeļa” bojāeja gadu gaitā ir tikusi paredzēta daudzkārt¹⁵⁵, bettasir turpinājies, nevis piedzīvojis krahu. Tātad, lai gan nākotnes attīstības tendences Baltkrievijai pēdējo 17 gadu laikā biežāk kā Latvijai ir bijušas negatīvas, vienmēr ir atradušies aizdevēji un Baltkrievijas ekonomika turpināja funkcionēt. Un iespējams iepriekšējās nedēļas aizdevumi no Ķīnas un Krievijas to tieši apstiprina – kamēr pasaulē atradīsies kāds, kam Baltkrievija ir vajadzīga tāda, kāda tā ir, tikmēr tā turpinās eksistēt. Ja Lukašenko var par kaut ko uzslavēt, tad par to, ka viņš spējis atrast šādus – dažreiz tikai īstermiņa - interesentus. Demokrātiski noskaņoto pušu paustās frāzes kā,

¹⁴⁵ „Еврокомиссар: Латвии следует принимать беженцев Беларуси”. Хартия'97. 12.07.2011.

charter97.org/ru/news/2011/7/12/40484/

¹⁴⁶ „Павел Шеремет: Мы начинаем видеть конец «лукашизма»”. Хартия'97. 17.08.2011.

charter97.org/ru/news/2011/8/17/41657/

¹⁴⁷ „99% годовых за кредит в белорусских банках”. Хартия'97. 20.07.2011. charter97.org/ru/news/2011/7/20/40762/

¹⁴⁸ „Вклад "Максимум". Сомбелбанк. 14.10.2011. sbb.by/live/deposit/#main

¹⁴⁹ „Медианная зарплата в Беларуси - 200\$”. Хартия'97. 21.07.2011. charter97.org/ru/news/2011/7/21/40823/ „Рабочие МТЗ:

«Раньше получали около 800 долларов. Сейчас 200-250»”. Хартия'97. 24.05.2011. charter97.org/ru/news/2011/5/24/38893/

¹⁵⁰ „Условная единица.”

¹⁵¹ „Цены будут расти до уровня соседей”. Хартия'97. 02.08.2011. charter97.org/ru/news/2011/8/2/41179/

¹⁵² „Бюджетникам сокращают зарплату”. Хартия'97. 02.08.2011. charter97.org/ru/news/2011/7/19/40738/

¹⁵³ „Шок по-белорусски”. Хартия'97. 19.09.2011. charter97.org/ru/news/2011/9/19/42695/

¹⁵⁴ То pašu viņš ir daudzkārt solījis par privātuzņēmējiem - jau 2005.gadā viņam bija „jāpaspiež roka pēdējam valsts uzņēmējam.”

Копējo valsts politiku attiecībā pret privātuzņēmumiem norāda tas, ka Baltkrievija ir līderis pasaulē pēc dažādu nodokļu skaita, kas ir jāmaksā uzņēmējiem. Sk.: „Беларусь - мировой лидер по налоговой нагрузке”. Хартия'97. 04.11.2010.

charter97.org/ru/news/2010/11/4/33531/

¹⁵⁵ Piemēram, aģentūra Moody uzskatīja, ka Baltkrievijas banku krahs varēja notikt kuru brīdi jau 2010.gada beigās. „Moody's: Банковская система Беларуси может рухнуть в любой момент”. Хартия'97. 03.12.2010.

charter97.org/ru/news/2010/12/3/34338/

piemēram, „Baltkrievija drošā solī tuvojas bezdibeņa malai”¹⁵⁶ ir tikušas atkārtotas vairākkārt, taču šādu frāžu nepilnību spilgti pierāda tas, ka bezdibenī Baltkrievija un tās režīms ir sācis krist tikai šogad, un vēlprojām nav skaidrs, vai kārtējo reizi tas atkal tomēr neizglābsies. Turklāt, iedzīvotāji ir faktiski pieraduši dzīvot apstākļos, kad daudzi no politiskajiem vēstījumiem ir nemierpilni. Šāda pretrunīgo impulsu dualitāte saglabājās arī valsts izaugsmē - valstsIKPpieauga arī laikā, kad citur pasaulē notika ekonomiskā krīze un Baltijas valstīs notika dramatiskā ekonomiskā lejupslīde. Pie Baltkrievijas ekonomikas ēnas pusēm jāpieskaita tās ievērojamā atkarība no lētiem Krievijas energoresursiem, daudzu preču grupu nekonkurētspēja ārpus NVS valstu tirgus un ievērojami lielā korupcija¹⁵⁷. Nopietnus draudus Baltkrievijas ekonomikai konstatē daudzi analītiķi, arī, piemēram, Eiropas Rekonstrukciju un Attīstības banka¹⁵⁸. Daudzi no apstākļiem, kas ļāva Baltkrievijas ekonomikai funkcionēt līdz šim, jo īpaši – Krievijas tiešās un netiešās subsīdijas un kredīti¹⁵⁹, kurus reizēm varēja neatdot – šobrīd ir beiguši eksistēt un solītās pārticības sabiedrībā nav¹⁶⁰. Daudzi opozicionāri lika un vēl liek cerības uz šī gada aukstajiem mēnešiem, kad ekonomiskā situācija iespējams ievērojami saasināsies un sabiedrība mobilizēsies daudz aktīvāk, jo valsts iespējams vairs nevarēs atļauties darbiniekiem algas un dažādus sociālos pabalstus – taču nupat saņemtais nelielais kredīts šo iespēju ir atkal nedaudz attālinājis.

6. Esošā protestu situācija

Pēc 2010.gada 19.decembra protestiem, aktivitāšu līmenis no opozīcijas puses ievērojami kritās. Bija aizturēti ļoti daudzi no aktīvākajiem dažādu organizāciju pārstāvjiem, un pagāja laiks kamēr organizācijas atkopās un baiļu vilnis sabiedrībā noplaka.

Termina „opozīcija” lietošana esošo protestu kontekstā ir nedaudz nekorekta, jo „opozīcija” pamatā ir vairākas organizācijas un daži neatkarīgie laikraksti, un šīs struktūras funkcionē un cīnās ar režīma spiedienu un uzbrukumiem jau daudzus gadus. Tā kā šī „tradicionālā” opozīcija nav spējusi panākt reālu progresu, tad tās tēls ir daļēji diskreditējies sabiedrībā. Tādēļ šobrīd iniciatīva ir nevis šīm „tradicionālajām” struktūrām, bet gan nesen tapušajām trijām akcijām - „Revolūcija caur sociālajiem saitēm”, „Stop-benzīns” un Visbaltkrievijas Tautas sapulcei. Pirmās divas no tām savu lielāko aktivitāti piedzīvoja vasarā, un šobrīd nav skaidrs, vai tās atkal atjaunosies ar iepriekšējo sparū vai nē. Savukārt Tautas sapulce uz to liktās cerības pagaidām nav attaisnojuši.

Pēc ekonomiskajiem triecieniem, kas notika šī gada pavasarī un vasaras sākumā, piemēram, degvielas cenu kāpuma un valūtas devalvācijas, atsākās plašāki protesti un sabiedrības neapmierinātība. Kopš jūnija sākuma plašumā gāja akcija „Revolūcija caur sociālajiem saitēm”, savukārt benzīna cenu kāpums izraisīja „Stop-benzīns” akcijas, kurā protestētāji ar automašīnām centās bloķēt kustību Minskas pilsētas ielās. Pirmajā šīs akcijas reizē – veiksmīgi. „Revolūcija caur sociālajiem saitēm” ir kustība jeb

¹⁵⁶ „Беларусь уверенным шагом идет к краю пропасти”. Piemēram, šeit: „Беларусь уверенным шагом идет к краю пропасти”. Хартия'97. 04.02.2011. charter97.eu/ru/news/2011/2/4/35794/

¹⁵⁷ „Corruption Perception Index”. Wikipedia. en.wikipedia.org/wiki/Corruption_Perceptions_Index

¹⁵⁸ „ЕБРР ожидает усиления кризиса в Белоруссии”. Институт глобальных трансформаций. 25.07.2011.

i-g-t.org/2011/07/25ebr-ождает-усиления-кризиса-в-белор/

¹⁵⁹ Walker Shaun. „Bad times in Belarus”. Foreign Policy. 08.07.2011.

foreignpolicy.com/articles/2011/07/08/bad_times_in_belarus?page=0.1

¹⁶⁰ Старикович Александр. „Финишная кривая”. Салідарнасць. 20.07.2011. gazetaby.com/index.php?&sn_nid=38018&sn_cat=37

akciju cikls, kas organizējas pamatā caur sociālo tīklu www.vkontakte.ru. „Revolūcijas” pamatideja – protestēt likuma ietvaros bez konkrētām prasībām, izaicinot valsti un netieši liekot tai būt paranoiskai un agresīvai¹⁶¹, apcietinot¹⁶² un tiesājot arī daudzus neiesaistītos garāmgājējus, tādējādi cita starpā piespiežot varu parādīt cik absurdi tā rīkojas¹⁶³. Situācija vasarā bija brīžiem aizgājusi tik tālu, ka, pēc žurnālistu paustās informācijas, kad kāda personabija izgājusi ielās, lai individuāli un publiski paustu atbalstu Lukašenko un pie reizes, lai pārliecinātos, kamilicija taču nevienu bez iemesla neaiztur, tad tika nosūtīts uz psihiatrisko pārbaudi¹⁶⁴. „Revolūcijas” ietvaros notikuši jau daudzi pulcēšanās pasākumi – klusējošās akcijas, plaukšķināšanas akcijas, tukšu papīra lapu dalīšana (ar pamatojumu – „kaut ko teikt jau ir lieki, viss tāpat ir skaidrs”¹⁶⁵), utml, gan galvaspilsētā Minskā, gan arī daudzās citās Baltkrievijas pilsētās. Pagaidām šajos pasākumos piedalījušies no dažiem desmitiem līdz dažiem tūkstošiem dalībnieku¹⁶⁶. Taču pret opozīciju stāvošie iekšlietu spēki Baltkrievijā nav pasīvi un neelastīgi. Vairākas reizes jaunobloķēt izdevās vai nu disidentu domubiedru grupu vkontakte.ru lapā vai arī pieeju visai vkontakte.ru lapai neilgi pirms kārtējās akcijas. Iekšlietu struktūras attīstījušas un paplašinājušas arī „darbu” ar jau apcietinājumā esošiem disidentiem, piemēram, integrējot tādu lietu kā notiesāto apžēlošanas rakstus savā valstiskās varas noturēšanas stratēģijā¹⁶⁷. Tāpat, gadu gaitā ir attīstījušies arī aizturēšanas prakses – kopš 2006.gada plašajiem protestiem ir ievērojami pieaugusi tādu cilvēku klātesība, kas aiztur protestētājus, vai cenšas izraisīt kautiņus esot bez atpazīšanas zīmēm un neuzrādot iekšlietu dienestu dokumentus. Šie cilvēki arī jau daudzus gadus masveidā filmē demonstrantus¹⁶⁸. Kad vasarā milicijai tika jautāts, kas ir tie cilvēki civilajā, kas ķer cilvēkus un grūž viņus netraferētos autobusos un mašīnās¹⁶⁹, tad milicijas pārstāvis spēja tikai atbildēt, ka „Par 80% esmu pārliecināts, ka tie ir iekšlietu dienestu darbinieki.”¹⁷⁰Tā bija faktiski pirmā atzīšana no valsts darbinieku puses, ka tik tiešām, valsts itin labi apzinās, kas ir tie cilvēki, kas uzbrūk un faktiski nolaupa cilvēkus publiskās vietās. Vēlāk to apstiprināja arī pilnība¹⁷¹. Tādējādi valsts atzīstas tiesiskajā nihilismā un likuma spēka degradācijā. Kopumā, par plaukšķināšanu un klusēšanu publiskā vietā ir tikuši tiesāti līdz diviem tūkstošiem cilvēku¹⁷². Notikusi arī attīstība publiskajā vardarbībā - ja 2006.gadā drošības spēki no žurnālistu kamerām izvairījās, un to priekšā centās izskatīties

¹⁶¹ „Истерика продолжается: В Минске снова массовые аресты”. Хартия’97. 20.07.2011.

charter97.org/ru/news/2011/7/20/40782/

¹⁶² Un arī spīdzinot, sk.: „В Жодинском СИЗО применяли пытки”. Хартия’97. 19.07.2011.

charter97.org/ru/news/2011/7/19/40731/; „Дашкевич написал о пытках в тюрьме”. Хартия’97. 26.09.2011.

charter97.org/ru/news/2011/7/20/40782/; „Истерика продолжается: В Минске снова массовые аресты”. Хартия’97. 20.07.2011.

charter97.org/ru/news/2011/9/26/42977/

¹⁶³ Ar to šie protesti nedaudz atgādina poļu „Oranžo alternatīvu” (Pomarańczowa Alternatywa), kas bija kustība 80.gados, kuras ietvaros notika miermīlīgi un absurdi pasākumi. Aizturot šo pasākumu dalībniekus, milicija vienmēr sevi padarīja par izsmieklu. Šie protestētāji piketēja „par rūķu tiesībām”, maršēja ar oranžām rūķu cepurēm, organizēja „podīņu svētkus”, „miliču dienu”, „rūķu bēres”, kādā citā reizē šī kustība panāca, ka milicija ķer 77 cilvēkus ģērbtus Santa Klauša tērpos, un vēl citu pasākumu rezultātā miliči ķēra visus, kas ģērbti sarkanā krāsā, oranžā krāsā, utt. Savukārt Baltkrievijā, piemēram, 13.jūlijā milicija sāka ķerstīt visus, kam bija mobilie telefoni ar ieslēgtu modinātāju plkst. 20:00, sk.: „Минский ОМОН против людей с мобильниками”. Хартия’97. 13.07.2011. charter97.org/ru/news/2011/7/13/40556/

¹⁶⁴ Citi apsurdo aizturēšanu piemēri, sk.: „Груздилович: С задержанными в автобусе сидели замаскированные милиционеры”. Хартия’97. 20.07.2011. charter97.org/ru/news/2011/7/14/40597/

¹⁶⁵ „Гомельчанина отправили к психиатру за уверения, что «Лукашенко – лучший президент»”. Хартия’97. 14.07.2011.

charter97.org/ru/news/2011/7/14/40574/

¹⁶⁶ „В Могилеве активисты раздавали пустые листы бумаги”. Хартия’97. 24.09.2011. charter97.org/ru/news/2011/9/24/42928/

¹⁶⁷ „В Минске продолжают стихийные протесты”. Хартия’97. 22.06.2011. charter97.org/ru/news/2011/6/22/39858/; „В

Беларуси запрещено «массовое бездействие»”. Хартия’97. 04.10.2011. charter97.org/ru/news/2011/10/4/43267/

¹⁶⁸ „Политзаключенных заставляют писать прошения о помиловании”. Хартия’97. 16.07.2011.

charter97.org/ru/news/2011/7/16/40653/

¹⁶⁹ „Барановичи: 34 видеокамеры на сотню участников схода”. Хартия’97. 08.10.2011. charter97.org/ru/news/2011/10/8/43426/

¹⁷⁰ „Ріемігі по 8.октобра, ск.: „По-бандитски”. Хартия’97. 08.10.2011. charter97.org/ru/news/2011/10/8/43434/; „Субботник для

спецназа”. Хартия’97. 08.10.2011. charter97.org/ru/news/2011/10/8/43427/

¹⁷¹ „Евсеев: Не снимайте нас как бандитов!”. Хартия’97. 20.07.2011. charter97.org/ru/news/2011/7/20/40791/

¹⁷² „Власти: Люди в штатском - это офицер плюс два сержанта”. Хартия’97. 04.08.2011. charter97.org/ru/news/2011/8/4/41244/

¹⁷³ „В Беларуси запрещено «массовое бездействие»”. Хартия’97. 04.10.2011. charter97.org/ru/news/2011/10/4/43267/

salīdzinoši korekti, tad šogad aktuālāks ir retorisks jautājums par to, cik katrā demonstrācijā tiks salauztas kameras un fotoaparāti – „tradīcija”, kas tādā apjomā sākās pagājušajā gadā. Turklāt, plašumā iet arī preventīvās aizturēšanas¹⁷³, plānoto akciju preventīva izjaukšana¹⁷⁴ un „kompromātu” meklēšana par jaunajiem aktīvistiem (atšķirībā no ilggadējam opozīcijas organizācijām, „Revolūcija caur sociālajiem saitēm” šķiet pamatā sākotnēji ir tīņu un jauniešu iniciatīva), kā arī turpinās dažādas izrēķināšanās ar opozicionāru radniekiem¹⁷⁵. Būtiski, ka valsts aizvien vairāk jūt, ka tā var nesodīti aizturēt un pat tiesāt arī netīšus garāmgājējus, kuri protesta akcijā vai nu nepiedalījās vai arī „nelikumīgi aplaudēt” nav nemaz spējīgi invaliditātes dēļ¹⁷⁶. Cita attīstības dinamika ir par sodiem – tā kā naudas sodi pēdējo mēnešu laikā ir pierādījušies kā neefektīvi (ārzemēs esošajiem baltkrieviem pagaidām pietiek līdzekļu lai atbalstītu un ziedotu vajadzīgās naudas summas daudziem no notiesātajam), tad tā vietā jūlijā nāca aresti un sodi uz vismaz vairākām diennaktīm¹⁷⁷, savukārt iedomātiem un reāliem akciju organizatoriem – cietumsodi uz vairākiem gadiem. Dažiem apcietinātajiem tiek „veltīts” „īpašs” sods – aizvešana uz mežu un nostādīšana itkā uz nošaušanu ar automātiem, kas gan vismaz pagaidām beidzas tikai ar iebiedēšanu un pamešanu mežā¹⁷⁸. Par situācijas turpmāku pasliktināšanos liecina arī tas, ka ar automātiem milicija jau sāk ierasties arī uz nopratināšanām opozicionāru mājās¹⁷⁹. Baltkrievijas zinātnieks Aleksandrs Voitovičs (*Аляксандр Паўлавіч Вайтoviч*) esošo situāciju raksturo kā „valsts terorismu”¹⁸⁰. To ievēro arī ārvalstu diplomāti, piemēram, ASV diplomāti, pēc Wikileaks pieejamajiem dokumentiem¹⁸¹ Baltkrieviju uzskata par „faktiski mafiozu valsti”. Lai arī tā, bet, acīmredzot, sapnis un solījumi par mierīgu, stabilu, nodrošinātu un aprūpētu dzīvi solījumi, kas aizsākās ar 1917.gada revolūciju Krievijā, vēl joprojām spēj uzrunāt sabiedrību. Iespējams, šajā dualitātē – valsts sistēmas un sociālā stabilitāte un tam pretī individuālā stabilitāte Lukašenko ir spējis iet tālāk nekā Padomju Savienība, palielinot atšķirību starp šiem šķietamajiem pretpoliem, vājinot individuālo stabilitāti un tādējādi spiežot cilvēkus atzīt¹⁸², ka stabilitāti indivīds vislabāk var sagaidīt tikai no valsts un varas elites¹⁸³.

„Cīņai” interneta vidē valsts pielāgojas ieviešot tādas aktivitātes kānu jau populāro parādību - Ddos uzbrukumus opozīcijas saitēm, piemēram, www.charter97.org, Twitter kontu uzlaušana vai viltotu Twitter kontu radīšana un maldīgu ziņu izplatīšana,¹⁸⁴ u.c. aktivitātes¹⁸⁵. Tā ir loģiska un paredzama, bet tik un tā interesanta attīstības iezīme, kādā represīvu valstu iekšlietu dienesti attīsta un paplašina savu

¹⁷³ Ne tikai preventīvie aresti, bet arī „preventīvie” tiesas sodi. Prokuri mēdz uzskatīt, ka apsūdzētais „varēja” kaut ko izdarīt, un ar to pietiek soda saņemšanai.

¹⁷⁴ „ГАИ и спецназ провели акцию «Стоп-бензин»”. Хартия’97. 22.08.2011. charter97.org/ru/news/2011/8/22/41849/

¹⁷⁵ „Расправы над родственниками политзаключенных”. Хартия’97. 27.07.2011. charter97.org/ru/news/2011/7/27/40853/

¹⁷⁶ „Человек без руки обжалует приговор за «хлопанье в ладоши»”. Хартия’97. 27.07.2011.

charter97.org/ru/news/2011/7/27/40988/

¹⁷⁷ „Мировые СМИ: Пора задуматься о Беларуси после Лукашенко”. Хартия’97. 15.07.2011.

charter97.org/ru/news/2011/7/15/40626/

¹⁷⁸ „Валерий Щукин: «Нашли кого пугать - кадрового офицера»”. Хартия’97. 09.07.2011. charter97.org/ru/news/2011/7/9/40412/

¹⁷⁹ „На допрос всей семьей и под дулом автомата”. Хартия’97. 14.10.2011. charter97.org/ru/news/2011/10/14/43635/

¹⁸⁰ „Академик Войтович: В Беларуси царит государственный терроризм”. Хартия’97. 26.07.2011.

charter97.org/ru/news/2011/7/26/40970/

¹⁸¹ „В материалах Wikileaks Беларусь «фактически мафиозное государство»”. Хартия’97. 02.12.2010.

charter97.org/ru/news/2010/12/2/34309/

¹⁸² Baltkrievijas filozofs Valērijs Karbalevičs šo propagandas stratēģiju raksturo kā „informācijas totalitārisms”. Валерий Карбалевиц. „Народ готов жертвовать свободой ради порядка.” Naviny.by. 30.12.1996.

91.149.157.125/rubrics/elections/1996/12/30/ic_articles_623_169886/

¹⁸³ Valērija Karbaleviča pozīcija ir, ka Baltkrievijas sabiedrībā 1996.gadā valdīja nevis ekonomiskās un politiskās intereses, bet ideoloģiskie stereotipi un emocionāli-psiholoģiskie instinkti. Валерий Карбалевиц. „Народ готов жертвовать свободой ради порядка.” Naviny.by. 30.12.1996. 91.149.157.125/rubrics/elections/1996/12/30/ic_articles_623_169886/

¹⁸⁴ Walker Shaun. „Bad times in Belarus”. Foreign Policy. 08.07.2011.

foreignpolicy.com/articles/2011/07/08/bad_times_in_belarus?page=0.1

¹⁸⁵ „Павел Шеремет: Выгода властей очевидна”. Хартия’97. 12.04.2011. charter97.org/ru/news/2011/4/12/37642/

klātbūtni elektroniskajā vidē. Nenoliedzami, tās ir spējīgas likt ievērot savu klātbūtni, taču tāpat ir skaidrs, ka pieejamie līdzekļi ir nepietiekoši, lai patiesi kontrolētu un cenzētu internetu. Lai gan jāpiemin, ka esošie līdzekļi un pūliņi ir pietiekoši, lai cenzētu un rediģētu ārzemju (pamatā – Krievijas) televīzijas kanālus. Viens no faktoriem, kas varētu ietekmēt opozīcijas organizēšanos caur internetu ir interneta izplatības salīdzinājums starp Baltkrieviju un arābu valstīm, kurās notikušas revolūcijas. Tā kā Baltkrievijā internetu lieto procentuāli vairāk iedzīvotāju kā Ēģiptē, Tunisijā un Sīrijā, tad tehniskā līmenī internetam ir potenciāls arī Baltkrievijā nospēlēt efektīvas komunikācijvides lomu politisko pārmaiņu procesā. Taču, tāpat kā ar daudz ko citu Baltkrievijas situācijā, ir viegli atrast dažāda veida *potenciālu* uz politiskās situācijas izmaiņu, bet ir ļoti problemātiski paredzēt, vai Lukašenko režīms vai viņa tiešs turpinājums ar citu līderi pastāvēs turpmāko pusgadu vai turpmākos 20 gadus.

Faktiski protestu inerci, kas bija strauji gājusi plašumā jūnijāun par kuru daži ilggadējie opozicionāri izturējās kā pret kustību, kas aiz eiforijas šķietami zaudējusi realitātes sajūtu¹⁸⁶, iekšlietu struktūras gandrīz pilnībā apturēja 3.jūlijā, kad valsts neatkarības dienā plānotie protesti izdevās tikai netieši un minimāli. Lai gan plānots bija pulcēties iespējami tuvu tribīnei, no kuras Lukašenko sniedza runu, un ar aplausiem panākt, ka runu teikt ir grūti, tomēr ar drastiskiem drošības pasākumiem tika panākts, ka publiku veidoja tikai cilvēki ar atļaujām (tātad – teorētiski lojāli), un visus, kas arī mēģināja aplaudēt, nekavējoties apcietināja. Vienīgais netiešais opozīcijai pozitīvais rezultāts bija tas, ka neaplaudēja gandrīz neviens – arī pēc runas, arī ne „lojālie” skatītāji. Ja salīdzina ar iepriekšējo gadu 3.jūlija militārajām skatēm, šogad pēc runas valdīja neērts klusums:protesti ir spējuši atstāt iespaidu uz valsts svētkiem, taču, vēljoprojām to ietekme ir tikai nepatīkamu incidentu līmenī.

Atsevišķs faktors, kas jo sevišķi ietekmē kustības tipa protestu formu, kad konkrētas organizācijas formas un atbildīgās personas ir vāji definētas, ir Baltkrievijas varas iestāžu ievērojamā ilggadējā pieredze ar „provokāciju” operācijām. Provokāciju kultūramūsdienās ir 20.gs. radikālo politiku un asimetriskās karadarbības rezultāts. Vienā gadījumā šī kultūra radās un veicinājās no “normalitātes” izstumšanas ārpus politikas loka, radikālismam aizstājot „pagātnes tradīciju” un otrā gadījumā – no situācijām, kad karadarbībā bija iesaistīti ļoti dažādu samēru spēki, un tēze par “kara likumiem” kļuva relatīvi absurda. Turklāt Baltkrievijā, Ukrainā un Krievijā šo asimetriskās pretstāvēšanas ideju papildina vēsturiskais mantojums – atmiņa no partizānu karadarbības pret Nacistiskās Vācijas iebrūkošo armiju.Tādēļ nav precīzi skaidrs, vai Lukašenko valdība, veicot „provokācijas” un citas līdzīga rakstura “drošības” pasākumus ir vairāk raksturojama kā radikāla, vai pārbijusies, vai abu kombinācija. Kā šķiet, tad biežums, ar kādu Baltkrievijas varas iestādes lieto šādas „operācijas”, ievērojami pārsniedz visu Eiropas Savienības valstu policiju provokācij-operāciju kopskaitu. Potenciālie baltkrievu protestētāji apzinās, ka jebkura konkrētā iniciatīva un ideja, kas izskanējusi elektroniskajā vidē un kurā viņi plāno iesaistīties, var būt valsts organizēta¹⁸⁷, un savukārt pašā protestā ir nu jau gandrīz garantēta iespēja sastapties ar civilajā ģērbtiem vīriešiem (un pēdējos mēnešos – reizēm arī sievietēm), kas labprāt vēlas izraisīt kautiņu, vai vismaz lamāšanos no demonstrantu puses. Pasu ņemšana uz protesta pasākumiem šķiet ir kļuvusi par obligātu tradīciju, jo nekad nevar paredzēt, kā viss beigsies. Raksturojot valsts politiku Baltkrievijas

¹⁸⁶ „Павел Шеремет: У чекистов паника”. Хартия'97. 02.07.2011. charter97.org/ru/news/2011/7/2/40142/

¹⁸⁷ Valsts organizē veselās „spamatāju brigādes”, tādējādi interneta spēja sniegt vietu brīvai komunikācijai var tikt izmantota pret to – pārpludinot to ar dezinformāciju. Sk.: „Спам как оружие диктатуры”. Хартия'97. 08.07.2011. charter97.org/ru/news/2011/7/8/40374/ Taču, īstas vai valsts organizētas, bet atbalsta grupas ir arī esošajai varai, piemēram: www.vkontakte.ru/za_agl, ar šādiem pamatpostulātiem par Baltkrievijas valsti: „Самостоятельная - Сильная - Независимая!”

pirmais prezidents Staņislavs Œuškeviĉs (*Станислав Шушкевич*) faktiski atkārto zinātnieka Aleksandrs Voitoviĉs iepriekš minētos vārdus, aprakstīdams situāciju kā „19.decembrī pie valdības nama notika valsts inscinēta provokācija, kurai sekoja valstiskais terorisms. Un galvenais terorists ir – mūsu nelegitīmais prezidents”¹⁸⁸.

Visbeidzot, ir jāaplūko 8.oktobrī notikusī Visbaltkrievijas Tautas sapulce. No galvenajiem valsts galvas varas balstiem – administrācija, butaforiskās politiskās institūcijas un iekšlietu drošības struktūras – no tām šobrīd nav gaidāma kādas institūcijas piesliešanās opozīcijai. Taču ir arī atsevišķi izņēmumi. Visbaltkrievu tautas sanāksme ir pasākums, kas 17 gadu laikā pēc Lukašenko rīkojumiem ir ticis sasaukts 4 reizes, pulcējot tūkstošus klausītāju, un pēc oficiālās nostājas, šīs sanāksmes ir galvenie leģitimizācijas apstiprinājumi esošajai valsts politikai. Pamatā tie ir iestudēti pasākumi, kur sanākušie „tautas pārstāvji” apstiprina esošo un turpmāko valsts plānu, kur galvenais runātājs vairāku stundu garumā ir pats Lukašenko. Tādēļ to funkcijā daudz vairāk ietilpst administratīvs politiskās propogandas simbolisms, nekā reāls politikas process. To vēl jo vairāk pierāda fakts, ka Baltkrievijas konstitūcijā šāda institūcija netiek pieminēta vispār, taču tas nav traucējis to sasaukt katru reizi neilgi pirms vēlēšanām un referendumiem¹⁸⁹. Vienīgā „nacionālā sapulce”, kādu paredz Baltkrievijas konstitūcija, ir divu kameru parlaments, ko Lukašenko radīja pēc iepriekšējā parlamenta – Augstākās padomes likvidācijas. Tā kā 17 Lukašenko valdīšanas gadu laikā Visbaltkrievijas Tautas sanāksme nav tikusi kodificēta konstitūcijā, tad jāpieņem, ka Lukašenko izpratnē tā ir viņa režīma sastāvdaļa, nevis valsts politiskās organizācijas sastāvdaļa. Tādējādi, konstitucionālā valsts iekārta tiek nostumta vēl tālāk sekundārā stāvoklī un šobrīd jau atgādina tikai blāvu čaulu. Taču opozīcijas un neatkarīgo arodbiedrību pārstāvji maija beigās izveidoja uzsaukumu¹⁹⁰ un organizatoru komisijas¹⁹¹ šādas ārkārtas Tautas sanāksmes sasaukšanai jau šogad, 8.oktobrī¹⁹², turklāt ne tikai galvaspilsētā, bet daudzās valsts. Krievijas mediji to jau ir nosaukuši par „Visbaltkrievu opozicionāru sanākumi”¹⁹³, jo tās organizēšana sākās bez valdības un prezidenta iesaistes. Kas ir īpatnēji, organizatori bija paziņojuši apņēmību šo pasākumu „obligāti” organizēt saskaņoti ar valsts iestādēm, taču šāda atļauja dota netika¹⁹⁴. Šajā tautas sanāksmē organizatori vēlējās balsot par Lukašenko atstādināšanu, kā arī ir izvirzījuši bija rezolūciju ar virkni sociālo prasību pret valsti:

- Apturēt cenu pieaugumu pārtikai, pirmās nepieciešamības precēm, pakalpojumiem un medikamentiem;
- Indeksēt algas, pensijas, stipendijas, iedzīvotāju noguldījumus;

¹⁸⁸ „Станислав Шушкевич о терроризме на государственном уровне”. Хартыя’97.

12.04.2011. charter97.org/ru/news/2011/5/23/38814/

¹⁸⁹ Лавникевич Денис, Барабан Анна. „Вопрос не в том, что Лукашенко такой-сякой”. Газета.Ru. 06.12.2010.

gazeta.ru/politics/2010/12/06_a_3457425.shtml

¹⁹⁰ „Создаем Народную Оппозицию! Организуем Народный Сход!”. Хартыя’97.

08.07.2011. charter97.org/ru/news/2011/7/8/40393/

¹⁹¹ „Заработал оргкомитет Всебелорусского народного собрания”. Хартыя’97.

09.06.2011. charter97.org/ru/news/2011/6/9/39440/

¹⁹² „Белорусов зовут на Народное собрание”. Хартыя’97. 26.05.2011. charter97.org/ru/news/2011/5/26/38956/ Līdz šim šī sapulce sanāca ik pēc 5 gadiem. Iepriekšējā sanāksme notika 2010.gada 6.-7.decembrī, divas nedēļas pirms prezidenta vēlēšanām.

¹⁹³ „Всебелорусское оппозиционное собрание”. Газета.Ru. 26.05.2011.

gazeta.ru/politics/2011/05/26_kz_3629705.shtml

¹⁹⁴ „Народный сход пройдет и без разрешения властей”. Хартыя’97. 06.10.2011. charter97.org/ru/news/2011/10/6/43350/

„Народный сход: аресты продолжаются”. Хартыя’97. 11.10.2011. charter97.org/ru/news/2011/10/11/43497/

- Nodrošināt iespēju pilsoņiem brīvi pirkt valūtu un atdot kredītus baltkrievu rubļos;
- Atcelt obligāto īstermiņa kontraktu sistēmu;
- Veicināt saimniecisko iniciatīvu un dot iespēju uzņēmējiem radīt jaunas darba vietas;
- Atbrīvot visus politiskos ieslodzītos un atjaunot viņiem visas pilsoņu tiesības;
- Organizēt jaunas, brīvas prezidenta un parlamenta vēlēšanas.¹⁹⁵

Prasības, kas tika plānotas, bet netika ietvertas bija - nodrošināt cienījamu algu un pensijas, pārtraukt valsts uzņēmumu pārdošanu, dot garantijas brīvai preses darbībai, atslepenot prezidenta fondu. Rezolūcijas tika arī pieņemtas visās Tautas sapulces tikšanās vietās un 12.oktobrī tika nodotas valdībai¹⁹⁶. Šīs prasības lielā mērā saskan ar prezidenta politiskajiem solījumiem un politiskā filozofija ir līdzīga – kreisa un ar būtisku valsts līdzdalību ekonomikā. Runājot sīkāk par vienu no Tautas sapulces rezolūcijā neietvertajām prasībām - prezidenta fondu - tā ir īpatnēja struktūra. Valsts budžetā naudas „vienmēr trūkst”, bet krīzes brīžos, valsts darbiniekiem prezidents, pēc Krievijas žurnālistu sprieduma, vienmēr spēj palielināt algas no sava, prezidenta fonda. Kā fondā veidojas tik ievērojami līdzekļi, publiski zināms nav.¹⁹⁷ Savukārt centieni panākt esošā režīma nomaiņu izmantojot esošu butaforisku tautas pārstāvniecības institūciju atgādina notikumus padomju republikās PSRS sabrukuma laikā. Nelielas svārstības Baltkrievijā notiek arī iekšlietu struktūrās, lai gan, piemēram, opozīcijas cerības, ka milicija varētu 19.decembra vakarā rīkoties miermīlīgi un demonstrantus neaizskart, piedzīvoja pilnīgu fiasko. Atklātās vēstules no bijušajiem iekšlietu institūciju darbiniekiem un karavīriem¹⁹⁸, par to, ka arī viņi labprāt redzētu Lukašenko dodamies prom¹⁹⁹, nelielu pilsētu miliciju pārvaldes, kas izliekas neredzam un tādējādi neaiztur demonstrantus – ir interesantas pazīmes par svārstīgumu valsts struktūrās, taču, ar to ir ievērojami par maz. Vērts pieminēt armiju, kas principā ir ciešā Lukašenko pakļautībā, un mēģinājumi organizēt neatkarīgu virsnieku organizāciju 90.gadu beigās tika agresīvi apturēti. Taču, armijas godu Lukašenko ir sācis aizskart, liekot ģenerāļiem aptuveni pēdējo divu gadu laikā salūtēt savam militārā kostīmā tērptajam 7 gadīgajam dēlam²⁰⁰. Kā tad noritēja 8.oktobrī Visbaltkrievu Tautas sapulce? Atnākušo skaits nesniedzās pat ne desmitos tūkstošu – tas jau norāda, ka pamatmērķis sasniegts netika un spontāna, masveida tautas organizēšanās nenorisinājās. Pēc opozicionāru aplēsēm, Minskā sapulcē piedalījās ap 1000 dalībnieku, citās pilsētās – no dažiem cilvēkiem līdz dažiem simtiem.²⁰¹ Kopumā visā valstī pēc Tautas sapulces organizatoru aplēsēm, piedalījās tikai divi līdz trīs tūkstoši dalībnieku²⁰². Daļēji tas saistāms ar to, ka pirms pasākuma milicija veica plašas aizturēšanas, lai mazinātu sapulces dalībnieku

¹⁹⁵ „Резолюции Народного схода переданы правительству”. Хартия’97. 12.10.2011. charter97.org/ru/news/2011/10/12/43561/

¹⁹⁶ Turpat.

¹⁹⁷ „Чрезвычайное Происшествие. Расследование: Крёстный батька 3”. 2010-2011. НТВ. Россия. Pieejams: youtube.com/watch?v=hzi72iSDk0Q&NR=1. Oficiālajā fonda mājaslapā arī trūkst informācijas par fonda līdzekļu izcelsmi.

„Президентские программы и фонды. Специальные фонды Президента”. Пресс-служба

Президента Республики Беларусь. president.gov.by/press28078.html#doc

¹⁹⁸ „Валерий Фролов. «Солидарные с политзаключенными»”. Хартия’97. 21.07.2011. charter97.org/ru/news/2011/7/21/40829

¹⁹⁹ „Признание следователя: Милиционеры с удовольствием сменили бы власть”. Хартия’97.

16.12.2010. charter97.org/ru/news/2010/12/16/34699/

²⁰⁰ Dynko Andrej. „Belarus is Europe’s last dictatorship. Andrej Dynko explains how the country’s president Alexander Lukashenko retains his tight grip on power”. Index on Censorship. 05.09.2011. indexoncensorship.org/2011/09/lukashenko's-soviet-mercenaries/

²⁰¹ „Народные сходы в Могилеве, Бресте, Барановичах, Слуцке, Бобруйске”. Хартия’97.

08.10.2011. charter97.org/ru/news/2011/10/8/43424/

²⁰² „Резолюции Народного схода переданы правительству”. Хартия’97. 12.10.2011. charter97.org/ru/news/2011/10/12/43561/

skaitu.²⁰³ Kā arī, cik noprotams, tad visās 28 apdzīvotajās vietās, kur bija Tautas sapulces tikšanās vietas, milicija bija organizējusies pie visiem laukumiem, stadioniem, parkiem, kur vien bija paredzētas sapulces norises vietas. Valsts iestādes šajās vietās bija organizējušas vai nu savus pasākumus, vai arī neļāva iekļūt nevienam, vai arī ļāva iekļūt tikai pēc pārbaudes ar metāldetektoriem. Tādēļ Tautas sapulces norisinājās blakus, pie paredzētajām vietām, ārpus milicijas izveidotajiem norobežojumiem jeb „getto”, kā tos nosauca kāds runātājs Minskas Tautas sapulcē. Tik un tā, milicija daudzas Tautas sapulces norises vietas ātri ielēnca. Bet, kas ir nedaudz īpatnēji, neviena Tautas sapulce izdzenāta netika – varas iestādes darīja ko varēja, lai apgrūtinātu Tautas sapulces organizēšanu, sākšanos, iebiedētu nākt gribošos²⁰⁴, padarītu Tautas sapulces norises vietu neērti izmantojamu, taču pusotru stundu, kamēr Tautas sapulces reāli notika, tās tika tolerētas. Vērtējot šo „Tautas sapulci”, ir jāņem vērā, ka arī pēc pašu opozicionāru viedokļa, lielākā daļa atnākušo bija jau opozīcijā esošo organizāciju atbalstītāji²⁰⁵. Var pieņemt, ka šis pasākums nav identisks vasarā notikušajām akcijām, kuras organizēja un piedalījās cilvēki, kas iepriekš nebija piedalījušies opozīcijas pasākumos (ar to domājot akcijas „Revolūcija caur sociālajiem saitiem” organizatorus un dalībniekus). Tātad, Tautas sapulces akcija vēl nav uzrunājusi ārpus „tradicionālās opozīcijas” esošos cilvēkus. Tādēļ saprotams ir šis Tautas sapulces lēmums – Tautas sapulce atkārtoti tiek sasaukta un turpināta 12.novembrī. Tādējādi šobrīd, Tautas sapulce nav pārsniegusi plaukšķināšanas akciju plašumu, lai gan tai vēl ir nozīmīgs izaugsmes potenciāls. Lukašenko ar propogandas palīdzību šo institūciju „legitimizēja”, un opozīcija vēl var šo institūciju izmantot kā atvaru pret viņu, taču mazskaitlīgās Tautas sapulces 8.oktobrī šo mērķi ir apdraudējušas vai pat padarījušas par apšaubāmu. Taču atklāts paliek jautājums, pat ja uz Tautas sapulci vienā pašā Minskā atnāktu 100'000 un vairākums nobalsotu par rezolūciju, kas, piemēram, pieprasa Lukašenko atstādināšanu, ko tālāk? Vai atkal cerēt uz Lukašenko godaprātu un gaidīt, ka atkāpsies labprātīgi? Jeb arī paļauties uz to, ka tik plašas tautas slāņu iesaiste radītu pietiekošu eiforijas un cīņas spara līmeni, ka Lukašenko tiktu kaut kādā veidā padzīts? Diez vai, Baltkrievija pārāk spilgti uzrāda post-komunistiskas sabiedrības ārkārtīgi vājo pilsonisko sabiedrību²⁰⁶. Ir utopiski gaidīt, ka viņš atstās savu posteni pārrunuclā.

7. Protestu attīstības potenciāls

Ja vasarā protesti gāja plašumā, un spēja varas iestādes kaitināt ar aizvien jaunu taktiku, tad šobrīd vara ir atguvusi iniciatīvu. Iespējas vēl joprojām saglabājas divas – protestu vilnis pēc mazināšanās vasaras otrajā pusē, aukstajiem mēnešiem iestājoties atjaunoties²⁰⁷ un izraisa, vai arī neatjaunojas un neizraisa gaidītās pārmaiņas. Mērenāki diktatori un autoritārie līderi, piemēram, šobrīd atsevišķās arābu valstīs, ir daļēji piekāpušies protestētājiem un/vai arī preventīvi mainījuši valdības ministrus, premjerus, visu ministru kabinetu. Baltkrievijālīderis ir daudzkārt gadu gaitā atteicies realizēt dialogu un konsensusa meklēšanu, un nav ļāvies tam arī šogad. Tādēļ vienīgās izmaiņas ir kā šķiet jāsaisa ar radikālāko ceļu – autoritārā līdera vai diktatora atstādināšanu. Īstermiņā notikumu attīstību paredzēt ir grūti. Savukārt vidējā

²⁰³ „В регионах прошли массовые аресты активистов оппозиции”. Хартия'97.

08.10.2011. charter97.org/ru/news/2011/10/8/43419/

²⁰⁴ „Народный сход: Контора пишет”. Хартия'97. 07.10.2011. charter97.org/ru/news/2011/10/7/43412/ „Власти пытаются запугать людей перед Народным сходом”. Хартия'97. 09.09.2011. charter97.org/ru/news/2011/9/9/42444/

²⁰⁵ „Сегодня – Народный сход”. Хартия'97. 08.10.2011. charter97.org/ru/news/2011/10/8/43414/

²⁰⁶ The weakness of civil society in Post-Communist Europe. Howard. 2003.

²⁰⁷ Pazīmes par to jau ir. Sk.: «Революция через социальные сети» возвращается. Хартия'97. 05.09.2011. charter97.org/ru/news/2011/9/5/42274/

terminā – valsts autoritārā politiskā iekārta nav būtiski apdraudēta. Bet ilgtermiņā, tās pastāvēšana kā bija, tā ir apšaubāma, ir maz pazīmju par sistēmas spēju ilgstspējīgi pastāvēt.

Ja arī ļoti daudzi – ļoti iespējams pat vairākums – pagājušā gada decembra vēlēšanās ir balsojuši vai labprāt balsotu par kādu citu prezidenta kandidātu²⁰⁸ nevis Lukašenko, tad tomēr to cilvēku skaits, kas ir gatavi arī aktīvi iesaistīties esošās varas nomaiņā – apzinoties, ka tādējādi uz spēles liek savus un pat radnieku pabalstus, darba vietas, mācību vietas - ir ļoti niecīgs. Dalība politiskās nepatikas iztiekšanas pasākumos bieži beidzas ar administratīviem procesiem pret to dalībniekiem, kam dažkārt seko atļaišana no mācību vai darba vietas²⁰⁹. Pat tāda niecīga politiskās neapmierinātības izpausme kā komentārs sociālajā saitā vkontakte.ru var izraisīt administratīvu sodu un sociālas represijas, nerunājot nemaz par dalībām politiskā protesta akcijās (kā pašā Baltkrievijā, tā arī ārzemēs - represijas pret Baltkrievijas studentiem tika veiktas arī par dalību 2005.gada Oranžās revolūcijas aktivitātēs Kijevā, Ukrainā)²¹⁰. Tādēļ, esošās varas nomaiņa teorētiski varētu notikt vai nu pakāpeniski, pa pilienam, pakāpeniski vājinot varu, vai arī strauji, kā tas notika Rumānijā 1989.gadā un šogad Tunisijā un Ēģiptē. Revolūcijas ceļu, kāds tas notika Lībijā, ir grūti iedomāties. Un līdzšinējā prakse rāda, ka Lukašenko nav tik asinskārs, kā Sīrijas diktators Bašārs al-Asads²¹¹. Tāpat, politiskais spiediens no neatkarīgām un plašām arodbiedrībām vai neatkarīgām un plašām sabiedriskajām organizācijām Baltkrievijā nav bijis un šobrīd ir neiespējams. Pakāpeniski vājināt šo varu nav izdevies vispār (izņemot tās faktiski labprātīgo pašnovājināšanos, ejot īpatnēju un ļoti apšaubāmu ekonomiskās politikas ceļu), lai gan anti-Lukašenko noskaņotajiem ir izdevies daudz maz uzturēt sabiedrībā pilsonisko apziņu un iespējams – arī kāpināt nepatiku pret esošo režīmu²¹². Režīms ir spējjis sevi diskreditēt dažādos veidos arī pirms šobrīd plašumā ejošās ekonomiskās krīzes – obligāta pasākumu apmeklēšana, kā padomju laikā, ideoloģiskā kontrole un audzināšana darbvietā, obligātā valsts laikrakstu abonēšana, obligāta vakara ziņu skatīšanās armijā, u.c. veidos. Savukārt otrs variants – straujš izmaiņu process ar minimālu vai nelielu vardarbību -ir grūti iedomājamsjo režīms pietiekoši efektīvi kontrolē un pārzin protestu organizēšanas infrastruktūru, lai gan to pašu varēja teikt arī par Lībiju.Par politisko pretinieku izspiegošanu Lukašenko pats uzstājoties „parlamentā” ir teicis, ka lieliski pārzin citu prezidenta kandidātu priekšvēlēšanu kampaņu, un lasa viņiem sarakstītās runas vēl pirms viņiem pašiem²¹³.

Šobrīd sociālās grupas, kas aktīvi atbalsta protestus ir:

- Tradicionālā pro-rietumnieciskā iedzīvotāju grupa, lielākoties tie ir jaunieši un intelektuāļi un šī grupa ir bijusi aktīva arī līdz šim. Šajā grupā Lukašenko vienmēr ir redzējis arī reliģiskās minoritātes un Rietumbaltkrievijas poļu kopienu, lai gan, šīs kopienas reālais „disidentisms” ir apšaubāms un iespējams ir radies tikai kā atbilde uz Lukašenko ierobežojumiem pret šo un citām kopienām un sabiedrības grupām. Šajā grupā ietilpst arī uzņēmēji, kuriem situācija šobrīd tikai

²⁰⁸ Pēc Krievijas aģentūras INSIDE aptaujas, par Lukašenko balsotu tikai 37% vēlētāju, sk.: „Экзит-полы: ЭКООМ - за Лукашэнку 72,3 працэнты, INSIDE - 37,8”. Радыё Свабода. 19.12.2010. svaboda.org/content/article/2252814.html

²⁰⁹ „Написал в «ВКонтакте» - штраф и увольнение с работы”. Хартия'97. 07.09.2011. charter97.org/ru/news/2011/9/7/42340/

²¹⁰ Piemērs par prezidenta stipendijas saņēmēju skolēnu, kurš dalības dēļ vienā protestu akcijā zaudēja gan stipendiju, gan mācību vietu licejā - sk.: „16-летнего лауреата Президентской премии выгнали из лицея за политику”. Хартия'97. 26.09.2011. charter97.org/ru/news/2011/9/26/42967/

²¹¹ 14.oktobrī pēc ANO pieejamās informācijas, Sīrijā nogalināti bija 3'000 protestētāju. „Syria uprising: UN says protest death toll hits 3,000”. BBC. 14.10.2011. bbc.co.uk/news/world-middle-east-15304741

²¹² „The Wall Street Journal: В Беларуси нарастает недовольство”. Хартия'97.

11.10.2011. charter97.org/ru/news/2011/10/11/43512/

²¹³ Khashchavatski Yury, rež. „Плошча”. Baltic Film Productions. 2007. Sk.: video.google.com/videoplay?docid=-78364257807226492#

pasliktinās, iespējams jau ir sācies bankrotu vilnis (privātajiem, ne valsts uzņēmumiem). Taču, kopējā tendence ir tāda, ka daudzu gadu garumā aktīvākie jaunieši dodas studēt uz ārzemēm, bet ekonomiski aktīvākie iedzīvotāji labāk izvēlas doties strādāt uz Krieviju. Rezultātā, šīs grupas potenciāls uz politisko izmaiņu procesu Baltkrievijas iekšienē pakāpeniski ir krities, jo daudzi kā ekonomiskie emigranti atrodas ārpus valsts;

- Šoferi un citi iedzīvotāji, kuru darbs ir vislielākajā mērā atkarīgs no degvielas cenām, viņu protesti un sadursmes ar iekšlietu dienestiem jau ir notikušas gan pie robežpunkta ar Poliju, gan arī „Stop-benzīns” akcijās, kas turpinās arī septembrī un oktobrī.
- Mazāko pensiju saņēmēji, kuriem nesenie pensiju pielikuminav atrisinājuši nabadzības un bada risku. Divi pensiju pielikumi vasarā bija ~7Ls lielumā un 13%²¹⁴ apmērā no pensijas. Šo pielikumu lielums jāvērtē situācijā, kad maijāir notikusi 56% devalvācija, un gadā būs ~100%²¹⁵ vai vēl lielāka inflācija. Šai grupai galvenā cerība pietiekošas pārtikas nodrošināšanai vasarā esot bijuši privātie mazdārziņi.
- Iedzīvotāji, kas vēlas iegādāties vai pārdot automašīnas vai nekustamo īpašumu – šīs un dažkārt arī dažādas ārzemju importa preces var iegādāties tikai par valūtu. Šī grupa ir visplašākā, un pret Lukašenko valdību nostājusies visnesenāk.

Parādās arī pazīmes, ka protesti sāk izplesties arī ārpus konkrētu sociālo grupu rāmjiem. Pēdējās dažas reizes, kad tas spilgti izpaudās bija vasaras akcijās un 19.decembra protesta gājienā. Iespējams izšķirošie tuvākajā laikā būs gada aukstie mēneši, kad varētu būt risks, ka valsts budžetā vairs nebūs līdzekļu algu maksāšanai²¹⁶ un varētu notikt „sociālais sprādziens”²¹⁷. Tā kā lielākā daļa darbaspēka algu saņem tieši no valsts iestādēm un viņus valsts defolts ietekmētu nekavējoties, tad aktuāls ir jautājums, vai šie cilvēki ies masveidā protestēt, apzinoties, ka ir liela iespēja, ka tādējādi viņi var zaudēt darbu pavisam. Opozīcijas pārstāvji cer, ka šie cilvēki tomēr dosies protestos vai arī sāks ievērojami plašāk līdzdarboties Visbaltkrievu Tautas sapulcē, taču ņemot vērā minētos apstākļus, šāda iespēja ir minimāla.

Milicija Baltkrievijā ir daudz miermīlīgāka, nekā sabiedriskās kārtības un drošības dienesti arābu valstīs, kur protestos pēdējo mēnešu laikā bojā gājis liels skaits iedzīvotāju. Taču, ir potenciāls šādai vardarbīgai situācijai izvērsties arī Baltkrievijā²¹⁸, līdzīgi, kā tas notika jau Kirgiztānā. No iekšlietu struktūru darbiniekiem daudzi liecinieki ir dzirdējuši mutiskus draudus, ka visus opozicionārus būtu jānošauj. Tāpat, ja Visbaltkrievijas Tautas sapulces organizēšana risināsies veiksmīgi, ir iespēja, ka atkal sāks pazust režīmam nevēlamākās personas. Režīms nav pret politisko vardarbību kā tādu – to pierāda pazušanas gadījumi, kā arī, kā secināja ANO, baltkrievu algotņu dalība Lībijas pilsoņu karā Kadafi pusē²¹⁹ un žurnālistu satraukums par Krievijas²²⁰ drošības dienestu potenciālo vai jau realizēto iesaisti

²¹⁴ Rezultātā vidējās pensijas lielums ir 757'000 Baltkrievijas rubļu, kas pēc Latvijas Bankas oficiālā kursa 17.oktobrī ir aptuveni 42 LVL. Sk.: „Пенсии с 1 августа увеличатся в среднем на 13%”. Хартыя'97. 01.08.2011. charter97.org/ru/news/2011/8/1/41109/

²¹⁵ „Минэкономки прогнозирует инфляцию на уровне 100%”. Хартыя'97. 06.10.2011. charter97.org/ru/news/2011/10/6/43367/

²¹⁶ Kā uzskata Radioelektronikas arodbiedrības līderis Genādijs Fediniča (Геннадия Федынича), var rasties arī bada situācija. Sk.: „Народный сход: Голодные бунты впереди”. Хартыя'97. 08.10.2011. charter97.org/ru/news/2011/10/8/43423/

²¹⁷ „Манаев: Угроза социального взрыва становится все более реальной”. Хартыя'97.

07.10.2011. charter97.org/ru/news/2011/10/7/43373/

²¹⁸ „«Народны сход» как символ и инструмент перемен”. Народный сход. 28.07.2011. narodnyshod.org/opinion/79-narodny-sход-kak-simvol-i-instrument-peremen.html

²¹⁹ Shuster Simon. „The Tyrant of Belarus: Gaddafi's Friend Far, Far to the North?”. The Time. 02.03.2011.

time.com/time/world/article/0.8599.2056420.00.html: Līdzīgi skandalozs ir žurnālistu izvirzītais jautājums par to, vai algotņi no

vasaras protestu „savaldīšanā”. Savukārt protestētāji un opozicionāri līdz šim Baltkrievijā ir bijuši noskaņoti pamatā nevardarbīgi, un ir grūti iedomāties, kādai situācijai vajadzētu būt, lai Baltkrievijas iedzīvotāji sāktu vardarbīgi pretoties. Arī Kirgīzijas tipa starp-etniskie grautiņi Baltkrievijā ir faktiski neiespējami, lai arī principā etniskā spriedze starp baltkrievu valodas „lojālistiem” un režīma „lojālistiem” ir ļoti klātesoša. Fiziskā spēka lietošana no opozīcijas puses līdz šim ir notikusi tajos gadījumos, kad civilajā ģērbti vīrieši vai sievietes sagrābuši kādu, kurš atradies „nesankcionēta mītiņa” tuvumā (neatkarīgi no tā, ko šis cilvēks dara un neatkarīgi no tā, vai viņš fiziski vispār ir spējīgs aplaudēt), un vilkuši uz netraferētiem transporta līdzekļiem - tad dažreiz apkārtējie ir padzinuši civilajā ģērbtos, neļaujot aiznest vai aizgrūst sagrābto. Kā liecina pēdējo mēnešu arābu valstu un arī Ķīnas protestu piemēri, tad sabiedrības dusmas ir tikušas plaši izpaustas situācijās, kad jau esošas plašas neapmierinātības apstākļos ir notikusipolicijas brutalitāte vai slepkavība. To spēcina noskaņojums sabiedrībā, ka ja valsts ir uzņēmusies tik lielu atbildību pār ekonomiku, preču pieejamību un cenām, tad valsts tiek nekavējoties arī identificēta kā vainīgā, ja sistēma sāk nestrādāt²²¹. Bezjēdzīgas un ciniskas miliču brutalitātes piemēri Baltkrievijā šobrīd gadu gaitā ir bijuši vairāki, turklāt pēdējos mēnešos, kā sekas „Revolūcijai caur sociālajiem saitēm”, klāt nākusi absurdās agresivitātes un agresijas piemēri²²², taču sabiedrība pamatā turpina funkcionēt kā faktiski valsts aparāta birokrātijas sastāvdaļa. Pilsoņu attiecības ar režīmu atgādina ierēdņu attiecības ar savu valsti, nevis iedzīvotāju attiecības ar sabiedrības pašorganizēšanas institūciju. Savukārt Lukašenko centieni krīzē vainot žurnālistus un jo sevišķi Krievijas žurnālistus netiek uztverti nopietni.

Opozīcijas centieni panākt Lukašenko atstādināšanu var rezultēties ar panākumiem tikai plašas sabiedriskās kustības rezultātā. Šobrīd nav skaidrs, kāda būs valsts reakcija uz centieniem Lukašenko atstādināt politiskā procesa ceļā, ar Visbaltkrievijas Tautas sapulces palīdzību. Iespējams, nākamajās Tautas sapulcēs (nākamā – 12.novembrī) valsts vara vienkārši nepieļaus cilvēkiem pulcēties plānotajās norises vietās. Pēdējo triju mēnešu laikā valsts realizēja spiedienu uz organizatoriem, bet pamatā tikai pārmeklēšanu un aizturēšanu veidā. Tautas sapulces norises rezultātā piepildījās paredzamais rezultāts, ka tā sekmīgi nobalsoja par tautas prasībām pret valsti. Taču, kas no tā mainās, kādēļ lai Lukašenko ievērotu šādas nekonstitucionālas institūcijas balsojumus?Lukašenko atbildes neesamība uz Tautas sapulces balsojumos pieņemto deklarāciju gan norāda, ka režīma ideoloģijas ietvaros, atbildēt uz šo izaicinājumu nav iespējams. Ja tomēr atbilde būs un varas iestādes uzskatīs šīs Tautas sapulces prasības par potenciāli leģitīmām, tad par tām varētu tikt izsludināts referendums, kurā savukārt opozīcijas iespējas vinnēt līdzinātos nullei, jo Baltkrievijā, kurš skaita balsis, nosaka arī rezultātu. Bet šobrīd atkal galvenā cerība ir saistīta ar pietiekoši plašu protestu sanākšanu, kurus valsts nespētu izklīdināt, un kas tad attiecīgi ar valsti runātu faktiski no spēka pozīcijām. Līdzšinējais protestētāju un Tautas sapulces dalībnieku nelielais skaits nerosina cerības uz šādas situācijas izveidi. Tādēļ izšķirošais jautājums Baltkrievijas tuvākās nākotnes sakarā ir valsts darbinieku noskaņojums – darbinieku, kas strādā un saņem algu no valsts uzņēmumiem.

Krievijas „palīdzēja” Baltkrievijas drošības iestādēm tikt galā ar trešdienu protestiem jūnijā un jūlijā. Kā arī, sk.: „Белорусские снайперы защищали Каддафи в Ливии”. Хартыя’97. 06.09.2011. charter97.org/ru/news/2011/9/6/42305/; Baltkrievijas un Krievijas starpā panākta arī konceptuāla vienošanās par kopēju aizsardzību pret centieniem mainīt valdības, sk.: „Россия готова защитить Лукашенко от белорусов”. Хартыя’97. 08.09.2011. charter97.org/ru/news/2011/9/8/42383

²²⁰ „Как спецслужбы медленно сходят с ума”. Хартыя’97. 14.07.2011. charter97.org/ru/news/2011/7/14/40572

²²¹ Kuznitsa J.M. „Dark days for the black market”. The Economist. 01.07.2011.

economist.com/blogs/easternapproaches/2011/07/belarusian-smugglers

²²² Aizvien vairāk pēdējo divu mēnešu protestos tika aizturēti cilvēki pēc nejausības, nevis aktivitātes principa. Daudzi no aizturētajiem pēc pašu vārdiem par protestu nemaz nezina, vai ieinteresēti nebija. Piemēram, sk.: „Пенсионерка КГБ: «Теперь каждую среду буду ходить на акции»”. Хартыя’97. 22.07.2011. charter97.org/ru/news/2011/7/22/40852/

Ja valsts atradīs aizdevējus (klāt pie saņemtajiem diviem miljardiem), tad algas turpināsies, un šī grupa paliks pasīva. Visādi citādi, Baltkrievijā pārmaiņas var norisināties tikpat negaidīti, kā arābu valstīs²²³. Ja notiktu tā negaidītā situācija, un Krievija ļautu Baltkrievijā notikt defoltam un no tā izrietošajām neparedzamajām sekām, tad tomēr pat algas nesaņemšanas situācijā, ir tomēr apšaubāms, ka strādnieki izietu protestēt. Tiek argumentēts, ka 80.gadu beigās un 90.gadu sākumā, kad valsts ekonomika bruka, tad vismazākie uzņēmēji, sīkražotāji un sīktirgotāji, esot bijuši tie, kas ļāva sabiedrībai kaut kā sevi uzturēt un apgādāt sevi ar pārtiku un nodrošināja ekonomikas procesu²²⁴ un savukārt šobrīd šādas mikrouzņēmējdarbības Lukašenko ilgstošās politikas dēļ esot daudz mazāk, nekā esošo ekonomisko grūtību situācijā „vajadzētu” būt. Šis varētu kalpot par papildstimulu, lai, ja tik tiešām tā tas ir un to var uzskatīt par vērā ņemamu faktoru, un ja notiktu defolts²²⁵, tad iespējams situācija būtu pietiekoši kritiska, lai arī plaši strādnieku un valsts darbinieku slāņi pievienotos protestētājiem.²²⁶

8.oktobrī notikušajai Tautas sapulcei Baltkrievijas varas iestādes gatavojās laicīgi - galējie līdzekļi ir varadarbīga sabiedriskās kustības likvidēšana, ja tā ietu plašumā un uz to netieši norāda valsts sekretārs nacionālās drošības jautājumos Leonīds Malcevs (Леонид Мальцев): „Negaidīti Lukašenko deva uzdevumu pārbaudīt Aizsardzības ministriju, un konkrēti – vienu no galvenajām tās sastāvdaļām, ātrās reaģēšanas spēkus.”²²⁷ Jau divas dienas vēlāk, 28.jūlijā, trīs ātrās reaģēšanas spēku bataljoni tika novietoti pilnā kaujas gatavībā²²⁸. Ārkārtas stāvoklis de iure netika izsludināts, taču faktiski tika ieviests, jo milicija, piemēram, tramda un aiztur jauniešu grupiņas, lielākas par diviem cilvēkiem²²⁹ un „sabiedriska bezdarbība” arī ir aizliegta nu jau ar likumu²³⁰.

Ja salīdzina Baltkrievijas situāciju ar nesējajiem un pašreizējiem notikumiem arābu valstīs un Kirgiztānā, tad atšķirības runā par labu Baltkrievijas autoritārajam režīmam. Kirgizijā kā jau minēts, spēcīgu lomu spēlēja etniskās un reliģiskās nesaskaņas, klanu attiecības, savukārt arābu valstīs būtisku lomu nospēlējis domino un solidaritātes efekts. Sīrijas piemērs Baltkrievijas autoritārajam līderim rāda to, ka piekāpties opozīcijai nevajag, lieku reizi atgādinot Lukašenko, ka ja piekāpties opozīcijai, tad tikai strikti definētos un parasti šauros, kontrolētos rāmjos. Iespējams, ir zināms līdzības elements un „pieredzes pārņemšana” no Krievijas, kur opozīcija tiek tolerēta tik ilgi, kamēr tai ir tikai sankcionētā simboliska nozīme. Tādējādi, valsts iekārtu par klasiski pilnīgu diktatūru definēt nevar.

Atsevišķs jautājums ir par Baltkrievijas un Rietumu attiecībām. Kā rāda Baltkrievijas pieredze, tad demokrātisku režīmu politiskajām sistēmā daudzos gadījumos atmiņa ir tikpat gara, cik konkrētajiem iesaistītajiem ievēlētajiem politiskajiem darbiniekiem. Ar demokrātiskāmvalstīm, kurās mainās politiķi un

²²³ „Ежи Бузек: Режим в Беларуси может рухнуть так же быстро, как в Тунисе и Египте”. Хартия'97.

15.07.2011. charter97.org/ru/news/2011/7/15/40647/

²²⁴ „Чрезвычайное Происшествие. Расследование: Белорусское чудо”. НТВ. 2011. ntv.ru/novosti/232162/

²²⁵ „Прогноз Moody's для Беларуси: Замораживание депозитов и дефолт”. Хартия'97. 23.08.2011.

charter97.org/ru/news/2011/8/23/41905/

²²⁶ Ir žurnālisti, kas pauž pretējo viedokli, ka neskatoties uz visu, 90.gadu sākumā vismaz no psiholoģijas viedokļa esot bijis vieglāk. To balsta uz argumentāciju, ka cilvēki patiesi ticēja, ka dzīve uzlabosies pateicoties jaunajai varai. Šobrīd šāda ticība vairs nepastāvo, bet materiālās grūtības sasniegušas vai pārsniegušas 90.gadu sākuma līmeni. Sk.: „Почему в 90-е было легче?”. Хартия'97. 15.09.2011. charter97.org/ru/news/2011/9/8/42391/ Abas argumentācijas ir vērtīgas, taču viendimensionālu salīdzinājumu starp 90.gadu sākuma krīzi un tagadējām dzīves grūtībām izvirzīt ir nepietiekoši situācijas izpratnei. Nabadzības apjoms un iztikas līdzekļu trūkums ir salīdzināmi, bet makroekonomiskā situācija ir radikāli atšķirīga, līdz ar to, līdzības ir aspektos un individuālā līmenī, nevis konceptuāli pēc krīzes būtības.

²²⁷ „Армию готовят к гражданской войне?”. Хартия'97. 26.07.2011. charter97.org/ru/news/2011/7/26/40966/

²²⁸ „Ряд подразделений ВС приведены в полную боевую готовность”. Хартия'97.

28.07.2011. charter97.org/ru/news/2011/7/28/41053/

²²⁹ „Законопроект «Больше трех не собираться»”. Хартия'97. 29.07.2011. charter97.org/ru/news/2011/7/29/41058/

²³⁰ „В Беларуси запрещено «массовое бездействие»”. Хартия'97. 04.10.2011. charter97.org/ru/news/2011/10/4/43267/

ar viņiem saistītās administrācijas, Baltkrievijas autoritārajam līderiem ir izrādījies vieglāk uzturēt attiecības vai vismaz konsekvenci tajās, pat ja arī faktoloģiski ir zināms, ka konkrētā diktatūra mēdz pārkāpt cilvēktiesības un vajāt citādi domājošos²³¹.

Šo rindu autors uzskata, ka 8.oktobrī paredzētā Tautas sapulce varēja būt izšķirošs pagrieziena punkts nomainīt Baltkrievijas režīmu. Cerība, ka nākošā Tautas sapulce 12.novembrī varētu būt plašāka un ietekmīgāka ir ļoti neliela. Notikumi gan līdz šai sapulcei jebkurā gadījumā ir bijuši notikumiem bagāti – pagāja trīs mēneši pēc Tautas sapulces izsludināšanas, un prezidenta administrācija atbildēja ar savas tautu sapulces - „Visbaltkrievijas patriotisko spēku salidojuma” (*„Всебелорусский съезд патриотических сил”*) sasaukšanu, kuras atbalstam valsts un privātajām organizācijām un uzņēmumiem ir jāparakstās faktiski piespiedu kārtā²³². Kopumā šobrīd gan turpinās varas leģitimitātes erozija no valsts puses²³³ gan arī palielinājies pilsoniskās sabiedrības organizēšanās centienu skaits – parādība, kas parasti Baltkrievijā norisinājusies saistībā ar vēlēšanām un līdz ar to vērtējams kā netipiska notikumu attīstība. Jautājums, kas izšķirs režīma likteni ir, vai pēdējo 17 gadu laikā Lukašenko ir pietiekoši spēcīnājis savu pārvaldi un režīmu ar Krievijas subsīdiju un kredītu palīdzību, lai tagad izturētu bez-subsīdiju un limitētu kredītu situāciju? Jāņem tāpat vērā, ka lielāko daļu savas valdīšanas, Lukašenko politiskā ikdiena balstījās uz „krīzes politikas” mentalitāti, tai faktiski kļūstot par permanentu ikdienas politiku. Uz to norāda tādi bieži politiskie izteikumi sabiedrībā kā „kaut tikai nebūtu kara”. Tādējādi atbilde ir drīzāk jā nekā nē - ja arī viņa sociālā sistēma cietīs krahu, režīma likteni izšķirs iedzīvotāju pasivitāte un baltkrievi ir bijuši pamatā politiski pasīvi jau ilgstoši vēsturiski. Turklāt totalitāro režīmu iemācītais cinisms ignorēt situāciju, kad citādi domājošie saka „nē”, Lukašenko režīms profesionāli turpina – „dialogs” ar opozīciju noticis nav, opozīcijas grupu un mītiņu izdzenāšana sākās jau 90. gadu otrajā pusē, tā vietā ir notikušas tikai taktiskas piekāpšanās, tiecoties pēc lielāka pašlabuma. Taču, kā pierāda arābu valstu pieredze, priekšnoteikumi diktatora gāzšanai ir pat šķietami ilgstoši stabilās diktatūrās un autoritārajās iekārtās arniecīgām vai neeksistējošām pilsoniskās sabiedrības pazīmēm. Daļa no šiem priekšnoteikumiem ir saistīti ar vietējo reliģiju, kultūru, un no tās izrietošās koncepcijas par pilsoņa-sabiedrības attiecībām. Daļa no šiem priekšnoteikumiem – ekonomiskā stagnācija, ekonomiskā un sociālā neapmierinātība, sabiedrības nespēja ietekmēt valsts politiku, citādi domājošo vajāšana, nespēja pilnībā pielāgoties jauno tehnoloģiju sniegtajām organizēšanās iespējām, u.c. eksistē arī Baltkrievijā. Tieši ekonomiskās situācijas turpmāka saasināšanās var nospēlēt izšķirošu lomu, lai iedzīvotāji nolemtu, vai varas vertikāle vairs nav pieņemama, jo tās solītie ieguvumi vairs nepiepildās pat vairs ne daļēji. Šobrīd šķiet, ka priekšnoteikumi autoritārā režīmaturpmākai funkcionēšanai ilgtermiņā Baltkrievijā ir pietiekoši, lai sistēma teorētiski spētu turpināt funkcionēt arī pēc Lukašenko – ja nomainīta būtu bez sabiedrības iesaistes. Šajā gadījumā gan gandrīz noteikti varas nomainīta būtu iesaistīta Krievija. Problēma ir, ka esošais diktators ir iespējams izraisījis pietiekoši lielu nepatiku, lai nomainot viņu, sabiedrība pieprasītu nomainīt arī sistēma.

Izskatot Krievijas lomu, jāsecina, ka tā kā bija, tā arī turpina būt Baltkrievijas nākotnes noteicēja. Ja pēdējo divu gadsimtu laikā valdības Maskavā un Sanktpēterburgā tiešā veidā noteica dzīvi visā

²³¹ Amnesty International norāda uz pastāvīgajiem trūkumiem cilvēktiesību un brīvību jomā. Sk.: „О Беларуси – в докладе Amnesty International”. Хартия'97. 15.06.2011. charter97.org/ru/news/2011/6/15/39635/

²³² „Макей хочет созвать Всебелорусский съезд патриотических сил”. ex-Press.by. 19.08.2011.

ex-press.by/article.php?id=12246

²³³ 2.augustā deklarējot, ka būs jāatsakās no valsts sociālās politikas, valsts apdraud galveno varas leģitimizācijas balstu. Iedzīvotāji bija iebiedējami un pieņēma administratīvi ciešo kontroli pār dzīvi tieši dēļ sociālās palīdzības, ko valsts plaši sniedza – jo sevišķi uz vēlēšanu laiku. Par leģitimitātes agoniju liecina arī civilā gērbtu sitēju vienību eksistence.

Baltkrievijā vai tās daļā (starpkaru posmā Rietumbaltkrievija bija Polijas sastāvā), tad šobrīd Krievija ir ārējs, bet tik un tā, izšķirošs faktors jautājumā par esošā režīma turpmāko eksistenci. Tā ietekmē un var ietekmēt gan opozīcijas organizāciju un mediju organizēšanās spējas, gan arī politiskās leģitimitātes un ekonomisko ietekmes sviru jautājumus. Pastāvīgā Lukašenko propoganda par „neatkarības noturēšanu” iepretī „neatkarību zaudējušajām kaimiņvalstīm rietumos” ir tik vien, kā propoganda lai attaisnotu paša režīma atkarību no dāvanām. Savukārt pro-rietumnieciskiem baltkrievu opozīcijas līderiem iespējas uzvarēt pār fundamentālo Krievijas nevēlēšanos Baltkrievijā redzēt pro-rietumniecisku līderi ir ļoti mazas. Krievija jau šobrīd „audzina” Lukašenko, atgādinot Baltkrievijas politiskajai elitei, ka dūru vicināšana un necieņas izrādīšana var arī apnikt. Iespējams, tas var kalpot par pavērsiena punktu Baltkrievijā, jo pamata problēma Baltkrievijas opozīcijai ir bijusi tāda, ka tā pamatā vienmēr ir bijusi pro-rietumnieciska, savukārt vairums Baltkrievijas iedzīvotāju ir pro-krieviski, un pro-krievisku opozīciju radīt nekad nav izdevies²³⁴. Krievijas attieksme, kas ir par sliktu Lukašenko, pēdējo 2-3 gadu laikā norāda, ka tā vairs nevēlas būt tāds Lukašenko balsts kā līdz šim. Lai to risinātu, Krievija iespējams varētu veicināt pro-krieviskas opozīcijas izveidi, un turklāt no otras puses – ir būtiski pieaudzis Baltkrievijas iedzīvotāju skaits, kas ir noskaņoti pro-rietumnieciski, pēc Frankfurter Rundschau avīzes informācijas, pat 48% valsts iedzīvotāju jūlijā bija par labu integrācijai ar Rietumiem²³⁵. Taču, ir arī zināma vilšanās ar Rietumiem - tie, kas ilgstoši cerēja uz aktīvu un strauju Rietumu palīdzīgu Lukašenko nomainīšanā principā ir dziļi vīlušies šķietamajā Rietumu vienaldzībā un tolerancē pret Lukašenko²³⁶. Tik tiešām, biežākā vēsts, ko demokrātiski noskaņotie baltkrievi dzird no Rietumvalstīm ir, ka atkal tiek apsvērtas vai draudētas sankcijas Lukašenko režīmam. Arī tad, kad sankcijas ir tikušas ieviestas, to efekts uz režīma spēju pastāvēt ir bijis niecīgs. Taču ar Krieviju ir savādāk. Ja Krievija atrastu piemērotu alternatīvu Lukašenko, kas pamatā varas sistēmu nemainītu, bet vismaz turētu valsti uz pro-Krievijas pozīcijām un ekonomisko situāciju uzlabotu no „mūžīgi grimstošā kuģa” līmeņa un tādējādi iztīktu bez pastāvīgajām faktiski naudas dāvinājumu vajadzībām, tad šo rindu autors uzskata, ka Lukašenko laiks strauji ietu uz beigām. Un reālistiskākā vieta, kur šādu personu meklēt ir esošā Baltkrievijas varas struktūra. Tāpat kā Lībijā un Ēģiptē valsts varas nomaiņas gadījumā autoritārisma augusi sabiedrība arī Baltkrievijā būtu gatava atbalstīt iepriekšējā režīma bijušos vidējā ranga locekļus, kas, piemēram, Lībijā veido opozīcijas organizatorisko ietvaru. Taču, pieņemot par garantētu režīma sabrukumu situācijā, kad visi iepriekšējie daudzie šādi paredzējumi ir nepiepildījušies, ir kļūdaini. Režīma stabilitāte simboliski nedaudz atjaunojās, Krievijai piešķirot 1 miljarda dolāru kredītu – lai arī tā ir ļoti neliela palīdzība un īstermiņa atslogs, taču arī tas ietekmē režīma stabilitāti. Ja tiks piešķirts arī turpmāks kredīts, stabilitāte atjaunosies ievērojami. Lai cik Krievijas politiķi un diplomātipublicistiskajā telpā izteiktu nepatiku un uzvērtu Lukašenko trūkumus, ir mazticams, ka tā ļaus Baltkrievijai bankrotēt. Tā jau iebilda pret pārmērīgi brutālu un cinisku klusējošo protestu izzenāšanu. Šobrīd jau Krievija iedeva naudu, nogaidot līdz pēdējam brīdim, kad Lukašenko iespējams jau bija zaudējis cerības. Saviem iedzīvotājiem savukārt Krievijas valdība var uzsvērt, ka lūk, tā – vēl bez Ķīnas - ir „vienīgā un pēdējā glābējvalsts, kas vēl var palīdzēt brāļu tautai”.. līdz nākamajai

²³⁴ Вовк Михаил. „Андрей Суздальцев: «Если бы Лукашенко возглавил Россию, нас бы ждала гражданская война»”. Аргументы и Факты. 23.09.2010. aif.ru/society/article/37871

²³⁵ „Предсмертные конвульсии параноидальной системы”. Народный сход. 27.07.2011. narodnyshod.org/news/77-predsmertnye-konvulsii-paranoidalnoj-sistemy.html

²³⁶ Piemēram, Baltkrievijas opozīcijas pārstāvji uzskata, ka jebkāda pretīmnākšanas izpausme un centieni „tirgoties” ar Lukašenko, solot līdzekļus pret politiskajām reformām ir vienmēr vainagojušies ar neveiksmi, tādēļ šādas sarunas tikai attālina režīma dekonstrukciju. Kā piemēram, šādi tiek komentēts Polijas piedāvājums oktobra sākumā vest sarunas par vismaz 9 miljardiem dolāru, sk.: „Туск продолжает торговаться с Лукашенко”. Хартия'97. 09.10.2011. charter97.org/ru/news/2011/10/9/43435/. Taču tas, ko daudzi opozicionāri neņem vērā, ir - sabrūkot šim režīmam, smagi cietīs arī valsts budžets un sociālā sistēma. Tādēļ to var interpretēt arī kā zināmu makroekonomisku tuvredzību.

tādai situācijai. Taču šķiet ar katru krīzes situāciju palielinās iespēja, ka paša Baltkrievijas līdera bailes un panika var kļūt tik liela, ka sāk pieļaut būtiskas kļūdas, kas izraisa plašākus protestus.

Visbeidzot, jāizskata arī saistība starp pēdējiem diviem Baltkrievijas nākotnei nozīmīgajiem faktoriem – Tautas sapulci un Krieviju. Jāatzīmē, ka oktobrī notikusi Tautas sapulce nesaņēma nekādu būtisku ievēriību vai atbalstu no Krievijas. Tas varētu mainīties, ja Krievija to vēlētos izmantot kā līdzekli, lai ietekmētu savu komunikāciju ar Lukašenko. No Krievijas politiskās ideoloģijas pozīcijām Tautas sapulce šobrīd nepieprasa tādas eksotiskas lietas kā integrāciju ES utml, tādējādi, ja sapulce spētu izvirzīt kādu potenciālu līderi, kas labākajā gadījumā varas struktūru mainītu tikai virspusēji, bet būtu lojālāks Krievijai un, piemēram, tās integrācijas plāniem un Eirāzijas Savienības idejai, tad iespējams, Krievija viņu atbalstītu. Taču, tas nav noticis. Šķiet kārtējo reizi apstiprinās tēze, ka Lukašenko varas stabilitāte ir principā nodrošināta tik ilgi, kamēr: 1) tauta ir pasīva; 2) valsts budžetā pietiek līdzekļu iekšlietu dienestu uzturēšanai, un daudz maz arī valsts uzņēmumu darbinieku algām – jeb faktiski, kamēr pietiek naudas iedzīvotāju uzpirkšanai; 3) Krievija nav atradusi kādu Baltkrievijas nomenklatūras locekli, kura ambīcijas atbalstīt un tādējādi veikt „apvērsumu Baltkrievijas galmā”.

Ja šī organizētās pretošanās iniciatīva Tautas sapulču veidolā neizdosies, tad turpināsies spontāni protesti, kuri katrs atsevišķi būs niecīgi (piemēram, uzsaucienu un informācijas lapiņu printēšanas mājas apstākļos un likšana pastkastēs, flešmobi, nelielas pulcēšanās akcijas, utml. Kā arī mūsdienās populārā – aktīvā nepatikas izteikšana internetā), taču tie tik un tā pa pilienam turpinās graut uzticību politiskā diktāta sistēmai un šādu pretošanos likvidēt ir ļoti sarežģīti. Tādēļ pēdējo mēnešu protesti Baltkrievijā ir, pirmkārt, apcerējumi dažādās formās tieši par tēzi „Kā teikt „NĒ”” un otrkārt, kā centieni atrast protesta metodes apstākļos, kad tik daudzas protesta formas un simboli jau ir aizliegti²³⁷. Baltkrievijas nākotne būs atkarīga no tā, vai valsts vara saglabās status quo, kurā neatkarīgas organizācijas ir nospiešanas un nelielas, un, kurā dusmu līmenis un revolucionāras idejas nav pārņēmušas plašus sabiedrības slāņus. Bez sabiedrības gatavības uz politiski motivētu vardarbību kā arī bez neatkarīgām un organizatoriski aktīvām pilsoniskām organizācijām un arodbiedrībām esošais stāvoklis turpināsies. Taču situācija nav viennozīmīga un Baltkrievija vēl vairāk kā citreiz stāv kraujas malā, un politiskajam akrobātam, Voltēra frāzes: „Ilūzija ir lielākā no visām baudām”kaismīgajam sekotājam²³⁸ - Lukašenko - pieejamo triku skaits ir kļuvis pavisam mazs.

²³⁷ „Мировые СМИ: Пора задуматься о Беларуси после Лукашенко”. Хартия'97. 15.07.2011. charter97.org/ru/news/2011/7/15/40626/

²³⁸ Iespējams precīzāk gan būtu teikt, ka Lukašenko sekotāji ir tie, kas kaismīgi tic ilūzijas spēkam un pats Lukašenko ir tikai metodikšis.

Pielikums Nr.1. Daži A.Lukašenko citāti.

* "Мы несколько раз подходили к выработке национальных ценностей, идей, которые могли бы сплотить наше общество. И я вам в очередной раз говорю - у нас ничего не получилось. Ну, не получилось и все. Национальную идею испоганили, под видом национализма насаждали, нагнетали и хорошее дело загубили". (Из выступления Президента Беларуси А. Лукашенко на первом съезде учителей Беларуси 4 октября 1997 года . Беларускі Маніторынг № 218 06.10.97).

* "На Беларусь смотрят как на спасителя славянской цивилизации, и мы должны эту цивилизацию спасти!" (А. Лукашенко. "Народная газета" 12 апреля 1995 г.).

Я слышал... что в Минске постоянно разоблачают заговоры против Лукашенко, на которые якобы выделяются миллионы долларов. Так здесь его любой алкаш мог прирезать почти бесплатно". ("Новые известия", "Навины", 27 сакавіка, 1998 г.).

"Мы, как в 1941 году, находимся во вражеском кольце! Враги засели в руководстве соседнего государства, с которым мы недавно подписали договор о сообществе". ("Огонек", №43, октябрь 1996 г.).

"Нашы апазіцыянеры каждый дзень там швэндаюцца, пазынякі, навумчыкі, вааружонныя і невааружонныя, вдоль границы шастаюць! Эта ашмоцце дабра нашаму гасударству не прыносяць!" (А. Лукашэнка. Брэст. 6 ліпеня. Цытуецца па: "Беларускія ведамасыці" №1(11)98.).

* "БЕЛОРУССИЯ ДЛЯ МЕНЯ -- ПРОЙДЕННЫЙ ЭТАП". (Из заявления А. Лукашенко в феврале 1995 года после встречи с генералом Стерлиговым, опубликованого в журнале "Огонек", № 43, октябрь 1996 г.).

* "Беларуский народ будет жить трудно, но недолга!" (А. Лукашенко. Le Monde, 26 ноября 1996 г.).

* Телеселекторное совещание по уборке урожая, август 1996 года. Лукашенко обращается к главе администрации Брестской области Заломаю: "Ты три раза жаловался на засуху! Я тебе дождь... дал!"

* "Люди, которые говорят на белорусском языке, не могут делать ничего, кроме как разговаривать на белорусском языке, потому, что по-белорусски нельзя выразить ничего великого. Белорусский язык -- бедный язык. В мире существует только два великих языка -- русский и английский". (Президент РБ А. Лукашенко. Из выступления на сессии Гомельского горсовета 1 декабря 1994 г. "Народная газета", 1 февраля 1995 года; "Свабода", 18 чэрвеня 1996 г.).

* "Найдите хоть одну фразу, где я пренебрежительно отозвался о белорусском языке. Найдите и покажите. Не найдете. Я уплачу миллион долларов. Найдите и мне пришлите. Никогда не было этого. Это опять выдумки оппозиции". (А. Лукашенко. "Независимая газета", 29 мая 1997 г.).

* "Все должны работать, а не организовывать кампании по отрешению от власти президента. Я хочу заявить, что я намерен работать не только этот срок президентом, но и 2 будущих срока. Из этого попрошу политиков исходить и не отрешать меня от власти... Я хочу заявить однозначно: пока меня отрешит кто-то от власти, кой-кого я отрешу до того, как он подумает об этом." (А. Лукашенко Белорусское телевидение 29 июля 1996 г., 9.00.).

* А падчас тэлеперадачы БТ "Телемост. Столица-регионы" 14 лістапада Прэзыдэнт падзяліўся сваімі думкамі: "Я сам о себе подумал: слава Богу, что есть Президент, который может сохранить стабильность в обществе".

* "Согласен хоть завтра провести досрочные выборы, хотя вы толкаете меня на нарушение Конституции. Но если побеждаю на них с процентом не ниже 90, Беларусь становится членом Европарламента и Евросоюза" (Советская Белоруссия, 14 июля 1998 года)

* "Нам нужна такая демократия, что бы на свою небольшую заработную плату, человек смог купить немного хлеба, молока, иногда мясо, для детей. Дети много не едят." (Лукашенко, из выступления на МАЗе в начале своего срока) Из пресс-конференции А.Лукашенко после первого тура президентских выборов ("Рэспубліка", 28 июня 1994 года).

messiānisms

* Я несу перед собой на своих мужских руках это еще неокрепшее создание - нашу Беларусь, как нежную и хрупкую девчушку - нашу синеокую Беларусь. (Из предвыборной программы Президента Республики Беларусь А.Г. Лукашенко 2001 г.)

* "Шаг влево, шаг вправо: вы знаете сколько людей пошло в наручниках из вузов, включая ректоров" (Из выступая в Белорусском государственном экономическом университете./2002г./

* Нашы апазицыянеры кожны дзень там швэндаюцца, пазынякі, навумчыкі, вааружонныя і невааружонныя, вдоў глянцы шастанут! Эта ашмоцце дабра нашаму гасударству не прыносят! (Брэст. 6 ліпеня. Цытуецца па: "Беларускія ведамасці" №1(11)98.)

* Мы прабавалі выработаць нацыянальную ідэю. Нічога не атрымалася. І я прапанаваў — давайце вернемся к хрысціянскім ценностям. Сам я два разы хожу в церковь, падтрымліваю яе. Хоця кслі выступаю публічна, прызнаюся, што атеіст. Меня Мітраполіт Філарет не раз прасіў: „Вы уж на людях в атеізме не прызнавайцеся“. (А.Лукашэнка. „Імя“, 06.11.1997 г.)

Pielikums Nr.2. Prezidenta A.Lukašenko kancelejas izplatīts uzsaukums Baltkrievijas iedzīvotājiem par 1996.gada 24.novembra referendumu.

Дорогие соотечественники!

Приглашаю вас принять участие во всенародном референдуме, на котором будет решаться судьба страны, каждого из нас, будущее наших детей и внуков.

Ваш голос на референдуме в поддержку моего проекта Конституции — это шаг к спокойной жизни и стабильности, дисциплине и порядку. Это еще один шаг от пропасти, хаоса и противостояния.

Вы знаете: против избранного вами Президента объединились мафиозные кланы и владельцы нечестно нажитых капиталов.

Вы знаете: я не принадлежу к политическим партиям, лидеры которых жаждут реванша в борьбе за власть.

К счастью, в республике есть ВВ, честные люди, искренне желающие добра нашей родной Беларуси.

Именно к ВАМ обращаюсь с единственной просьбой о поддержке.

Ваша судьба в ваших руках. Помогите спасти страну во имя нашего общего будущего.

Президент Республики Беларусь

А. Лукашенко

Вы имеете конституционное право голосовать

с 9 по 24 ноября с. г. в рабочие дни с 16.00 до 19.00,

в выходные — с 10.00 до 14.00.

Pielikums Nr.3. Divi aģitācijas piemēri, kādi saskaņā ar vēlēšanu novērotāju sastādītajiem protokoliem tika izplatīti 1996.gada 24.novembra referendumā - gan presē, gan vēlēšanu iecirkņos un balsošanas kabīnēs.

Уважаемые Слонимчане!

Слонимская организация партии коммунистов белорусской (ПКБ) обращается к вам с призывом поддержать на референдуме 24 ноября в целом позицию Президента РБ Александра Григорьевича Лукашенко.

Учитывая сложность формулировок, поставленных в бюллетне и для облегчения процедуры голосования, предлагаем голосовать следующим образом:

1 вопрос	ЗА	ПРОТИВ
2 вопрос	ЗА	ПРОТИВ
3 вопрос	ЗА	ПРОТИВ
4 вопрос	ЗА	ПРОТИВ
5 вопрос	ЗА	ПРОТИВ
6 вопрос	ЗА	ПРОТИВ
7 вопрос	ЗА	ПРОТИВ

Слонимский горком ПКБ

*Если ты
за порядок в Республике,
Если тебе
не нужна буза,
В двух первых вопросах
зачёркивай "против",
Во всех остальных
зачёркивай "за".*

1. за против	5. за против
2. за против	6. за против
3. за против	7. за против
4. за против	

референдум - 96

Зак 5571

8. 2087

